سارنگ سار لهيج

وينا شرنگي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سار نگ سار لهيلج

وينا شر نگي

وينا شر نگي
سي - ٨٢، اندرپوري نئي دهلي - ١١٠٠١٢

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

Title : **Sarang Saar Lahij**
(Essays)

Author : **Veena Shringi**

First Edition : **2006**
All rights are reserved by **Author**

Copies : **500**

Price : **Rs. 125/-**

Published by : **VEENA SHRINGI**
C-84, Inderpuri, New Delhi-110012
Ph. : + 91-11-25836297 & + 91-11-25832563

Lasertypesetter : **Raj Rajeshwari**

Printed by : **Nishant Computers & Printers**
Phone : 9899256433

Copy right with Author

Published with partial financial Aid from Sindhi Acdemy Delhi

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڇا ڇا؟

پنهنجي پاران (viii)

ڪتابي جائزو ١١

١. آزاديءَ بعد پوشاڪ. پهراءُ ۽ ٻول چال....... ٣٠

٢. پتنگن پهڻ ڪيو ٤٠

٣. جوڳي ٤٨

٤. سنڌي ۽ سيڪيولر ڀارت ٥٤

٥. سارنگ سار لهيج ٦٠

٦. ٢١ صديءَ ۾ سنڌي ڏڻ ٦٧

٧. سنڌي نثر جو نور -ديوان ڪوڙو مل ٨٣

٨. سنڌڙيءَ جو سائين ٨٨

٩.جي جيءَ ڪي جيئارين ٩٣

١٠.مان ساريان سانگيئڙن ڪي ٩٨

١١ ڀارت جي قومي ٻولين جي ساهت نسبت
سنڌي ساهت جو درجو - ڪهاڻي ١٠٦

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ارپنا

ترَ توهر کھر جھوپڙا، ٻارڻ جنين ٻُو ھَ
وُٺا مينھن ملير تي، ٺهڪي نڪتا ٿُوھ
رات بہ مُنھنجي روح، سُتي سانگي ساريا

پنھنجي قلم جو پورھيو آتمڪ گيان جي مورت
پوڄيہ ما هري ديوي ٠پي٠واسواڻي

کي

ارپڻ ڪريان ٿي

وينا شرنگي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

Pujya Ma Hari Devi P. Vaswani

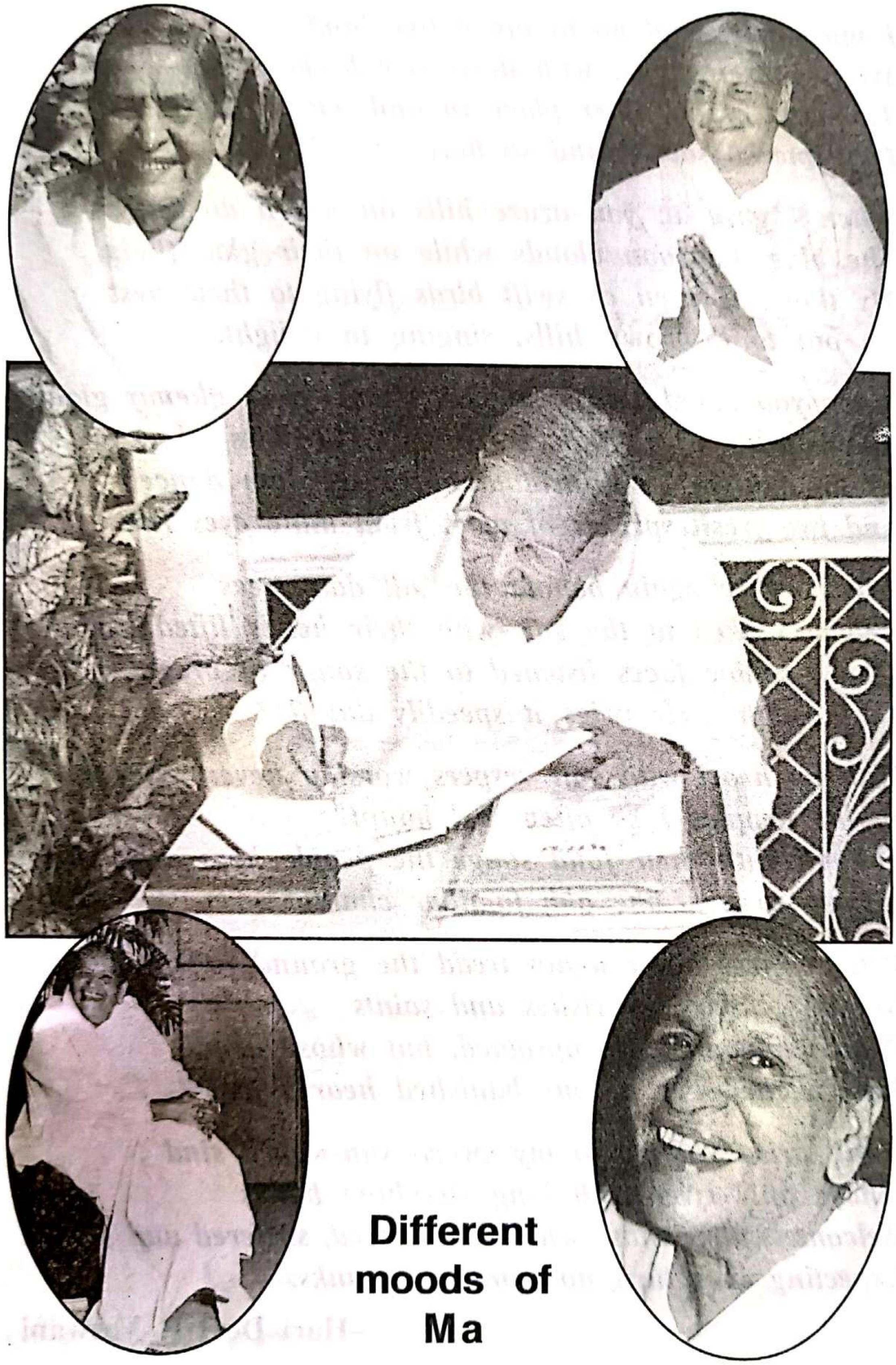

Different moods of Ma

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

I Must Arise And Go

I must arise and go to my native Sind,
Whose desert,sands, with deep love beckon me,
The dust of no other place in and outside Ind
Is to me so sacred and so holy.

When I gaze at, you azure hills on which do rest
The blue mansoon clouds while on their glad flight,
My thoughts even as swift birds flying to their nest
Go out to th'brown hills, singing in delight.

When you cloud clad skies cast on me their gloomy glance
Before mine eyes th'picture of sun -lit skies
Of my native- land instantantaneously doth dance
And two fresh springs of tears from mine eyes rise.

Will I never again behold the tall date trees
Which, looked at the sun with their heads lifted high,
Whose yellow faces listened to the songs of breeze
As through their twigs it speedily did fly?

Will my heart with soft vespers worship never more
In the temples I so often dod haunt?
Though with their fond songs the people here do adore,
I Long to hear the old, familiar chant.

Will my feet never again tread the ground hallowed
By sufis, fakirs, dervishes and saints
Whose samadhis are uprooted, but whose abode
Now pitched lies in our banished heart's tents?

I will arise and go to my sweet, sun-wooed sind ,
Whose only river with long streching banks
Welcomes, alike those who, have served, suffered and sinned
Expecting in return no words of thanks.

—Hari Devi P. Vaswani

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪٿي تون، ڪٿي مان؟

۱. تون وشال گگن، آنءُ ويران بيابان،
تون روشن گلشن، آنءُ پومي شمشان!
۲. تون جوتي جلوو، آنءُ آهيان اِڪ لاٽ،
تون وهندڙ چشمو، آنءُ اوُنهي اَساٽ!
۳. تون چمن جي، چنبيلي، آنءُ ڪندو چيچجندڙ،
تون جاڳرت جوت، آنءُ پٿر مناجهه مندر!
۴. تون سڪ سروور، آنءُ ڪنول ڪومايل،
تون گل گلابي، آنءُ مڪڙي مرجهايل!
۵. تون مرلي متر، آنءُ تنل ستار،
تون گيان ساگر، آنءُ مورک گنهگار!
۶. تون آنند داتا، آنءُ درياهه دک جو،
تون سمرت سائين، آنءُ بيوس بندو!
۷. تون بسنت بهار، آنءُ مند سرءُ جي،
تون ڪئلاش پهاڙ، آنءُ اِڪ تيرٿ واسي!
۸. تون ورکا وسائين پيو بادل جيان،
آنءُ چاترڪ اِڪ بوند تي جيئان!
۹. تون سمندر جنهن اندر وسن ماڻڪ موتي،
آنءُ اِڪ لهر وچان تو ۾ سمائجي!
۱۰. تون پيڙي پاجهه جي پهچائينهُن پار،
آنءُ پل پل پڪاريان: - تار منجهان تار! -
۱۱. تون سنگمرمر جي سندر مورتي،
آنءُ ڏينهن رات ڪريان تنهنجي آرتي!
۱۲. تون لاحد حسن ۽ نينهن واري نوُري
آنءُ حيرت ۾ قران پيئي حيران ٿيٿي هوُري!

ما هري ديوي واسواڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پنهنجي پاران

سارنگ آيو صبر ۾ ،بوندن ڪني بس
رنگا رنگي رس، قزح ڪيي نيل تي (سچل)

پنهنجي قلم جو پورهيو - **سارنگ سار لهيهج** - ايڪويهين صديءَ جي لازوال شخصيت پوجيہ مان هري ديوي پپي. واسواڻي جن کي ارپڻ ڪريان ٿي .جنهن جو درشن پهريون ڀيرو ويهہ سال اڳہ ڪرڻ جي خوشقسمتي حاصل ٿي ۽ دهليءَ ۾ هڪ انٽرويو ڪرڻ جو موقعو مليو شانت چهرو چپن تي مٺي مرڪ اکين ۾ روحانيت جو تجلو .گنگا جل جهڙي شيتلتا آتمڪ گيان جي مورت. پوجيہ ماهري ديوي ميران موُمينٽ ذريعي ڀينرن ۾ تعليم لاءِ جيڪا سجاڳي آندي اُن لاءِ ،سندن جو ڪردار تاريخ ۾ سُنهري لفظن ۾درج ڪيو ويندو.

ڀارت جي الڳ الڳ شهرن ۾ وڃڻ ٿيو آهي جتي سندن مُبارڪ هٿن سان تعليمي ۽ ٻين ادارن جي پيڙهہ جو پٿر رکيل ڏٺم. هن سال ئي آديپور ۾ هڪ ڪاليج ۽ اپاهج ٻارن جو اسڪول انکان علاوهہ راجڪوٽ ۾ نياڻين لاءِ هڪ اسڪول ۽ ان کان اڳ ڪيترين سنڌي بستين ۾ان طرح جي ڪمن جو ذڪر ٻڌڻ وٽان مليو آهي، اها پريتا ڪين پنهنجي چاچي روحاني رهبر ساڌو ٽي. ايل. واسواڻي، جن جو تخلص - نوري- آهي تن وٽان ملي جن وٽان- جيوديا ۽ دين دکين جي درد کي سمجهڻ جي شڪتي ڏني ۽ ڪيس دادا واسواڻيءَ جن ئي- هوُري- تخلص ڏنو ۽ چيائون مان - نوُري، تون هوُري.

ڪن آندو ڏرم ،ڪن ڪرم نشڪام،
مان تہ آڻيئہ ٿي قرب ڪلام:
ڪن نوُري آندو نوُر نورانو،
مان هوُري آڻيانءِ ٿي فڪر فقيرانو:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

قبول ڪجانءِ تون قدمن ۾!

پوڄيه ما هري ديويءَ جا سنڌي ۽ انگريزي زبان ۾ ڪئي مضمون ۽ ڪتاب شائع ٿيل آهن. پنهنجي هن ڪتاب سارنگ سارلهيڄ ۾ سندن جون ٻه ڪويتائون شامل ڪيون آهن. اڄ ڪلهه پوني جي آستان ۾ ايڪاگرهه چت سان پنهنجي گرديو ساڌو ٽي. ايل. واسواڻي ۽ ايشور جي آرڌنا ۽ ڀڳتيءَ ۾ ليِن آهن.

اڄ مان پنهنجي منٽڙي امڙ ۽ ابي کي به ڪين وساريند يس جن جي رهنمائي ڪري ڳاٽ اوچو ڪري جيئڻ جي جريت ٿي آهي ۽ سنڌي ٻولي ۽ تهذيب لاءِ جستجو ڪرڻ جي پريرڻا ملي.

اڄ جي دور جي ڀڄ ڀڄان واري زندگيءَ مان ڪجهه وقت ڪيي ڪي مضمون قلم بند ڪيا آهن جن ادارن ۽ تنظيمن مختلف موقعن تي مضمون لکڻ لاءِ همٿايو ۽ هند سنڌ جيڪن ساڄڻن جي همٿ افضائي ۽ نيڪ تمنائن ڪري پنهنجي سوچ ۽ وت آهر ڪجهه اظهاري سگهي آهيان تن جي شڪرگذار آهيان.

يا پسڻ پرين جو يا پرين پچار
انهيءَ پنهي ڳالهين کان ڏار
شل قادر ڪنهنکي نه ڪري (شاهه)

موڪلاڻي ناهي

ساٿ سلامت!

وينا شرنگي

آگسٽ ٢٠٠٦ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ليکو پيو ڪٿجي....

مان پنهنجي اولاد کي
پنهنجي ورثي بچائڻ لاءِ
ور ور ڪري چوندي آهيان،
پٽڙا توهان ملو،کلو
کائو پيئو نچو ڳايو ٽپو،
پر ،پنهنجي ٻولي
۽ ورثي کي ڪين وساريو
مُنهنجي ننهڙيءَ وراٽيو،
امي! توهان
رلهي تاٽي سُمهي پئو
ڪنوار جا اهڙا ٻول ٻُڌي،
هانو منهنجو ٺري پيو
مون چيو شاباس! اٽيئي ڊيئڙي،
تون آهين منڙي سُٺڙي
ڏاڍي سدوري
فخر وچان مُرڪي چيائين،
امي! توهان جو چوڻ
ڀلا مان ڪيئن ٽاريندي‌س،
مُنهنجي ماءُ به ته گهر ۾ سنڌيت
بچائي رکي آهي
لال سائينءَ جي سوني فريم ۾ ،
مميءَ مورتي مڙهائي رکي آ!

ايندڙ ويندڙ پيا
ڊ ئڊيءَ کي داد ڏين،
اسين به ائين ڪري
ڪنداسين،
سنڌي پڙهڻ لکڻ جو
ته زمانو ويو گذري
هاڻي وقت ۽ فرصت ڀلا
ڪنهنکي رکي آهي
لال سائينءَ جي چانديءَ ۾
مڙهائي سجائي
رکنداسين مورت،
وڏ ۾ وڏ چيٽي چنڊ تي
پنجڙن جي ڪئسٽ وڄائي
سنڌيت کي
سا نئي رکنداسين،
ٻُڌي ڳالهه ننهڙيءَ جي،
ٺڏو ساهُ کڻندي ئي مون چيو
ڏاهي! تون چئين سچ ٿي،
سڀُ مري ويو آهي
هاڻ ليکو پيو ڪُٿجي

وينا شرنگي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned by CamScanner

تبصرو – وايون وڻجارن جون

(ادبي تنقيد ص - ٨٠ - ٨٤ ڊاڪٽر جگديش لڇاڻي)

ٻولي ڪنهن بہ قوم جو قيمتي سرمايو آهي.ٻولي ويچارن کي ظاهر ڪرڻ جو واهڻ آهي. ڪنهن بہ ٻوليءَ جي اُپرڻ،اُسرڻ ۽ پاڇي راس ٿيڻ ۾ سال لڳندا آهن.ان کي علم ۽ ادب ۾ استعمال ٿيڻ لائق ٿيڻ ۾ صديون لڳي ويندڻيون آهن.ٻوليءَ جي اوسر يا ترقيءَ جو دارو مدار ٻوليءَ جي واهپي تي آهي. ٻوليءَ جو استعمال گهٽو تہ ٻوليءَ جي اوسر وڌيڪ.ان جي ابتڙ ٻوليءَ جو استعمال گهٽجڻ لڳي تہ ٻولي ڍهڻ لڳندي آهي.

اڄ سنڌي ٻولي هڪ وڏي سنڪٽ مان گذري رهي آهي.اڄ ڪلهہ سنڌي ٻوليءَ جو استعمال ڏاڍي تيزيءَ سان گهٽجي رهيو آهي.سنڌي ٻولي ۽ ادب لاءِ حالتون سٺايون ڪونهن.پر پوءِ بہ ڪتاب جهجهي انداز ۾ شايع ٿين ٿا ۽ سنڌي مخزنون وڏي تعداد ۾ ڇپجن ٿيون.ان وهندڙ درياهہ مان ٻڪ ڀري، مون تبصري لاءِ هيٺيان ڪتاب چونڊيا آهن: پهريون آهي وينا شرنگيءَ جو سفرنامو - وايون وڻجارن جون .

وديشي ادب ۾ سفرنامن کي خاص مرتبو حاصل آهي،پر ڀارتيہ ادب ۾ ان قسم جي ساهتيہ کي خاص اهميت نہ ٿي ڏني وڃي. سفرنامي جي تحرير،سنڌي ساهتيہ ۾ تہ هڪ ڪنڊ پاسي پيل تخليق جيان محسوس ڪاجي ٿي.ڀارت جي قديم ادب ۾ ، اديبن الڳ الڳ ديشن ۽ قدرتي سونهن جو دل کولي ورنن ڪيو آهي،جنهن مان اُنهن جي سئلاني طبعيت جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو.ڪاليداس ۽ ٻاڻ - ڀٽ جي ناٽڪن ۾ اسان کي قدرتي سونهن جو ڀرپور آنند ملي ٿو.هنديءَ ۾ اگييہ،موهن راڪيش،نرمل ورما ۽ راهل سانڪرتياين سفرناما لکيا آهن.ائين ناهي تہ اسان جي سنڌي اديبن،سفرناما قلمبند نہ ڪيا آهن، مگر گهٽي ڀاڱي،اُهي سنڌ تائين ئي محدود آهن،سواءِ ايڪڙ - ٻيڪڙ

مضمون

سارنگ سار لهيهاڄ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

جي. منگهار ام ملڪاڻيءَ جو پڇمي ياترا، ڪيرت ٻاٻاڻيءَ جو جيڪي ڏٺو هو مون ...... لکمي کلاڻيءَ جو مَن جا محل ـ کنڌهر ۽ وينا شرنگيءَ جو و ايون وڻجارن جون ...... اهڙي قسم جي ايڪڙ ٻيڪڙ سفرنامن ۾ ئي شمار ڪري سگهجن ٿا.

سنڌي ادب ۾ سفرنامن جي صنف تمام پنتي پيل آهي ۽ سفرناما لکڻ جي تاريخ به گهڻي پراڻي ڪانهي. اسان وٽ تمام ٿورا نالا آهن، جن پرڏيهه ۾ وڃي، جيڪي مشاهدو ماڻيو، تجربا حاصل ڪيا، تن کي فنائتي نموني پيش ڪيو. هڪ سفرنامي کي اعليٰ تحرير ۽ معياري حيثيت جي مقام تي رسائڻ لاءِ قلمڪارن کي ان ديش جي تاريخ جي گهري ڄاڻ هئڻ نهايت ضروري آهن، جنهن بابت هو لکن ٿا. سفير جي گهري نگاهه، ڄاچنا، ڪليل، حواس ۽ جڳياسو من سبب ئي ماڻيل مشاهدو، پاٺڪن لاءِ به ساڳي مناسبت رکي ٿو. هونءَ به سفرنامي جو مقصد، پاٺڪن کي الڳ الڳ هنڌن ۽ دنيا سان روشناس ڪرائڻ ۽ منجهن سيروسياحت لاءِ شونق، حوصلو، اُتساهه ۽ اُمنگ پيدا ڪرڻ ئي آهي. اهڙا سفرناما ئي صديون پراڻا هوندي به، ساڳي مناسبت ۽ تاريخ جي حثيت حاصل ڪن ٿا.

هتي دنيا جي مشهور سيلانين فاهيئان، هيون سانگ، ابن بطوط، البيروني ۽ مارڪو پولو جو ذڪر ڪرڻ غير واجب نه ٿيندو. فاهيئان، هندوستان جي سفرنامي ۾، نهايت غور فڪر سان، سياسي، سماجي، معاشري پهلوئن جو ذڪر ڪيو آهي، جنهن مان ان وقت جي حالتن، ماحول، ملڪ جي فڪر، فهم ۽ ماڻهن جي جذباتي ۽ ذهني لاڙن جي چڱي سُڌ پوي ٿي.

هڪ ٻيو ليجينڊري جو عالمي سطح تي مشهور آهي، سو آهي مارڪو پولو. ان جي سفرنامي جي تاريخي اهميت آهي. گذريل صدين ۾، اهڙا ڪي ٻيا نانوَ به ڳڻائي سگهجن ٿا، جن وديشي سفر ڪري، اُتي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned by CamScanner

رهي، اُتان جي نہ صرف باشندن جو، پر سياسي - سماج جي نظام جو احوال بہ ڏنو آهي.سياح صرف پاڻ سفر نہ ڪيو هوندو ڪري پر پڙهندڙن کي بہ پاڻ سان گڏ وٺي هلي ٿو.

انسان سئلاني آهي.سيرو سفر اِنساني فطرت جو هڪ انگ آهي. قدرتي سونهن جو مشاهدو ماڻڻ لاءِ، انسان سدائين سير سپاٽي لاءِ خواهشمند رهي ٿو. ائين تہ سير هرڪو ڪري ٿو، پر ان سير جي دوران حاصل ڪيل آزمودن ۽ احساسات کي ڪلاتمڪ ڍنگ سان پيش ڪرڻ، ڪنهن فنڪار جو ئي ڪم آهي.

وايون وڻجارن جون - وينا شرنگيءَ جو سفرنامو اسپين، پورچگال، پئرس، امريڪا ۽ لنڊن سان وابستہ آهي .هن ۾ ليکڪا گهڻي ڀاڱي سفرنامي جي اهم فني پهلوئن سان نباهيو آهي.وينا پنهنجي سوچ ۽ شعور سان،هن سفرنامي کي ڪافي حد تائين دلچسپ ۽ دلڪش بڻائڻ ۾ ڪامياب ويئي آهي. اڳين وقت ۾ سفر تفريح ڪُن يا عيش آرام جو نہ هوندو هو،پر اهڙن صاحبن جو شونق وَ ذوق،ڪين تمام مشڪلاتن جي باوجود دور ديشن تائين پهچائيندو هو.وينا شرنگيءَ جو سانگي سان، مذڪوره ملڪن ڏي سفر،هڪ سير سپاٽو بہ چئي سگهجي ٿو.هن الڳ الڳ ملڪن جو سير ڪندي، اُتي جيڪي ڪجهہ ڏٺو،محسوس ڪيو ۽ ماڻيو،تنهن کي پنهنجي عالمي شعور ۽ سمجهہ مطابق ، **وايون وڻجارن جون** - ۾ بنا لڪ لڪاءُ پيش ڪيو آهي،سهڻي عبارت سان اعليٰ سفرنامي جي تمام پهلوئن،نڪتن کي ساڻ ڪري جن ملڪن جو هوءَ بيان ڪري ٿي،تن جي تاريخي پسمنظر جاگرافيڪل نقشو،اُتان جي محلاتن ۽ يادگار اڏاوتن جو مڪمل ريت بيان ڪري ٿي مگر ٻيا بہ نڪتا آهن،جي هن سفرنامي جي خوبصورتيءَ ۽ ادبي حيثيت جو ڪارڻ بڻجن ٿا.هن منظر ڪشي ائين چٽي آهي،جو پڙهڻ سان ذهن جي پردي تي فلم جيان اُتان جا نظارا ازخود اُڀري اچن ٿا.سفرنامو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned by CamScanner

عبارت جي لحاظ کان مضمون جي ويڃهو آهي، پر ان ۾ گيت جيان موج ـ مستي ۽ رنگيني بہ نمايان رهي ٿي.

ليکڪا هن سفرنامي ۾، پين نامور ليکڪن جيان، الڳ الڳ ديشن جي باشندن جو (جن جو هن ۾ ذڪر آهي) آچار ـ وهنوار، سندن ڪلاتمڪ حاصلاتن، ريتين رسمن، ڏڻ ـ لباس کائڻ پيئڻ، قومي عقيدن ۽ رو زمره جي ڪارگذارين جو نهايت خوبيءَ سان احوال ڏنو آهي. هن سندن اتهاسڪ اتفاقن جو، هار ـ جيت جو ۽ انهن مڙني ڳالهين ماڻهن جي خيالن ۾ کهڙو بدلاءُ آندو، ڪهڙيون نيون ر وايتون، نئين سر اُنهن جي زندگيءَ سان جڙيون، ڪهڙيون نيون عمارتون، نوان قلعا، نوان ڳسَ جڙيا ۽ اڏيا. اِنهن جو جاگر افيڪل نقش چٽي ليکڪا، اُتان جي رهو اسين جي جذباتي ۽ ذهني تصوير چٽي آهي، گڏوگڏ اُنهن جي پيٽ، پنهنجي ديش جي ماضي، حال سان ڪري، سفرنامي ۾ هڪ نئين جان بہ پري آهي. پين لفظن ۾، هن حا ل جي ڪئنو اس ۾، ماضيءَ جون تصويرون پيش ڪيون آهن:

سترهين (١٧) صديءَ ۾ ڊچ ۽ اسپيني نئين ملڪ جي
تلاش واري مهم جي سلسلي ۾ هن علائقي ڏانهن آيا.
پر ا هو ڪئپٽن ڪوڪ ئي هو، جنهن اُڪتي هلي
١٧٧٠ع ۾ اُتي جهنڊو کوڙيو. ١٧٨٨ع ۾ سڊنيءَ جي
ساموڊبي بندر تي پهريان (سيٽلرس) پناه وٺندڙ اُتي اچي
آباد ٿيا ۽ برطانيہ ان نئين بٺنڪ (ڪالوني) طرف
پنهنجي سزا کاڌل قيدين کي اُتي موڪلڻ شروع ڪيو.
١٩٠١ع ۾ اها آسٽريليا، فئڊريشن آف اسٽيٽس ـ ائينڊ
ٽيرٽريز ريپبلڪ بڻي. جنهن جو سربراه راڻيءَ بدران
صدر بڻيو. اها ڪامن ويلٿ جو حصو بڻيل آهي. ان جي
راڄڌاني ڪئنبيرا آهي. اُتي قومي پارليامينٽ آهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

۽ تاريخي ماڳن ۾ ڪريڊل مانونٽين ميلانين کي
پاڻ صرف چڪين ٿا. آسٽريليا ۾ ڊچ هالينڊ فيسٽيول
ڪافي ٿيندا رهندا آهن جن کي ڏسڻ لاءِ ڪافي
ميلاني اُتي ويندا آهن (ص - ٢٧ - ٢٨)

توليدو ۾ چوي ٿي :

يهودي پاڻ سان پنهنجي گهرن جون چابيون به
ان اُميد سان کڻي آيا هئا ته واپس اباڻن گهرن ڏانهن
ورنداسين، جا اُميد اڄ تائين اُنهن جي ڪان پوري
ٿي آهي. ساڳيءَ طرح اسان جي ننڊي ڪنڊ (سنڌ)
۾ به لڏ پلاڻ وقت ڪيترا اهائي آس سيني ۾
سانڍي هن فاني جهان مان لاڏاڻو ڪري ويا.
(ص - ٣٢-٣٣)

هتي وينا سنڌين جي پيٽ يهودين سان ڪري، هڪ ڪوڙي
تاريخي سچائيءَ جو اظهار ڪيو آهي.
وينا ڪٿي ڪٿي جذبات جي شدت ڪارڻ، پنهنجي موضوع
جي ڏِڳ تان ٿيڪي وڃي ٿي :

هڪ ته ورهاڱي ڪري سنڌي جاتيءَ جي فن فڪر،
ڪلچر، ٻولي ۽ تهذيب کي ڪاپاري ڌڪ لڳو آهي.
مٿان وري غير يقينيءَ واريون حالتون.

بقول نارائڻ شيام،

الله (الا!) انين نه ٿئي جو ڪتابن ۾ پڙهجي، ته
هئي، سنڌ ۽ سنڌ وارن جي ٻولي !
انڪري پيٽ ڏٺيءَ جي اظهار کي هينئن سان هنڊايون:
ستا اُٿي جاڳ ننڊ نه ڪڇي ايتري
سلطاني سهاڳ ننڊ ڪندي نه ملي (ص - ٣١)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

وينا جي پنهنجي امڙ جي بيان ۾ بہ اها ڳالھ ڏسي سگهجي ٿي.هن سفرنامي کي فني طور مذڪوره شهرن جي نقشعن ۽ ڪين تاريخي عمارتن ۽ شهرن جي تصويرن سان وڌيڪ بهتر بڻائي سگهجي ها،پوءِ بہ هيءَ هڪ دلچسپ ۽ معلومات افزا سفرنامو آهي ۽ يقينا سنڌي سفرنامن جي صنف ۾ هڪ اهم جاءِ والاريندو.

(ادبي تنقيد ڊاڪٽر جگديش لڇاڻي ص٨٠ - ٨٤)

❖❖❖❖❖

سپاجهڙي ڀيڻ وينا شرنگي

سدا باغ بهار هجو!

ڀيڻ اوهان جا مون سيئي ڪتاب پڙهي ڇڏيا اٿم.مالڪ اوهان جي قلم کي و ڏينخوبين سان نواز يو آهي جو هر هڪ صنف تي اوهان کي مڪمل ۽ پورو عبور حاصل آهي اوهان ڀينرن سانئڻ پوپٽي هيرانداڻي ۽ اوهان جهڙ يون ڀينر آهيو جن تي فخر ڪري سگهجي ٿو اوهان جي سفر نا من تہ ساچ پاچ ڏوڏي ڇڏيو آهي ڇڻ تہ آئون اوهان سان سفر ۾ گڏ گڏ هئس.

ساٿ سلامت سنڌ سلامت

اوهان جو دعاڳو ۽ ڀاءُ عبدالله خان جيسر

١٢ - ٤ - ٢٠٠٠ع(سنڌ)

⌘⌘⌘⌘⌘

٢٠٠٣.٣.١ع

پياري ڀيڻ وينا،

وايون وڻجارن جون ڪتاب پڙهيم،ڊائريءَ جيان تو لکيو آهي.اِهي جي ٻاهر گهٽ ويا آهن انهن لاءِ ڄاڻ ۽ وندر وارو رهندو.هر ڪم ۾ ڪافي محنت تي ڪرين.آديپور ۾ گڏجاڻي نہ جهڙي ٿي.تون انيڪ ڪمن ۾ مشغول آهين،ڪڏهن خيال ايندو آهي انهن بابت ڄاڻان. اميد تہ ڪڏهن مو قعو ملندو.

سنيهہ مان

ڪرشن

اندور(ڪرشن کٽواڻي)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

وايون وڻجارن جون(سفرنامو)

(سمالوچنا جئرام چمناڻي ديپ)

چٽگون ـ اخبار احمدآباد ٨ ـنومبر ٢٠٠٤ع

ليکڪا وينا شرنگي

ڪتاب **وايون وڻجارن جون**،وينا شرنگيءَ جو سفرنامو آهي،جنهن ۾ اسپين،پورچگال ،پئرس،آمريڪا ۽ لنڊن جي سفر تي آڌارت سفرنامو آهي.وينا هن کان اڳ پيا بہ ڪافي ڪتاب لکيا آهن.هن کي سائين جي.ايم.سيد،دختري سنڌ جي لقب سان نوازيو هو.هن ڀارت جي شهر دهليءَ ۾ هڪ مارئي سنستا جو پايو وڌو آهي.جنهن جي معرفت سنڌي ڀينرن جي ڀلائي ۽ سنڌي ٻولي ، ڪلچر ۽ ادب جي واڌاري لاءِ ڪم ٿيندو آهي.هن سنستا جون ميمبر صرف ناري ئي سگهن ٿيون.وينا للي چپي جي اکر کان نفرت ڪندي آهي.هن جي الڳ شخصيت آهي سا لياقت تي ٻڌل آهي. ٻن ڪارڻن جي ڪري مان هن ڪتاب کي سمالوچنا لاءِ کنيو آهي. هڪ تہ هيءُ سفرنامو مون کي ڪافي روچڪ ۽ چاڻ ڏيندڙ لڳو.ٻيو هن ڀيڻ جي لياقت اُجاگر ڪرڻ لاءِ ڀارت جي اديبن ڪنجوسائيءَ کان ڪم ورتو آهي.مان تنهنجي لاءِ لکان اُنهيءَ داون پيچن ۽ گروپ بازيءَ ۾ هي وشواس نہ رکندي آهي.هن جو سنڌي ادب سان ناتو دل جي گهرائن سان آهي. هيءَ ويساکين تي هلڻ واري ڪماري نہ آهي. هن جي ڀاونا هوندي آهي تہ سنڌي ادب جو عملي ڦهلاءُ ڪيو وڃي. ان جي ڪري هن جا پيپرن جا رايا سيمينارن ۾ پڙهڻ، غور ڪرڻ لائق هوندا آهن.

پکا ۽ پنهوار ڏٺي مون ڏينهن ٿيا(سنڌ وارو سفر نامو)

هيءَ سالن کان دهليءَ ۾ رهي ٿي پر هن جي سنڌي ٻولي نج،محاورن،پهاڪن ۽ اصطلاحن سان ڀريل هوندي آهي.نہ تہ ڪافي دهليءَ جي دوستن جون رچنائون پڙهندڙ آهيان جنهن ۾ هندي لفظن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

جي ٽنب ٽنبا هوندي آهي. جيڪا سنڌي پاٺڪ جي سوچ تي مُتِرڪا هٽي ٿي.

وينا هڪ آزاد پکيءَ وانگر پنهنجي زندگيءَ جو سفر طئه ڪري ٿي. جنهن ڪڏهن غلاميءَ جو نه پٽو نه واري پڃري جو منهن ڏٺو آهي. هوءَ هميشه آزاد اُڏام ڪري ٿي. هوءَ صحيح رستا پڪڙي هلي ٿي. هيءَ ڪاليءَ لڪشميءَ جو روپ آهي. هن جو پنهنجي ماءُ ۾ ڏاڍو ساهه هو هن جي پياري ماتا ۴ فئبروري ۱۹۹۹ع تي گذاري ويئي. هن جي زندگيءَ جي روح رهاڻ ڪل ملائي سڀ ڪجهه اُها ئي هئي. جنهن جي باري ۾ هن ذڪر هر ڪتاب ۾ پيار ۽ پاپوهه سان ڪيو آهي.

ڪتاب کي هٿ ۾ کڻندي ئي جيئه ۾ جرڪو پيدا ٿئي ٿو. ڇڻ تہ سنڌ جي نياٽي، يورپ جي سُڳند وٺڻ ويئي آهي. ڪتاب ڪرائون سائيز جو آهي ، پيج ۱۷۲ آهن.

شري پريو وفا جو لکيل مُهاڳ ڪافي سفرنامي جي جهلڪ ۽ خوشبوءِ پسائي ٿو. وري مهاڳ ۾ چيدي سنڌي لکي ڪري وفا صاحب مست ۽ مفتون بڻائي ڇڏ ي ٿو. اَجايا انگريزي ۽ هندي لفظ ٽنبيل نہ آهن

سفرنامن پڙهڻ جو مان نندپڻ کان شونقين آهيان. الطاف شيخ جا سفرناما مون ڪافي پڙهيا آهن پر وينا ڪمال ڪري ڇڏيو آهي جيڪا بہ جڳهه هن ڏٺي آهي اُن جو ذڪر هن تفصيل سان ڪيو آهي. تنهن ڪري هيءُ سفرنامو ڪافي سوجهه بوجهه ڏيئي ٿو ۽ گهر ويٺي مٿين مُلڪن جو سير ڪرائي ٿو.

وينا لکي ٿي تہ زندگيءَ جو سفر اڪيلي طئہ ڪرڻو آهي. هن سفر ۾ ڪنهن جو ڪنهن کي ساٿ نہ آهي. پر وري بہ مونکي پنهنجي پريوار جيئہ ۾ جايون ڏنيون آهن. ۽ وينا چوي ٿي زندگيءَ جي هن ڪروکيتر ۾ اڪيلي ئي جنگ وڙهڻي آهي. ذهني ۽ جسماني طور اڪيلي پوڳنا جو سفر طئہ ڪرڻو آهي. ڏک کو لاهي ڪون سگهندو آهي. پر انهن دک

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned by CamScanner

دائي ڳهڙين ۾ پينرن پروميلا ۽ شالني مون سان گڏ رُنو. ور ور ڪري دلداري ڏيندي چيائون تنهنجي دکي هئڻ ڪري امڙ جي جي آتما اشانت رهندي.

تون خوش رهنديءَ تہ امڙ جي آتما کي شانتي ۽ سک ملندو. غمن جي گهيري مان ڪڍڻ لاءِ وڏي ڀاءُ اشوڪ ڪئي پيرا دهليءَ ۾ چيو تون مون سان گڏ مئڊرڊ (اسپين) هل.

مٿيون سٽون تصديق ڏين ٿيون تہ وينا جي پريوار ۾ ڪيتري عزت آهي ۽ هر پريوار ۾ هڪ ٻئي جي لاءِ اهڙي عزت هئڻ گهرجي.

وينا سفرنامي ۾ ڪاٻہ ڳالهہ ڇيڙي ٿي تہ تہ اُن لاءِ تفصيل سان ڄاڻ ڏيئي ٿي. جيڪا ڪافي سفرناما لکندڙ گهٽ ڏيان ڏيندا آهن. هن جي لفظن ۾ پڙهيو:

آسٽريليا جون ڇهہ رياستون آهن، اُتان جي موسم گرم، خشڪ، هلڪي ٿڌي آهي. ٻولي جيتوڻيڪ انگريزي آهي، پر لاڏو ماڻهن طرفان پيون سئو (١٠٠) کن ٻوليون ڳالهايون وڃن ٿيون.

اٽلي بہ ناٽڪ ۽ ٿيئٽر جي ڪري ڪافي مشهور آهي. اُتي مِڊ سمر ميجڪ، ڏسڻ لاءِ گهڻا ئي سيلاني اچن ٿا. اُو نهاري جي وٽندڙ شامن ۾ اٽليءَ جي اوپن ايئر ٿيئٽر کي هزارين ميڻ بتين سان روشن ڪيو ويندو آهي. جيڪو ڊرامائي پسمنظر ڏسڻ وٽان هوندو آهي. اِٽليءَ جي وچ واري دور جي خوبصورت شهر ويرونا، جيڪو جڳ مشهور پريمين روميو جوليٽ، جو گهر آهي، اُتي اونهاري جي مند ۾ يادگار روماني اوپيرا ڏيکاريا ويندا آهن. جنهن کي ڏسي لبن تي، واهہ، واهہ هوندي آهي.

ساڃي سفرنامي جو سهرو اشوڪ تي آهي. جنهن وينا کي اسپين گهرايو. هڪ پياري ڀاءُ جو رشتو نڀايو.

سٽا اُتي جاڳ جي ٽائيٽل جي وينا شروعات ڪندي لکي ٿي تہ:

تاريخ ١٤ جون تي اسپين جي مشهور معروف پيئنٽر جناٿن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

لنسڪيٽ اشوڪ کي پنهنجي پينٽنگ ڏسڻ جي نيند ڏني هئي.
اشوڪ آفيس وڃڻ کان اڳ چئي ويو هو،مان ٻارهين ڏاري آفيس مان ايندس توکي پينٽنگ جي نمائش ڏيکارڻ لاءِ وٺي هلندس.تون تيار ٿي ويهجان ۽ مئبرڊ ۾ اچڻ کانپوءِ ،مون آرام کي ترجيح ڏني.

ويندااسپين جي سفر دوران ڪارگل جي جنگ جي نيوز ٻڌڻ جي بہ بي صبريءَ سان انتظار ڪندي هئي .

اسپين گهمڻ وقت هن ڪافي اسپين جون مشهور تاريخي جڳهيون ڏٺيون.جهڙوڪ توليدو هي تاريخي شهر آهي جنهن کي ڏسڻ لاءِ نہ صرف يورپ پر ٻين ڪيترن ملڪن جا سيلاني پڻ ايندا آهن.توليدو هڪ راجيہ جي راڄڌاني آهي، اهو زرعي علائقو آهي.جتي ڪيئسر ۽جوئر جيان انُ (اناج) جي پوک جهجهي انداز ۾ ٿيندي آهي.فرانڪو جي گذاري وڃڻ کانپوءِ هتي آٽانامس يعني خودمختيار اسٽيٽس وجود ۾ آيون،٣٩ خودمختيار اسٽيٽس آهن.اتي جي ليکڪ سروانتي جي ڪهاڻيءَ جو ترجمو دنيا جي تقريباً ستر اسي (٧٠-٨٠) زبانن ۾ ٿي چڪو آهي. توليدو واري علائقي جو ٿي پراونس آهن.توليدو جي اللقضار (قعلي) اندر تاريخ جا وڏا داستان موجود آهن.

توهان مٿين لکت مان پڙهي سگهندا تہ توليدو شهر لاءِ ڪيتري چاڻ ۽ سڃاڻ هن ڪتاب مان پوي ٿي.جنهن جي تفصيل پڙهڻ لاءِ ڪتاب وٺي پڙهو.

هن اسپين ۾ ڏکڻ جا سمنڊ ڪنارا ڏٺا ۽ اُتان جي سمنڊن جو لطف ماڻيو:ٻارن کي وٺي ڪري اسان وئلينسيا وارو روڊ ورتو، اسان کي ٤١٤ ڪلوميٽرن جو فاصلو طئہ ڪرڻو هو.وئلينسيا راڄڌاني آهي.اُن جا ٿي پراونس آهن، مئبرڊ جون ١٧ خودمختيار اسٽيٽس آهن ۽ ٥٠ پراونس.
اسپين جي سڄي ملڪ کي مئبرڊ مان هلايو ويندو آهي.ٿي وڏا شهر آهن هڪ مئبرڊ ٻيو بارسولينا جتي عالمي راندين جي چٽاپيٽي بہ ٿيندي

آهي ۽ ٽيون وئلينسيا. اسين پهرين علي - ڪانتي بيچ تي وياسين اُتي وا ٽ تي اِئلدا جو شهر به اچي ٿو. جنهن جي فئڪٽرين جا تيار ڪيل بوٽ سڄي دنيا ۾ ويندا آهن.

اسان سوا هڪ ڏاري علي - ڪانتي بيچ تي پهتاسين اسپين جي گهڻن شهرن تي عربيڪ نالا آهن.جيڪي ال سان شروع ٿين ٿا. ال ميريبيا، ال ڪوڪورن وغيره .اتان پتو ڪندي سينٽخوان جنهن کي انگريزيءَ ۾ سين جان ڪري ڪوٺين،اُتي پهتاسين .سنڌو ۽ دويش پنهنجا سوئمنگ ڪاسٽيومس ۽ بال وغيره کڻي بيچ جي ڪناري طرف ويا ، اشوڪ ۽ مان هنن جي پوئتان به ٽيوب کڻي بيچ طرف قدم وڌايا سامهون ڪيترا مرد ۽ عورتون بيچ جي واريءَ تي ليٽيا پيا هئا. اشوڪ چيو هاڻي هن بيچ تي ڏسجانءِ مايون اُگهاڙي ڇاتيءَ لاءِ سنڌي لفظ چوندي چيو ..... توکي نظر ايندي.

هنن اُتي بينيڊرم بيچ به ڏٺو.

ويناسپين جي راندين تي لکندي چيو آهي اُتان جي فو ٽ بال راند مشهور آهي پر بُل فائيٽنگ ڍڳن جي ويڙهه ،هتي ڏاڍي لطف سان ڏٺي وڃي ٿي.

هن يورپ جا ڇوڏا به لاٿا آهن.هيءَ ته ماڻهن تي ظلم ڪرڻ لاءِ دانهون ڪندا آهن پر جانورن تي ظلم ٿئي ٿو اُن لاءِ زبان مان ڪا ٻڙڪ ٻاهر نه ٿا ڪڍن.وينا جي لفظن ۾ پڙهو : سامهون ٽي.وي تي بُل فائيٽنگ هلي رهي هئي.هڪ ٿلهو ڪارو متارو ڍڳو ان تي وار ڪندڙ نوجوان ،جنهن کي رنگ برنگي ڳاڙهي سونهاري رنگ جو لباس ۽ ٽوپي پهريل،هٿن ۾ ڳاڙهو ڪپڙو،ڏيکاري ڍڳي کي ماڇرائي رهيو هو. اسٽيڊيم ماڻهن سان ڪاڇا ڪاڇ پريل هو،سندس ٻئي هٿ ۾ ڇهنبدار ڀالو، اهو زوردار وار ڪري ڍڳي جي پٺيءَ تي واهي ڪيپائين ،جيڪو ستو ڍڳي جي پٺيءَ ۾ کپجي ويو .هڪ پيو ميدان ۾ لٿو ان به زودار نموني ڍڳي تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

وار ڪيو. ان طرح چار ڇٽا ميدان ۾ لٿا، مکيہ ٻُل فائيٽر تي اگر ڍڳو وار ڪرڻ لاءِ اڳتي وڌي پيو تہ پيا اُن تي وار ڪري، اُن جو ڌيان اُتان هٽائين پيا. اُنهن پنج پالا ڍڳي جي پٺيءَ ۾ کپي، ڍڳي کي رتو رت ڪري ڇڏيو. ماڻهن جون زوردار تاڙيون هيون. چوندا آهن مروئان موت ملوڪان شڪار. نيٺ ڇهنبدار پالي سان انکي گهايل ڪري ڪيرائي ڇڏيائون. ۽ بل فائيٽر فخر وچان ڳاٽ اُوچو ڪري ڪاميابيءَ جو سهرو سر تي ٻڌي تاڙين جي گُڙ گُڙاهٽ ۾ مسڪرائيندي رنگ کان ٻاهر وڃي رهيو هو. منهنجا هٿ نہ ئي حاضرين جيان تاڙين لاءِ کڄيا ۽ نہ وري لبن تي واهہ! واهہ! پر افسوس ضرور ٿيو. اها ڪهڙي بهادري جو جانورن کي چتو ڪري مارجي. اولهہ جا ملڪ ايشيائي ملڪن ۾ جانورن تي ظلم ۽ بيدرديءَ تي خوب هاءِ گهوڙا ڪندا آهن پر اسپين جي ان بيرحم تشدد پري راند کي بند ڪرائڻ جي اڄ ڏينهن تائين جريت ڪان ڪري سگهيا آهن.

هن اُتي گرناڊا، قرطبہ، سويجا ۽ پورچگال جي بہ ياترا ڪئي. هن اسپين ۾ ڪاجهہ پيون شيون بہ ڏٺيون. جنهن ۾ هيون پاردو ميوزم، سٽي پئلس، شاهي محل، ايسڪوريل، وئلي - آف - فالن ۽ خيانتو (اسپيني خانا بدوش).

هي اسپين جي ياترا ڪرڻ واري وقت ۾ آمريڪا جي سنڌي سميلن ۾ بہ شرڪت ڪرڻ ويئي. ڏسجي تہ اشوڪ جي پيار هن کي پريءَ وارا پر ڏنيون بيٺو هو. جنهن طرف اُڏام ڪرڻ چاهي پئي، هن جو پروگرام ٺهي وڃي پيو. هن جيڪو آمريڪا جي فئشن شو پيش ڪيو اُهو آمريڪا جي سنڌين کي حد کان وڌيڪ وڻيو. هن پروگرام آمريڪا ۾ چار چنڊ لڳايا هئا. هن پروگرام ۾ جيڪي پيا پهتا، انيلا سندر ۽ ٿولو، تيلجي پوچواڻي، مظهر حسين. شري رام چيتملاڻي، شري سريش ڪيسواڻي، پرڪاش هندوجا، ڊاڪٽر ستيش روهڙا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

اتان وري هيءَ آمريڪا جي شهر شڪاگو ،نيو يارڪ ۽ گھمڻ ويئي. آمريڪا مان هي لنڊن ويئي اُتي هن کي بدر سومري ساٿ ڏنو. جنهن شيڪسپيئر جو وطن گھمائڻ ۾ مددڪئي.

پر مونکي ۽ عظيم ناٽڪ نويس جي پيدائشي ڳوٺ **اسٽرٽ - فورڊ اپان اوان** ڏسڻ جو جنون هو. اسين ۽ هانو هارڻ وارا ڪون هئاسين ،مون بدر سومري کي چيو ، اسان جڏهن ڳوٺ ۾ هئاسين تہ مينهن پوندو هو تہ ست ڪاٽن جا نالا وٺي داڳي ۾ ڳنڍيون ٻڌي ،مينهن ۾ زومائي ڦٽي ڪندا هئاسين تہ پوءِ مينهن بند ٿي ويندو. چيائين سچ .... مون چيو هائو تہ پوءِ چيائين وارو ڪيو .ڪاٽن جا نالا ٻڌي ڦٽا ڪيو تہ مصيبت کان پلاند آجو ڪيون. ڏاڍو ئي نہ پيو ملي ،مڙيئي ليڙ هٿ ڪري نالا ڳڻڻ شروع ڪيا شهدادڪوٽ جي ڪاٽن جا نالا ،دهليءَ جي ڪاٽن جا نالا ،بدر سومري طرفان وڏين حثيتن وارن ڪاٽن جا نالا ڳنڍڻ ۾ مان هر هڪ نالي تي ڳنڍ ٻڌنڌي ٿڪي ويس نيٺ هٽي هنڌ ڪيوسين ست ئي نالا هٿ لڳي ويا .

اتي ڪل اچي ٿي باحرحال شيڪسپير جي ڳوٺ ڏسڻ لاءِ وينا ايتري آتيهئي جو هن انڌ شرڌا کان بہ ڪم وٺي بہ پنهنجي منزل تي پهچڻ لاءِ هن منشا کي پورو ڪيو .هي هن کان پهرين بہ بہ ڀيرا ١٩٩٠ع ۽ ١٩٩٥ع ۾ لنڊن وڃي چڪي آهي. هن کي اتان جي شاپنگ وڏيڪ پسند آهي. هن اُتيمئڊم تساڊ وئڪس ميوزم ،برٽش ميوزم ۽ برٽش لئبرري بہ ڏٺي ،جنهن جي ڏسڻ سان هن کي ڪافي لطف آيو. هيپئرس جي گھمڻ لاءِ لڪي ٿي ،مان دنيا جي حسين ملڪ پئرس جي سفر تي نڪري پيس، اشوڪ خرچ پکي لاءِ الڳ فرانسسي ڪرنسي ڏني. ان ڪلنسو اءِ مون وٽ پنهنجا بہ ڊالر هئا. مونکي فرانسسي ڪرنسيءَ مان صرف شاپنگ ڪرڻيهئي باقي سڄي ادائگي هن ڪري ڇڏي هئي ۽ چيائين جي شاپنگ لاءِ وڏيڪ ضرورت پوي تہ ڪليڪٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪال ڪاج، توڪي پئسا هڪ دم ملي ويندا.

هن لکيو آهي تہ پئرس گهمڻ وقت مونکي پنهنجي پرس جو خيال رکڻو پيو ڇو جو اتي ڪافي ڇوڪريون بہ پاڪيٽ مار آهن هن اُتي ائفل ٽاور ڏسڻ جو شونق رکيو پر اُتي بہ ويئي. اُتان جي ٽرائفڪ تيز هئي. هن جو چوڻ آهي تہ اگهہ بہ چوٽ تي چڙهيل هئا. هي لکي ٿي اتي ڪئبري ۽ ڊسڪو ٿيئٽر بہ جام هئا. ۽ چوي ٿي: پئرس ۾ اڙرهن سالن کان مٿي وارن ڇمار لاءِ پئرس باءِ نائيٽ شو، جسم تي اڳڙي کان محروم وارا شو، جيڪي ٥٠٠ - ٦٠٠ فرئنڪ ليبو شو گڏ ڊنر اٺ سئو کان هزار ٻارهان سئو وارا شو، جتي جون رانا راتون رات ڪروڙپتين جا خيسا خالي ڇڏين. لکپتين کي تہ بکاري ٺاهي پيئنگ ڪري ڇڏين. بئنڪاڪ جي پتايا ۾ بہ ان طرح ا ڏا آهن، جتي بہ گهوڙيءَ کي ئي گهمرو هو سيني جو پيشو جسم فروشي جو. وينا کي پئرس ۾ هڪ بکاري بہ نظر آيو جنهن جي لاءِ چوي ٿي: شهر جي هڪ علائقي ۾ مون هڪ بکاريءَ کي پندو ڏٺو، اهو ڌنڌو صرف هتي ايشيائي ملڪن ۾ ناهي اتي بہ ان طرح جا ڏيکہ ۽ سانگ ملندا. هتي رستي تي رنگبرنگي هنومان يا ٻي ديوي ديوتا جي مورتي ٺاهي ويهندا آهن. تئين بہ هڪ کي ڏٺم تہ رستي ٺاهي وينو هو. ماڻهو پئسا ڦٽا ڪري ر هياهئا. بهرحال هن اتي پئرس جو ميوزم، نئپولين جو مقبرو، ۽ هن مشهور پينٽر جو بہ اتي ڪوٺ ڏٺو. آخر هن کي پئرس کي الوداع چوڻي پئي ۽ هن جي تيرهين آگسٽ تي لنبن کان دهلي واپسي هئي.

ڪل ملا ئي وينا جو هي سفرنامو سنڌي ادب ۾ عزت ۽ احترام سان جاءِ والاري ٿو. ڪافي پاڻڪن کي چاڻ ۽ سچا ٽپ ڏيندو. ياترا ڪاجي تہ ڪهڙي نموني ڪاجي ۽ جيڪڏهن ڪا اسين جڳهہ ڏسون ٿا تہ ان جي چاڻ ڪيترن ڪنبن کان هاجڻ گهرجي. جيئن سفر جو صحيح لطف ماڻي سگهون. جيڪڏهن گهر موٽي اچون تہ ان جاءِ لاءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪيترو ڪاجهه پڙايون جيئن پُٽڻ وارو به محسوس ڪري ته مان به
هن سان ياترا ۾ گڏ هئس ۽ هن کي لڳي ته مان به اهي شيون اکين سان
ڏٺيون آهن.ڏسجي ته وينا سفرنامي لکڻ ۾ ڪافي ڳنڀيرتا کان ڪم
ورتو آهي.جيڪو پاٺڪ به هن سفرنامي کي پڙهندو ،محسوس ڪندو
تہ مان خود اهو سفر طئه ڪيو آهي.هن سفرنامي جي ليکڪا وينا
شرنگي داد جي مستحق آهي.جنهن سنڌي ادب کيهڪڙو ناياب سفرنامو
ڏنو.

❖ ❖ ❖ ❖ ❖

پريه ويٽا جي،

توهانجو وٽاجارن جو سانگ ڏاڍو وڻيو-وائي به وڻي.زندگيءَ کي
خوب ماڻيو اٿو ۽ ان جو اظهاري لطف به اسان جهڙن کي خوب وڻايو
اٿو-واڌايون.ڪتاب موڪلي ياد ڪيوَ-شڪر گذّار.سفرنامو پڙهندي
بور ڪون ٿيس اها توهانجي اظهار ۽ ٻوليءَ جي سگهه چئجي خوب
پرورتيءَ ۾ رهو ٿا.رهڻ به گهرجي.منهنجي من تي توهان جو تصوُر
مصروف شخص جو آهي.توهان کي جڏهن به ڏٺو آهي اُور بزي ڏٺو آهي
عجب آهي جو اوهانجي لکٽيءَ ۾ ماٺ ۽ صبر آهي.تڪڙ بلڪل نه
آهي.سُٺو ڳُڻ آهي. سڪ ۽ سار مان

لڪشمڻ

(جهونا ڳڙهه)

⌘⌘⌘⌘⌘

پريه وينا

انگريزي ڪويتائون ۽ ڪتاب اجنتا جي مورت پهتل آهن.هڪ ئي
ساهيءَ ۾ ڪتاب پڙهي خوب ماڻيو.رچنائن ۾ - تنهائي - ڏانءُ ۽ ڏات -
وڻ جي ڇانو - اهڙو وريو واءُ ۽ ڪاجهه پيون رچنا ئن مان اوهان جي
احساسن جي گهرائي خوب جهلڪي ٿي.ارجن سڪايل جون سٺون
اوهانجي ڀهورنگي شخصيت جي صحيح تصوير پيش ڪن ٿيون
واڌايون! قربن مان ارجن چاولا

٢٨.٨.٢٠٠٥ع اليگڙهه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

۲۲ - ۵ - ۱۹۹۹ع

سنڌو سدن

ڄئپور

پيڙ وينا شرنگي، جئه سنڌو!

تنهنجو نئون ڪتاب - سنڌو ڪناري نئون تاريخي باب پهتو، مهرباني، اهو هڪ ئي ٻيٺڪ ۾ پڙهي ويس. ان اهميت ڀرئي سفر جي پيشڪش جو ڏانوءُ وڻيو، ان ياترا جي ٻهاني تو ڪٿي ڪٿي سونهاري سنڌ، سنڌوءُ ۽ ٽڌ درم، تواريخ، ليهه جي مڪاني لوڪن جو احوال ۾ حوالا ڏيئي روچڪ ٻڻايو آهي، وري ٻه خبر نه آهي ڇو، مونکي ائين پيو محسوس ٿئي ته تون ان ڪان وڌيڪ لکي سگهين ها، جيئن انکي پڙهندي ئي پاٺڪ وئڊڪ ڪال واري سنڌوءَ جي حُب جي مهراڻ ۾ ٽٻيون ڪائيندو هجي ۽ سنڌوءَ ڪي سارينڌي هڪ وار اُن جا لڱ ڪانڊارجي وڃن.

سرورق تي ڏنل ليهه ۾ وهندڙ سنڌوءَ جو نظارو دلڪش لڳو، ڪتاب جو ارپڻ به وقتائتو لڳو،

ڪتاب ۾ پروف جون غلطيون به نظر آيون، سدائين گڏ،

قربن مان،

واسديو سنڌو ڀارتي

⌘⌘⌘⌘⌘

اجمير

۱۲ -۹- ۲۰۰۲ع

آدرڻيه وينا شرنگي

اوهان جا ٻه ڪتاب پاڻ سچاٽج سپرين ۽ اسان جو ورثو ڏڻ وار پڙهيم. توهان جون رچنائون سٺي معيار واريون آهن. اهڙا ڪتاب سانڍي رکڻ جهڙا آهن. خاص ڪري نئين ٽهيءِ جو سٺو مارگه درشن گيانورڌن ڪن ٿا.

شيڀچنتڪ نولراءِ ٻچاڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پريہ پيپڻ وينا شرنگي

سفرنامو، اهو مقبول ۽ معياري لڳند و آهي،جنهن جي پڙهڻ سان ،پاٺڪ همسفر بڻجي پون.وينا اوهان جو سفر ناموو ايون وڇارن جون اهڙو ئي لڳو، آءُ بناخرچ،پاسپورٽ جي بلڪل توهان سان گڏ چڻ پورچوگال ،مئبرڊ ،لنڊن گرناڊا،سويٽجا ،فرانس ۽ پئرس جي ياترا ڪري رهيو آهيان. سچ پچ تہ مون اوهان سان سفر ۾ هلي موج ماڻي. توهان، پنهنجا وا قعہ ،درشيہ ڏٺل ۽ ماحول سير جو اهڙو بيان ڪيو آهي جو چڻ خيابان بڻجي ويو آهي.

سفر ڪندي،ڪيترن گهٽنائن جي وچ ۾ اوهان پنهنجي جذبات ،ويچار، ارمان حسرتون ۽ وايون اهڙيون بيان ڪيون آهن،لڳي پيو ،سفرڪندي اوهان زندگيءَ ۽ دل جي طئہ ڪيل ياترا جو بہ خوبيءَ سان پر نئچرل نموني ڪيو آهي. اهو سڀ ڪجھ لکڻ ۽ بيان ڪرڻ جو هنر، اوهان وٽ موجود آهي.وري هڪ دفعو ضرور اوهان جو سفر نامو وايون وڇارن جون پڙهندس. قربن مان،

ع٢٠٠٣.٢.٧ نند آنند

نلند ا پئلس اُلهاسننگر

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

پريہ پيپڻ وينا

تنهنجا سنڌي ڪتاب - ڪهاڻين تہ ڪافر ۽ سنڌو ڪناري -قابلي احترام آهن.تنهنجي سنڌي ادب ۽ منورجن جي خذمتن لاءِ توکي لکہ لکہ واڌايون.جيڪڏهن هت يا ٻاهر سنڌي تنهنجي رچنائن جي واکاڻ ٿاکن تہ بيشڪ اها تنهنجي ڪاميابيءَ جي نشاني آهي.شُڀ اڇائن سان

ممبئي(٩ - ٣ -٢٠٠٤ع) جو اهر .ٽي.ٻٽيا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سنڌي ساهتيہ جي سوُرمي

ڏٺو وڃي تہ وينا ٽن الڳ الڳ مورچن تي نہ رڳو ڪم ڪري رهي آهي بلڪ سنڌس آجيوڪا جو آڌار آڪاشواڻي جتي هنڪي ڏهہ ٻارهان ڪلاڪ ڊيوٽي پون ، ٽنهن کانپوءِ مارئي سنستا سان نينهن جو ناتو ۽ باقي بچيل عرصو هوءَ ارپڻ ڪندي آهي پنهنجي ساهتيہ سرجڻ ۾.

وينا جي واقعيت ڏيڻ وقت اهو ئي چوڻو ٿو پوي تہ سنڌي ساهتيہ جي هوءَ هڪ سٺي شاعرا،پڪي پائي واري ليکڪا ۽ ڪهاڻيڪار،سماج سيوڪا ۽ آڪاشواڻيءَ معرفت هند ۾ سنڌ جي وچ ۾ هڪ پُل جو ڪم ڪندڙ آهي.

جهمون ڇڳاڻي(ص.٩٤ ذات ڌٽي)

⌘⌘⌘⌘⌘

احمدنگر

١٤ - ٢- ٢٠٠١٤ع

پريہ پيڻ،

سدا ئين خوش هجين،وينتي تہ منهنجي ڪتاب جي پهچ سان گڏ- مارئيءَ جو سهڻو پرچو پهتو.پڙهي خوشي ٿي،مارئيءَ جو درشن پهريون ڀيرو ٿيو.تنهنجي جوڳي ڪوشش تي فخر بہ ٿيم سنڌي ساهتيہ ۾ تون شايد اڪيلي ناري آهين،جا اهڙي سُٺي مخزن نيم سان شايع ڪندي رهين ٿي تنهنجو اهو يوگدان هميشہ ياد رهندو.

تنهنجو وڏو ڀاءُ

لڇمڻ هردواڻي

لکنو

مهربان پريہ پيڻ ويناجي

سادر نمسڪار،

اوهان جي رچنا- سارنگ سار لهيا پڙهيم،ڪيڏي اوهانجي دل ۾ وطن لاءِ پيڙا آهي.ڀلا ڇون هجي وطن تہ ڪن اٽاسن ڪان وسرندو آ.يلي هتي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سوين سک ھجن پر ماتر ڀومِيءَ جا اھنج ڀ آھن. آفرين توھانجي حب وطن کي، پرڻام، وري ڀ پرڻام.

اسان دل چيو لاھيون سنڌ تہ سيني ۾ آ ھي،

اوھانجو ڀاءُ

راڌا ڪرشن

چيف ايڊيٽر سنڌي گلشن

⌘⌘⌘⌘⌘

ڪيچان آيو قافلو

ڀہ اکر

جتي وڏا وڏا سياسي ۽ سماجي سوچيندڙ پارٽي سنڌي سنڌيءَ کي وسارڻ جي ڪوشش ۾ مصروف آھن، اُتي وينا جي جگر کي شاباس ھجي جو ھيءُ ڪتاب (ڪيچان آيو قافلو) پيش ڪري وري سنڌين کي پنھنجي پاڙن ۽ پسمنظر ڏانھن رفر (ڌيان) ڇڪايو آھي. سنڌي چاھيندڙ ۽ قوم جا گھٽگھرا جنھن ماءُ جي ھُنن ڌاڃ پيتي آھي اُھي ڪڏھن وساري نہ ٿا سگھن.

سويو گيانچنداڻي

١٦ جولائي ٢٠٠٥ع

نئي دھلي

ڪيچان آيو قافلو

(شاھہ لطيف تي مقالا مارئي پبليڪيشن)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

آزاديءَ بعد پوشاڪ - پهراڻ ۽ ٻول چال ۾ آيل تبديلي

آزاديءَ بعد پوشاڪ يا پهراڻ ۽ ٻول چال ۾ آيل تبديلي جو ذڪر ڪرڻ کان پهرين آزادي کان اڳ يعني اڳاٽي دور جي لباس ۽ ٻول چال جو ذڪر ڪرڻ لازمي ٿيندو، انهيءَ پسمنظر ۾ ئي اسين تبديليءَ جو تجزيو ڪري سگهنداسين. هزارين سال اڳ جڏهن بني بشر جو جنم ٿيو ته اُهي لباس کان ئي محروم هئا. وقت گذرڻ ڪري حالتن ۾ ڦيرو آيو ۽ پهراڻ ۾ تبديلي ايندي وئي.

رڳ ويد واري دور تي اول نگاهه ڪريون. ڪاڪو ڀيرومل مهر چند آڏواڻي، قديم سنڌ ۾ لکي ٿو مردن جي پوشاڪ ڌوتي ۽ چادر هئي، چادر ڏائي ڪلهي تي اُڇلي (اُڇلائي) وجهندا هئا. ڪن مورتين ۾ پتلن کي گهگهري پيل جهڙي لنگها (دهلاري) پهرين ٿا ۽ ڪن کي لنگوٽ چڙهيل ڏسڻ ۾ اچي ٿو. چمڙيءَ کي اوائلي پوشاڪ ڪري ڏٺو ويو، جو اُها ماس ۽ هڏن کي ڍڪي پيئي اُن کانپوءِ آب هوا گرم سرد ٿيڻ تي مند آهر پوشاڪ مروج ٿي. اڳاٽن آرين پهنجي بت ڍڪڻ لاءِ مٿان کل چاڙهڻ لڳا جنهن ڪري ڏڻ ڏارڻ سکيا، اول ٻڪريون پالڻ لڳا ۽ کلن سان پهنجو بتُ ڍڪڻ لڳا، اها هئي سنڌ جي ماڻهن جي اڳاٽي پوشاڪ، شڪار ڪرڻ جو ڍنگ آين ته هرڻ جي کل يعني مرگ چال ڪم آڻن لڳا رڳ ويد ۾ هست گهن لفظ ڪم آيل آهي جنهن جي معنيٰ آهي چمڙي جو دستانو. اڳاٽي زماني ۾ سبڻ لاءِ سُيوُن ڪونهيون ان ۾ ڪنڊي وغيره سان سوراخ ڪري اُن مان واٽيل گاهه جي ڪا تند يا ڀي ڪا تند لنگهائي ٻڌي ڇڏيندا هئا ته دستانو هٿ سان قابو ٿيو پيو هوندو. سوٽي ۽ اوني دستانا بہ موسم مطابق هئا. جڏهن ڪو ماڻهو يڳ ڪندو هو ته اُن جي استري ڪش نالي گاهه جي ڍڀن مان ٺهيل ويس پهريندي هئي. اُڇي سٽي اُن راوي نديءَ ڪناري سنڌو ماڻر ۾ ملندي هئي، (قنذار يعني

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پشاور ۽ اُن جي آس پاس وارو ملڪ). اسان ڪي ڄاڻ آهي تہ سنڌ جي ململ ملڪان ملڪ مشهور هئي، جنهن لاءِ ڪاڪو پيرو مل چوي ٿو تہ - دنيا جون ڪيتريون قومون اجان سياري جي سوڙ تاڻي سمهي پيئون هيون تڏهن ڪيترو وقت سنڌ جي ململ سان پهنجو بت ڍڪينديون هيون.

قديم سنڌ جو مصنف لکي ٿو: جيڪو ڪپڙو ديسي ڪپهہ سان اُٽيل آهي. تنهن مان اها ڳالھ ظاهر ٿئي ٿي تہ پنج هزار سال اڳي بہ سنڌ ۾ ونئڻ جي پوک ٿيندي هئي. ڪپڙي اُڻڻ جا آڏاڻا بہ هئا. قديم سنڌ جو ليکڪ رگ ويد جي هڪ منڊل جو حوالو ڏيندي لکي ٿو: سنڌو نديءَ جي استوتي ڪندي سنڌ کي سئواسا يعني سهڻا ڪپڙا پيدا ڪندڙ بيان ڪيو ويو آهي.

سنڌ مٿان وقت بہ وقت ڌارين قومن جي يلغار رهي،

ايرانين، يونانين، عربن مغلن ترخانن، انگريزن ۽ پورچگيزن جون ڪاهون رهيون انگريزن ۽ پورچوگيز اکنڊ پارت ۾ ڪوٺيون وڌيون. موهن جي دڙي مان جيڪي شيون هٿ آئيون اُنهن مان آڳاٽي دور جي ڄاڻ پئجي سگهي ٿي.

منهنجي خوشقسمتي رهي جو قديم سيپتا جي ان عظيم تاريخي يادگار موهن جي دڙي کي بہ پيرا ڏسڻ جو موقعو مليو هڪ ۱۹۸۶ ۾، جنهن سفرتي، پکا ۽ پنهوار ڏٺي مون ڏينهن ٿيالکيم، ۽ ۱۹۸۹ ۾ سگا جي نيندنب تي عالمي سانچل ڪانگريس ۾ شرڪت ڪرڻ جو وجهہ مليو اُن سفرتي، ڪچان تان ڪافر، سفرنامو لکيو جنهن ۾ ذڪر ڪيو اٿم. جن شين جي نہ صرف تاريخدانن جي حوالي سان ڄاڻ پيئي پر تن کي اکين سان ڏسڻ جو موقعو بہ مليو، موهن جي دڙي مان اُٽيل ڪپڙو، ۽ اجرڪ واري ڇاپي واريون ڊيزائين وارا نشان وغيره.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

شاه لطيف جي رسالي جا بيت پڙهڻ سان اسان جي ٻول چال ۽ پوشاڪن جي بخوبي ڄاڻ پوي ٿي.

سهسين سيبا ڪنجري، لوئي سين ليڙن
ههڙو حال وٿي ڪري، وڃان منجهن ترن،
مارو مان چون تہ هني آسا نهين آسري.
(شاه)

سُر مارئي جي هن بيت ۾ لوئي ۽ ڪنجري جو ذڪر آهي جنهن مان ظاهر آهي اهو ئي پهراءُ هوندو هو.

جت ڪرڙ، ڪتا، ۽ ڪائيون،
پال پڪا ۽ پڪ، (شاه)

سنڌين جو پهراءُ ڪتا، سُسي ،لاڪ رتيون لوئيون، جيڪي لاڪ مان رنگ ٺاهيندا هئا.

پٽولا پنوهاريون، مور نہ مٽي ڪن
جيڪي لاڪ رتائيون لوئيون، تہ شا لٺان سوُهن (شاهہ)

سنڌ ۾ پٽ پٽيهر، ريشم، ارمق، ياڌٽا يعني رڱيل روا، (عمدوڪپڙو) ڪنجري ٽري پڙا ۽ چوليون، چولو، سُوسي، رلهيون گودڙيون،کيس وغيره وغيره. اسان جي تهذيبي سڃاڻپ جا عظيم ثبوت آهن. اِن کان پوءِ واري دور ۾ سنڌي بزرگ عورتون ڳاڙهو پڙو ۽ اڇي چادر، منهن ڍڪڻ لاءِ اڪثريون ڪيندڻيون هئيون، جهبلو ۽ بلائوز، سٿڻ،يا پتلون پائيندڻيون هيون، سٿڻ وڏڙيون پائيندڻيون هئيون،جنهن جا هيٺان پاچا سوڙها ۽ مٿي ويڪري هوندي هئي، ۽ پتلون ننڍيون نيٽيون پائيندڻيون هئيون.رنگين سٿڻ ۽ جهبلو جنهن ۾ ٻوسڪي، برُوڪيڊ،پلش گل،ملِ وغيره مٿان وري ڪوٽي. سنڌ ۾ سا ڙهين جو رواج بہ پيو .فلمي دور شورع ٿيڻ تي سلوار ڪڙتي جو رواج پيو.مردن جو لباس ڌوتي ڪرتو مٿان بند گلي جو ڪوٽ يا سدري . انگريزن جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

دور ۾ سوٽ بوٽ ٽاءِ ۽ ٽوپلي جو رواج پيو، پٽڪو ۽ ٽوپي لباس جو اهم حصو هو. هٽ واٽيا وري گوڏي تي ڏوتي ۽ گنجي. وغيره. گول ٽوپي جنهن جي چئني طرف پيلي رنگ واري ڌاڳي سان مشين جي ٽوپي سان بزائين تيار ڪيو ويندو هو. هوڏانهن هاري ناري ڪڙمي ڪاسبي گوڏ ۽ خميس، يا گوڏ ۽ گنجي، ڪلهي تي بوڇڻ يا انگو ڇو . سنڌ جيڪا صوفي سنتن جي ڌرتي هئي، تنهن تي عربن جي حملي ڪري اسلامي رنگ چڙهيو ۽ هندو مسلمانن جي پوشاڪن ۾ فاصلو وڌڻ لڳو، پر هن وقت سونهاري سنڌ ۾ اجرڪ ڪاين جي ٽوپي سلوار خميس هرسنڌيءَ جي تهذيبي سڃاڻپ بڻجي وئي آهي. صوفي فقير گيڙو رتا ڪپڙا تہ ڪي ڪارو چوغو ۽ پڳت جامو ۽ پڳ پهريندا هئا،جيڪو هن وقت ڪي ڪي پڳت پا ئين پيا.

آزاديءَ کان پوءِ هتي هندستان ۾ سنڌين جي لباس تي نظر ڪبي تہ اسان جون اوائلي پوشاڪون وڃن ٿيون گم ٿينديون. ورهاڱي ڪري الڳ الڳ صوبن ۾ ٽڙي پکڙي ويل سنڌي جاتيءَ جي پهراءُ ۾ وڏي تبديل اچي وئي آهي، نہ اڳيون ٽوپيون آهن نہ وري پٽڪا .سٿڻ خميس يا ڪڙتو رات جو يعني (ڪئجيول ويئر) طور استعمال ڪيو پيو وڃي ،نہ تہ ڏينهن رات سوٽ بوٽ چڙهيوئي پيو آهي. سنڌي ڪچهرين ۽ شادي مرادين جي محفلن ۾ سنڌي ويس وڳا ڏسڻ وٽان ئي نٿا اچن. اهڙين حالتن ۾ پهنجي جيجل جي ٻوليءَ واري ٻول چال ٻُڌڻ لاءِ ڪن ۽ پوشاڪون ڏسڻ لاءِ اکيون آتيون هونديون آهن، ڪي روئنشي طور يا ڪي جهوني ثقافت کي زنده رکڻ لاءِ فنڪشن تي ٽوپيون پهرين يا پکرون ۽ بوڇڻ وجهن . هندستان ۾ تہ اولهہ جون پوشاڪون اسان جي لباس تي حاوي پئجي وئيون آهن اُلهاسننگر،بئر اڳڙه ڀوپال، احمدآباد، آديپورگانڌيڌام ، اجمير ۽ ڪن ٻين هندن جي سنڌي بستين ۾ ڪي بزرگہ ڪاڪا ڌوتي ڪڙتو پهريل يا ڪي وڏڙيون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned by CamScanner

سٽڻ ڪرتو پهريل نظر ايندي‌ون ، ڏنو وڃي تہ هيٺين طبقي ڪي قدر پهنجي ٻول چال ۾ پهراڻ ڪي برقرار رکيو آهي. باقي مڙيئي خير آ!
مالدار طبقو ڪلبن جي ڪلچر ۾ تہ وچولو طبقو پاڻ ڪي ترقي ڪندڙدنيا جي ماحول سان قدم ملائي هلڻ جي جنون ۾ تڪڙيون پرانگون پائڻ ۾ اصل هڻ هٽا ۾ لڳو پيو آهي. سنڌيت جي هلچل هلائيندڙ ليکڪائون يا ليکڪن جو اهو حال جو منڃ تي هڪڙي تہ گهر ۾ ٻي....... وري بہ شڪر آ هي هندستان واري قومي سڃاڻپ واري ساڙهيءَ بچاءُ ڪيو آ هي. اگر اسين نئين نئينءِ ٿهيءَ جي لباس تي نظر ڪريون تہ هپيز واريون جينس‌چٽن لڳل ڪپڙا رنگ برنگي ٽيشرٽ،روپ رنگہ انداز چڙُ ٻُنب تي چپ، مطلب تہ دنيا جي هر فئشن سان اسان جي نئين ٿهيءَ جو وارڍ روب پريل نظر ايندو. شادين مرادين ۾لکنوي چوڙيدار پاجاما ڪڙتا پائي نظر ايندا چڻ لکنو جا نواب پياچن، ور هاڱي کان پوءِ بدلاءُ ئي بدلاءُ نظر پيوا چي. ڪي تہ پاڻ کي سنڌي سڏائڻ تي ئي شرم محسوس پيا ڪن. تہ ڪي اهڙا بہ آهن جيڪي پنهنجي وڏڙن کان پهنجي سڃاڻپ جي باري ۾ سوال ڪندا پيا اچن.
هوڏانهن ٻول چال ۾بہ زمين آسمان جو فرق اچي ويو آهي.
صوبائي ٻولين جوبہ اثر پوڻ لازمي آ هي. پارهين ڪوهين ٻولي بدلجي اها ڳالهہ بہ درست آهي. پر هٽ وٺي ڏارين ٻولين جا لفظ ٽنبڻ ڪٿان جو انصاف آهي. اتر پرديش ۾ تہ سنڌي نہ بلڪ هندي سنڌي ٿي وئي آهي.گجرات ۾ چوندا واندو نہ آهي يعني انهيءَ جي مراد پرواه نہ آهي. ڪا ڳالهہ ڪانهي وغيره وغيره. اسان جي سنڌيءَ ۾ ڏسجي تہ ان جو مطلب خالي نہ آهي. مهاراشٽرا ۾ وري چون لڦڙو ان طرح ٻين صوبن جا لفظ مروج ۾ اچي ويا آهن. سنڌي ٻول چال کان اسين وڃون ٿا پري ٿيندا. اگر اسان ڪن ساهتڪارن جو ادب پڙهون يا ڪن اخبارن ۾ استعمال ٿيندڙ ٻولي يا ٻول چال تي نظر ڪريون تہ خود محسوس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪنداسين ڇا هيءَ اسان جي ٻول چال واري ٻولي آهي؟ جڏهن خدا ئي ٽنگون ٽيڙيون تہ ٻندن جو ڪهڙو ڏوهہ ، اهڙين حالتن ۾ عام کان اُميد ڪرڻ اڪن ڪان انب گهرڻ آهي.

سنڌيءَ ٻوليءَ ۾ ڪتب ايندڙ ڪجهہ پهاڪن جو مثال ڏيان جيڪي عام طور ٻول چال ۾ ڪتب ايندا هئا. جن لاءِ اسان جي وڏڙين ڪا پي. ايچ. ڊي. ڪان ڪئي هئي. گهر جي ماحول مان ئي ننهرن ڌيئرن ڀُڻي ڀُڏائي ان کي برقرار رکنديون آئيون. (١) رُسي آهي گهوٽ سان ٻُالهائي نہ ٿي ٻُوٽ سان، (٢) آئي ٽانڊي تي بورچاٽي ٿي ويٺي، (٣) نڌٽڪا گهوڙا غئباٽا هسوار، (٤) بيٺل پيرتي هرڪو پتر هٽي، (٥) جتي وڻُ ناهي اُتي ڪانڌيرو بہ درخت آهي (٦) گڏهہ تي چڙهٽو تہ ڪهڙو گهو نگهٽ ڍڪٽو، (٧) نئين ڪنوار نو ڏينهن لٽي پٽي ڏهہ ڏينهن، (٨) ڏنو پٽ ڇٽي جو ، (٩) ستي ٿي سيڙائي لنڊي تي لاڏ ڪري، (١٠) فقير دعا ڪجانءِ جهڙي نيت تهڙي مراد، (١١) مائرن مانيون ڪوٺي ڪارائي ڪون ڪو، (١٢) مرُ مارين پائرا سسيءَ ڏئي لت، (١٣) ٻڪ ۾ بصر پلا، (١٤) سخيءَ کان شوم پلوترت ڏئي جواب ، (١٥) لاڪو ڪٽي باريجو ڪائي، (١٦) نيڪي ڪر درياهہ ۾ لوڙه، (١٧) ڪائڻ مهل ڏاند آهيان وهڻ مهل گا بو، (١٨) گهر ويٺي گهران اگڻ آئي نہ سهان، (١٩) وات وڪيل (٢٠) مروُعان موت ملوڪان شڪار، (٢١) پرائي دُهلئي احمق نچي، (٢٢) آپ نہ پلي ڏوجان متان ڏيوي، (٢٣) لُولي ڇٽي ڪتڻ کان ڪڏڻ لڳس ٻار، (٢٤) گهر جو پير چلهہ جو مارگہ (٢٥) آ بلاڙي ويندي ءَ ڪاڏي (٢٦) ميلي جي موٽ ٻچڙي، (٢٧) آه غريبان قهر خدائي، (٢٨) گهر مان لڳڻُ (٢٩) لئيون ٻوڙن سان ٻوڙا لئين سانوچڙائڻ، (٣٠) جنهن هٿ ۾ ڏوئي ٻڪ مري سوئي (٣١) جيڪي چلهہ تي سو دل تي، (٣٢) رب ڪيو مون تي وڏو ٿورو مڙسُ مليو ڇنو ڇورو، (٣٣) ٿونٽ لڳي ساهڙي پڳي، (٣٤) وار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

تہ ڦٽي نہ تہ ڪوڙائي ڪٽي، (٣٥) سر موهر ڪو پائي اڪ اڪ جو ڦير، (٣٦) اٿئي ناٽو تہ ڳهم لاڙڪاٽو، (٣٧) هڪ در لٽيندو پيو در پٽيندو (٣٨) ڪڻُ ڪلو تہ ٿئي پلو، (٣٩) پٽُ پينگهي ۾ پترو، (٤٠) وارو وارو وڌو چون ٿا پارو پارو چڪي چڪي پڌو چون ٿا، (٤١) مهنجو وس واڪا پڌڻ ڪم پروچ جو، (٤٢) چپ ڪائي چائي پائي ونڊ ڪائي سڪ پائي، (٤٣) دلاسي دوستن جي سيءَ سڪائي ڪل، (٤٤) شينهن ڪلهي چاڙهيڻ، (٤٥) ننئين واري صلاح، (٤٦) تريِ هٽي تاخت تي وهڻ (٤٧) جيڏهان ملي ڊيري تيڏانهن پائي ڦيري، (٤٨) سپ مري ويو ليڪو پيو ڪٽاجي، (٤٩) دلي بادلي يعني ڪلم ڳُلا (٥٠) ڏيئر پرائو ڏن وغيره وغيره.

هيءُ پها ڪامون پهنجي امڙ ابيءَ ڏاڏي سائين جي واتان پڌا هئا، اهي گهر ۾ عام پول چل ۾ ڪتب ايندا هئا. ڪٿي آهن اڄ اُهي چوٽيون؟ سائين مخدوم طالب ال مولا جي هڪ سٽ آهي: **سيءَ سيارو اوچڻ نہ آهي پيارا پهنجي الفت** .... هاڻي نہ اُڇڻ آهي نہ ڪلهي تي ٻُچڻُ. ساڳيءَ طرح سائين طالب مولا جي هڪ ٻي سٽ آهي : **پاجهر پور بہ جهليو اُتر واءُ بہ وريو**..... نہ سنڌ وارا باغ بغيچا نہ ئي اُتر جو واءُ جهٽڻُ. بند ڪمرن ۾ اي.سي. چالو، اها خبر ئي نہ پوي تہ جاءِ اُتر مُنهين آهي يا ڏکڻ مُنهين نہ وري جاين ۾ آڳُڙ، نہ ئي هتي اسان وٽ پنيون پارا نہ ڪوهہ، نارَ ۽ ڪنگرين جي وهندڙ پاڻيءَ جي مترِ جهنڪار جي ڪهڙي چاڻ. نہ ئي اڳيان لوڪ گيت نہ ئي ڪانگل ۽ ڪيانتي سان حال اورڻ پوءِ ساڃڻ جا سنيها ڪٿان ايندا ؟ يا هي پول چال وارا جملا ڪٿان ايندا لعل سائين جي پاڇنن ۾ بہ ڪٿان ڪٿان جا لفظ پيا جوڙين، فلمي ڏنين جي مار لڳي پئي آهي. گهرن ۾ نہ ٺوٺيا گلاس نہ ديگڙيون نہ پاٺيون نہ ڪٽ جا ڪٽورا جڏهن رنڌٽي ۾ اچي رولو پيو آهي **ڪُڪرَ ۽ مڪسيزِ** اچي وئيون، نہ اُهي رنڌٽا رهيا نہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪاڏا ڪٽي آهي اُهو پلي ڊوڙو، چنب چنب تي ڪاري ڊاک واري تانهريءَ جي سيسا. اُن جي جاءِ هاٽي ورتي آهي بسڪٽين جي قارين ۽ ڪٽمنڙن . اهي تبديليون تہ پري رهيون پر موجوده ٿهيءَ کان ٻول چال بہ پلاند ڇڏائي ويو آهي.

وقت سارو حالتون بدلجن ٿيون زماني سارو هلڻو ٿو پوي. ان جو مطلب اهو نہ تہ هرو ڀرو اسين پهنجي ٻوليءَ کان منهن موڙيون .

هند ۽ سنڌ جي سنڌين وچ ۾ ٻوليءَ جي ڪاهيوجي تي وڌندي. سنڌ ۾ ا ڄان بہ سهٽي سٺي ۽ مٺي ٻولي ڳالهائي پئي وڃي پر افسوس اهو آهي جو مُلائن جي رنڊٽي ۾ اڃي رولو پيو آهي. ڪٽر مومن چو ائيندڙ ٻوليءَ کي برقعو پارائي اسلامي ٺٽائي رهيا آهن. جيڪا ڏک جهڙي ڳالهہ آهي. عربي فارسي ٻوليءَ جو برابر سنڌيءَ تي اثر رهيو آهي، پر ورهاڱي کانپوءِ ان تي نہ صرف اِنهن ٻولين پر اُردو ۽ ٻين ٻولين جي لفظن ڪڪڙ وانگر اڇي آرو ڪيو آهي،جو سوچڻ لاءِ مجبور ٿيڻو پوي ٿو. مثال طور ڪجهہ لفظ هتي پيش ڪريان ٿي:- جلوه افروز، والدين، والهانہ عقيدت، نونهال(ٻار) لهاذا، حريف اهلڪار، ابلاغي ذريعا، ٽوڙ ڦوڙ، مواصلاتي وسيلا ،صدرِمملڪت، انتشار،عالمگير انساني برادري،تشڪيل،پرُ تشدد ڪاروائيون،وغيره. پر سنڌ ۾ استعمال ٿيندڙ ڪي لفظ دل کي وٽن بہ ٿا،جهڙوڪ ڏات ڏٽي، اباڻا پڪا، پونءِ پلاري آجياٽو،ويهڪ، آزاديءَ جي ويڙه،بڪن ۾ پاه، ڏتڙيل، ڳنڍجاٽيون، ساڃڻ سفر هليا، پليڪار، پلي پلي ڪري آيا، قربائتي ڪوٺ وغيره. هند ۽ سنڌ جي ٻول چال ۾ فرق وڌندو ٿو وڃي هو لکن انتساب اسين لکون ارپنا،

هتي ورهاڱي کان پوءِ ٻول چال ۾ وڏي تبديلي آئي آهي.ڪجهہ لفظ پيش ڪريان ٿي جنهن مان چاڻ پوندي تہ اسان سنڌ وارن کان گوءِ ڪٽي ويا آهيون. ڏاچي ڏهہ تہ توڏو تيرهان:- پُرسڪار گهوشت،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پرجاتنتر، ڪاريڪرمن ڪيگتي پردان ڪرڻ، ڌرم نرپيڪشتا ،نگر وڪاس سمتي، ڪاميابيءَ جو لڪش،نيتا گڻ، اڌيڪش،پوٽيہ تتي اپيننڊن سميتيءَ طرفان پويہ اپيننڊن،جينتي سماروه، وواهڪ سيوا ان طرح جا ان ڪان وڌيڪ ٻين ٻولين جا اوپرا لفظ پنهنجي مٺڙي سنڌي ٻوليءَ ۾ ٺِڪ اصل پنو انتي اچي وڃي. ائين برابر آهي پارهين ڪوهي ٻولي بدلجي، پر جهڙيءَ رفتار سان اسان جي ٻول چال ۾ تبديلي اچي رهي آهي ان لحاظ کان الله واهي! مولا مسڪينن تي مهر ڪري. ڪٿي آهن سنڌي ڪاڇهريون؟ ڪٿي آهن او طاقون؟ ڪٿي آهن مٺڙا ٻول چال وارا لفظ ، بابو، ابو، امڙ جيجل آئي امي ،پاپي ،دادا، پائو، مٺڙا، پينڙي، ڊيئڙي ڏاڏو، پڦي، پڦڙ، ماسي، ماسڙُ، انهن جي جاءِ والاري آهي ممي، ڊيڊي، انڪل آنٽي،ڪزن،گرينڊپا، گرئنيءِ،هئيلو، هاءِ، وغيره ٻول چال ۾ اچي ويا آهن.

ساڳيو ئي حال پوُشاڪن ۽ پهراءَ جي سلسلي ۾ آهي.ڪٿي آهن هُرمچ جا پرت پريل روا،ترڻي ڪاڃن جو پرتُ، ڪئنواس يا نمورين ۽ آئونڪ جو ڪم آر سان تيار ڪيل پوُشاڪون،چڪني ۽ بوسڪي جا پهراُوءَ، ڪٿي آهن وڏڙين جون پنهنجي اولاد لاءِ گروبابي کان دعائون گهرڻُ ـ گرو بابا ٻاچڙن تي مهر ڪاج.

اڃانہ وقت ڪون ويو آهي پهنجي ورثي ڪي ، پنهنجي ٻول چال ۽ پهرائڻ ڪي جي جان سان هنڊائيون نہ تہ اِڳتي هلي پڇتائڻو نہ پوي، تاريخ اسان ڪي ڪڏهن معاف نہ ڪندي .اسان سڄاڻپ جي سنڪٽ مان گذري رهيا آهيون. اسان مٿان جو ابداري عائد ٿئي ٿي تہ اسان پنهنجي ورثي ڪي ٻچائيون. شاه سائين فرمائين ٿا.

مٿي نہ سرنداءِ، ڪر پچار پرينءَ جي،
وهامي ويندياءِ گهڻا ھٿندين هٿڙا (شاه)

اڄ پنهنجي سوجهہ ٻوجهہ آهر هيءَ جيڪي ويچار اوهان سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ونديا اٿم اهو منهنجي جيءَ جياري جياجل سنڌ ۽ منڌن ماروئڙن جي محبت ۽ منهنجي امڙ جي عظيم شخصيت ۽ پالڻ پوسڻ جو نتيجو ۽ مهر آهي، جنهن ننڍپڻ ۾ ئي پنهنجي ٻوليءَ سان پيار ڪرڻ جي ستي و ڌي، جنهن ماءُ جي ٿڃ جو قرض جنم جنمانتر تائين بہ لاهي ڪان سگهنديس وڏڙا چئي ويا آهن. ڪتو بہ پنهنجي ڪڙهم سان سونهي.

هن ڌرتيءَ خاطر جيئنداسين
هن ڌرتيءَ خاطر مرنداسين
سقراط جيان زهر مليو
تہ بہ ڪلندي ڪلندي پيئنداسين. (گدائي)

جڏهن اهڙو جذبو هوندو تڏهن ئي روشن آئيندي جو پيغام اسان جي در تي دستڪ ڏيندو.

نئون نياپو آئيو، راتي ملان رات
لڌيسون لطيف چئي ڪنان ڏاتر ڏات
کهڙ ي پڇين ذات جي آيا سي اگهيا (شاه)

سنڌجي ماڻهن، خاص ڪري ٻهو ناڻن ۾ ملهہ، ڏاندن جي گوءِ، تتر ۽ ڪڪڙن ويڙهاڻ جو خاصو شونق هو. ڪن ۾ وري بلبل پالڻ جو ڏاڍو شونق هوندو هو. پاڻ ڪشمش ڪانہ کائيندا، بلبل کي ضرور کارائيندا ۽ بلبل وري جي هٿ ۾ ڪشمش ڏسندي تہ تماڙ جاءِ تان ٽپو ڏيئي چپي تي هلي ايندي. اِها تہ اسان جي اکين ڏٺي ڳالهہ آهي. اسان جو پاڙي وارو ڇوڪرو اسان کي هٿ ۾ بلبل ڏيندو هو، اسان جي ٻئي هٿ ۾ ڪشمش ڏسي ٽپو ڏيئي بلبل چپي تي لهي ايندي هئي. بس رونشو لڳندو هو. بلبل کي چوندا هئاسين آءُ بلبل چپي تي آءُ آءُ..... (ڪيئن وساريان ويچيڇن - يادگيريون ص. ۴۱)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پتنگن پھ ڪيو

سنھيءَ سئيءَ سبيو مون مارن سين ساھ(شاھ)

پنھنجي مارروئڙن سان ھيءَ نيھ جو ناتو جيڄل جي مٽي ٻوليءَ ڪري جڙيل آھي. اوھان جا ڏک سور، منھنجا ڏک درد. اڄ مرد چاھي عورت جي من ۾ ور ور ڪري اھو سوال اُڀري رھيو آھي - آزاديءَ جي پنجاھ سالن جي تاريخ ۾ اسان ڇا پاتو ڇا وڃايو؟ورھاڱي جو درد يا آزادي

غلامي لعنت آ، آزادي نعمت آ

آزاديءَ جي روپ ۾ اسان کي نعمت عطا ٿي، اسين آزاد ڀارت جي سيڪيولر فضا ۾ زندگي گھاري رھيا آھيون پر پوءِ بہ اسان جو ضمير ور ور ڪري سوال ڪري ٿو - آزاديءَ سيڪيولرزم جي ناءَ تي سنڌين کي صدقي جي ٻڪري ڇو بڻايو ويو؟

اڄو سورن واريون ڪريون سور پچار

ڪنھين گھٽا ڪنھين ٿورا نام ڪا سورن ڏار(شاھ)

ائين ھر انسان جي زندگيءَ جو ڏکن سورن سان چولي دامن جو ساٿ آھي، پر نازڪ جنس جي جھوليءَ ۾ ڪاجھہ وڌيڪ ئي حصو پلئہ پيو آھي.

الا ڏاھي ۾ ٿيان، ڏاھيون ڏک ڏسن(شاھ)

اسان جي سماج جي عورت ساھت، ڪلچر، علم ادب جي مختلف کيترن ۾ پنھنجي وت آھر پاڻ پتوڙي رھي آھي. ڇا سنڌي عورت کي اڪيلي وڏڻ لاءِ ھمٿايو ويو آھي؟ ۽ ڀين جاتين جي ڀيٽ ۾ ان کي برابريءَ جا حق پلئہ پيا آھن؟ اھي چند سوال آھن جيڪي ھر با شعور انسان جي ذھن ۾ اُڀرن ٿا. عورت بنيادي طور تخليقڪار آھي. وڻ جي ڇانو جي آھي، مون پنھنجي جذبن جو اظھار پنھنجي مڪ ڪويتا ۾ ھن طرح ڪيو آھي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

مان
ڳهاٽي وڻ جي
ڇانو آهيان
هر راهي
رهگذر لاءِ
راحت آهيان
پوءِ بہ هر ڪنهن
ڇوڏا لاٿا آهن.

ڏکن سکن جي ڪٿا مان ئي ساهتيہ جو سرجڻ ٿئي ٿو.رچنا رچاڄي ٿي.سنڌي ساهتيہ جي الڳ الڳ صنعفن ڪي منهنجي قلم پنهنجي سوچ ۽ آزمودن موجب سهيڙڻ جي ڪوشش ڪئي آهي،پوءِ چاهي سونهاريءَ سنڌ جون يادگيريون هجن يا سنڌ جا سفرناما هجن.زندگي جي ترجماني ڪندڙ الڳ الڳ ڪردارن واريون ڪهاڻيون يا خيالن جي اُڏام کي جهٽي آزاد نظم جي روپ ۾ قيد ڪرڻ واري ڪوشش هجي.هيءَ سڀ مرحلا زندگيءَ جي الڳ الڳ حادثن تجربن ڏکن سورن جي نمائندگي ڪندڙ آهن.هونءَ بہ ادب زندگيءَ جو آئينو آهي. ان درپن (آرسيءَ) ۾ عورتن پاڻ سان ڪهڙا دل لپائيندڙ ڪردار ڏنا يا پيانڪ عڪس،اِهو سندن لکٽين مان بخوبي عيان ٿيندو.ڪنهن بہ قوم جي خوشحالي،ترقي، زوال ۽ عروج جي تصوير اهو ادبي سرمايو ئي تہ آهي جيڪو پيڙهي در پيڙهي ان کي زندهہ رکندو پيو اچي. اڄ اسين جنهن دور مان گذري رهيا آهيون اُهو ويهين صديءَ کي لتاڙي ايڪويهين صديءَ جي چانئٺ تي پير رکي رهيو آهي. اسين آزاديءَ جي جشن جا پنجاهہ سال ملهائي رهيا آهيون يا ائين چوان ورهاڱي جي درد کي شدت سان پوڳي رهيا آهيون:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پتنگن پھہ ڪيو ،مڙيا متي مچ

پسي لھس نہ لڇيا سڙيا متي سچ(شاھ)

سچ تان سر صدقي ڪرڻ لاءِ وڏو جگر کپي،ڇا سنڌي عورت ان سچ ڪي بيان ڪرڻ ۾ ڪامياب ويئي آهي؟يا سندس هٿ اڃان تائين لرزي رهيا آهن؟نازڪ جنس جي حيثيت۾ اها دعويٰ بلڪل نہ ڪنديس تہ، سنڌي عورت سچ سان مُهاڏو اٽڪايو آهي جو مونکي تاريخ ڪڏهن معاف نہ ڪندي.سنڌي عورت سچ ۽ ڪوڙ ،هٿ نهٺائي،فخر، شرم ،مريادائن ۽ پرمپرائن جي حد بنديءَ واري سرحد جي ليڪ واري صليب تي لٽڪيل آهي. ان لاءِ ڪنهن هڪ کي ٽلاهي ٺهرائڻ واجب نہ ٿيندو.ورهاڱي جي واءُ ڪري پنهنجن اباڻن پڪن کي الوداع ڪري ڀارت جي يونءَ تي اچي مختلف تهذيبن کي اپنائڻ ۽ وري روزي روٽي ڪمائڻ،گهر ٻارن جي پرورش لاءِ پاڻ پتوڙڻ،متا ن وري فئشن جي مار اهڙين حالتن ۾ سنڌي عورت جيڪي ڪجھہ حاصل ڪيو آهي،اهو چاهي علم ۾ هجي يا ٻين کيترن ۾ تَوَجُھ ڇڪائيندڙ ضرور رهيو آهي.مان سنڌي ادب جي وسيع ڪئنواس کي مختصر وقت اندر پيش نہ ڪري سگهنديس پر ٿوروڪيگهٽو پسمنظر۽تجزيوپيشڪنديس نہ صرف ساهتيہ پر ڪن ٻين پهلوئن تي سرسري نظر ڊوڙائيندس . پوءِ چاهي سنگيت جو کيتر هجي ياڪلچر،نرتيہ هجي يا ناٽڪ، الڪٽرانڪ ميڊيا هجي يا جنرلزم جو کيتر يا سنڌيت جي هلچل انهن سيني کيترن ۾ ان جي پورهي جي ڪنهن نہ ڪنهن روپ ۾ جهلڪ ملندي.

ساهتيہ جي سرجڻ ۾ سنڌي عورتن جي قلم ڪو ڀارت ۾ اچي رنگ نہ لاتو بلڪ اکنڊ ڀارت جي ادبي اتهاس جي تاريخ جا ورق ورائڻ تي ڏسبو ليکڪا گلي .سدارنگاڻيءَ پنهنجي ناول ذريعي ٿرٿلو آڻي ڇڏيو.ورهاڱي کان اڳ آزاديءَ جي هلچل ۾ دادي لڪشمي ستوا ۽ ٻين کيترين ڀينرن پنهنجي آزاديءَ جي جدو جهد سان سرشار جذبن کي نثر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

۾ نظم ذريعي اظهاريو. مختلف اخبارن جي ڪالمن ۾ سماجي اوُٽاين تي قلم ڪنيو. دادي ڪملا هيرانند، سيتا سامتاڻي، دادي گوپي موتواڻي، دادي پارپتي آڏواڻي هاڻي يا پروفيسر پوپٽي هيرانداڻي، سندري اُتمچنداڻي، ڪلا پرڪاش ۾ پيون ليکڪائون هاڻ اڄ ناول ۾ ڪهاڻيءَ جي کيتر ۾ ڪيترا نالا زبان تي اچي وڃن ٿا. ادب دوران ناريءَ ۾ سجاڳي پيدا ڪرڻ وارو زنده مثال پوپٽي هيرانداڻيءَ جو آهي. هن نه صرف سماجي بندشن کي ٽوڙي بغاوت جو جهنڊو بلند ڪيو پر ميل ڊامينيٽيڊ ورلڊ سان مُهاڏو اٽڪايو. عورت جي نازڪ جنس ۾ مُبهم طور لکڻ وارين روايتن کي خارج ڪري جيڪا هن ڪويتا لکي تنهن تي ڪيترن مردن ڏندين آڱريون ڏنيون. هوڏانهن ڪلا پرڪاش ۾ سندري اُتمچنداڻيءَ ناولن ۾ مخصوص انداز وارين ڪهاڻين سان ادبي کيتر ۾ جاءِ جوڙي آهي. تارا ميرچنداڻيءَ جا ڪردار جذبن سان سرشار نظر ايندا. ادب جي مختلف صنفن تي قلم کڻڻ وارين ليکڪائن جي وڏي فهرست آهي. وينا شرنگي، ريتا شهاڻي، ايشوري جوتواڻي، رتنا گويد يا اندرا واسواڻي، مايا راهي، ڊاڪٽر سُيدرا آنند، ڪملا گوڪلاڻي، پارو چاولا، ديوي ناگراڻي، ومي سدارنگاڻي، اندرا شبنم، پروفيسر ميناگوپ روپچنداڻي، ڊاڪٽر سُشيلا موتواڻي، پريم لتا عيدناڻي، شالني ساگر، انيتا ڪمل پياسي، مايا گاراڻي هتي مونچند نالا پيش ڪيا آهن. ناٽڪ جي کيتر ۾ مايا ايسراڻي، لتا گپتا، پشپا مالهي، وغيره سنگيت جي ذريعي ادب جي شاخ شاعريءَ کي عام تائين پهچائڻ ۾ پيگو نتي ناواڻي ، ڪملا جهانگياڻي، ڪملا ڪيسواڻي، ڪلان هزاري، تيالجي پوچواڻي ،سپنا رائسنگهاڻي، وشني ايسراڻي، شانتي هيرانند، نرمل چيناڻي، اُما لالا ،پارو چاولا ،ڊاڪٽر سروجني، پدما گدواڻي، ۾ پين ڪيترين ڳائيندڙ فنڪارائن جو يوگدان آهي. اِيليڪٽرانڪ ميڊيا ۾ پنهنجي آواز ذريعي ادب جي خدمت ڪندڙ شخصيتن کي نه ٿو وساري سگهجي آشا منشار اماڻي، وينا شرنگي، شرميلا

ملڪاڻي، بنيتا ناگپال، شالني ساگر ،نئين پيڙهيءَ جي نمائندگي ڪندڙ شالني ساگر جي ڪويتا سو ڪالبد رزرويشن جون آخري سٽون پيش ڪريان ٿي.

مان حيران آهيان/تنهنجي ان سوچ تي/ تہ تون اَڄ/
پارليامينٽ ۾/بل پيش ڪري/مون لاءِ ٣٣ سيڪڙو
رزرويشن محفوظ ڪرڻ چاهين ٿو/پر مون توکي
اِن سوڪالبد اِزرويشن/جي پنڌنن کان / آزاد ڪيو /
تون چا مونکي ڏيندين/ آد جڳاد کان/مون تو لاءِ ڪيو آ/
ءُ آئيندي بہ/ڪندي رهنديس/تون تہ خود /منهنجي پيار /
منهنجي ءُ ڪروُٽا/منهنجي ٿاڃ جو / قرضدار آهين!

عورت جي جهوليءَ ۾ ٽئلنٽ جي آتر تي نہ بلڪ سو ڪالبد رزرويشن جي آڌار تي ديا ڪرڻ وارو هيءُ ڪارنامو بہ مردن جي تنگ دليءَ ڪري پارليامينٽ جي گوڙ گنبوڙ ۾ ائين ئي رهجي ويو.

هتي سرحد پار جي سنڌي اديبائن جو ذڪر ڪرڻ بہ چاهيندس ،جيڪي جاگيرداري نظام واري ڪاري ڪاري غيرت - بي غيرت ۽ پين سماجي مسئلن ۽ اُٿائين خلاف قلم کڻي رهيون آهن ۽ ڪئي عزت پريا نالا ذهن ۾ اُڀر ي اچن ٿا.نورالهدا شاهہ، مهتاب محبوب محتاب اڪبر راشدي،خير النسا جعفري ،ثميرا زرين،فهميدا حسين ،ساحر امداد، عطيہ دا ئود،نظير ناز،تنوير جوڻيجو،پُشپا وليپ،سلطانہ وقاصي،وغيرھ وغيرھ ۽ بہ پيون بيشمار ذهين عورتون شامل آهن. چاهي سنڌيت جي هلچل ۽ سنڌي سماج جي بهبوديءَ جي ڳالهہ هجي،مان سمان ڏيارڻ جي ڳالهہ هجي،دادا ساڌو واسواڻي ۽ پين ڪيترين حثيتن جا نالا زبان تي اچن ٿا.ميران موُمينٽ ذريعي پينرن ۾ تعليم لاءِ ساڃاڳيءَ پوجيہ مان هري ديوي پي.واسواڻي جو ميران موُ مينٽ ۾ ڪردار تاريخ ۾ سُنهري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

لفظن ۾ درج ڪيو ويندو. ورهاڱي کان اڳ دادي ڄيٺي سپاهيملاڻي، پارپتي گدواڻي ۽ ان طرح ٻين بي شمار ليکڪائن جي شيوائن جو قرض اسين ڪون لاهي سگهنداسين. ان سلسلي ۾ سنڌي ليکڪائن جي سماجي سياسي ۽ ڪلچرل تنظيم مارئي جي ڀرپور رنگ لاٿو ١٩٨٧ع ۾ پهريون ڀيرو سرڪاري سطح تي شاهه لطيف جي عالمي ڪانفرنس ١٩٨٧ع ۾ ڪوٺائي هند ۽ سنڌ جي اديبن ۽ فنڪارن وچ ۾ جيڪو رابطو جوڙيو ان سنڌيت جي تاريخ ۾ هڪ نئون باب جوڙيو. حالانڪ مارئي سنستا جي ڪاميابين ڪيترن مردن جي دلين ۾ خوف پيدا ڪيو جن چاهي واٽي ان جي تاريخ کي لٽ مٽي (ميٽ) ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ هٿ ٺوڪين سنستائن تي ڪوڙا قصيدا لکي گرانٽ وٺي، ٻئنر ٺهرائي پنهنجا شخصي مفاد حاصل ڪرڻ لاءِ حرفت باز عورتن جي پٺي ٺپڙي -

اندر ڪارو ڪانو ٻاهر ٻولي منڄ جي - (شاهه)

پر ڪي ليکڪ عورتن جي لاءِ ليکڪائن جي منچ تان سُٺو ڪم به ڪري رهيون آهن جن تي جاتي فخر ڪري سگهي ٿي.

سچائيءَ کي روڪڻ ڏاڍو مشڪل ٿيندو آهي. مارئي طرفان چار عالمي سيمينار، ٻين صوبن سان گڏ سورج ڪنڊ ثقافتي ميلي ۽ ليهه لداک ۾ ڪلچرل پروگرام تاريخي رڪارڊ آهي. جنهن ۾ شانتي هيرانند، ڊاڪٽر ڪملا گدواڻي، پروميلا شرما، راڌڪا واڌواڻي، شالني ساگر، موهني لونگاڻي، پدما گدواڻي، ڊا. سروجني ۽ مون جهڙن ادنيٰ شخصيتن جو ڀرپور شامل آهي. نئين پيڙهيءَ جي ڇوڪرين کي ڪلا جي کيتر ۾ همٿائڻ گهرجي.

هتي مان صرف عورتن جي حاصلاتن جو ذڪر ڪندس ۽ ڪمين پيشين جو نه ته منهنجو ضمير مونکي ملامت ڪندو ائين ته پنج ئي آڱريون برابر نه ٿينديون آهن. پر اهڙو طبقو به آهي جيڪو مردن سان ها ۾ ها ملائي پنهنجي مفادن خاطر مان سمان کي تاڪ تي رکي ترقيءَ جون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

منزلون ماڻڻ لاءِ اخلاقي قدرن کي پائمال ڪري ٿو. اڄ اسين نازڪ دور مان گذري رهيا آهيون. اسان سماجي ساخت جي سنڪٽ ۾ مبتلا آهيون. اهڙي وقت نه صرف عورتن تي پر مردن تي به جوابداري عائد ٿئي ٿي ته پاڻ ۾ ايڪو ڪريون.

جتي ايڪو ۽ تنظيم نه آهي اُتي پاڳا پاڳا فرد ڏٺوسين.

پارين پاڇي ملي ڪري جستجو ڪيون نه ته تاريخ اسانکي ڪڏهن معاف نه ڪندي. افسوس سان چوڻو ٿو پوي اسين پنهنجي ڊڪڪي رهيا آهيون ۽ اسان جي سماج ۾ اڄ عورت کي اُهو مان نه ڏنو ويو آهي جنهن جي اُها حقدار آهي. سنڌي عورت زماني جي گردش جي ڀونئرن ۾ غوطا کائي رهي آهي. خوددار عورتون پنهنجي وجود کي بچائڻ لاءِ ڪشمڪش ڪري رهيون آهن پر ڪي گهر ڪرڻ ۽ زندگيءَ جو خوشيون ماڻڻ لاءِ واٽ و جائي ويٺيون آهن. لطيف سائين فرمايو آهي.

دل جو دلبر هيڪڙو گهڻا تان نه ڪجن
دل ٻي ڏجي هڪ کي ٽوڙي سو سڪن
سي چلولا چنجن جي در در لائن دوستي. (شاهه)

اڄ سنڌي سماج جون ڪيتريون ڀينر ڀين جاتين ۾ وڃي رهيون آهن. سنڌي نوجوان ڀيون ٻوليون ڳالهائيندڙ زبان و اريون ونيون وٺي گهر آباد ڪري رهيا آهن. هيءَ اسان جي سماج جو وڏو مسئلو آهي. شاهه سائين پنهنجي قلم سان حب الوطني جي مجسم مارئيءَ جهڙا ڪردار رسالي ۾ قلم بند ڪري سنڌي عورت جي وطن طرف وفاداريءَ جو نادر نمونو پيش ڪيو آهي. شاهه جون سورميون اسان جي سماج جي نازڪ جنس لاءِ الڳ الڳ روپ پيش ڪن ٿيون. لطيف سائين ته پنهنجو پاڻ کي عورت سان جوڙيو آهي. اديون شاهه لطيف چوي ـــ اداڪون چيو ا ٿائين. انڪري اڄان به وقت آهي اسين پنهنجي روشن آئيندي لاءِ سوچيون جنهن لاءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سنڌي عورتن تي وڏي جوابداري عائد ٿئي ٿي. **تنهن ڪري ڪام ، ڪانهي ويل ونهن جي** جستجو جي ضرورت آهي. اُميد ڪريان ٿي اوهان سان زندگيءَ جي ڪنهن نہ ڪنهن موڙ تي ملاقات ٿيندي. لطيف سائين جي هن بيت سان پنهنجي جذبن کي پيش ڪنديس.

ڪٿا منجهہ قرار هئا هيڪاندا سنگہ ۾
ڳامي ڳام فرق جي ڪيائون ڏارئون ڏار
نہ چاڻا پيهار ڪير ملند ا ڪِن سين ا (شاهہ)

(سنڌي سماج ۽ ساهتيہ ۾ مهلائن جو يوگدان . مڌيہ پرديش سنڌي ساهتيہ اڪادمي ليڪچر. ۴ نومبر ۱۹۹۸ع)

⌘⌘⌘⌘⌘⌘⌘⌘⌘⌘⌘⌘

۱۹۲۷ع ۾ سنڌ کي بمبئي پريزيڊنسي کان الڳ ڪري جدا پرانت بڻايو ويو. انڪري سنڌ کي پنهنجي اسيمبلي ملي. ڪراچيءَ جي استرين لاءِ هڪ جڳهہ محفوظ رکي ويئي جيني پيڻ اِها جڳهہ ڪٽي. اسيمبليءَ ۾ بردباري ۽ حوصلي منديءَ سان ڪمُ ڪيائين. جنهنڪري چڱو ڏاڪو جمايائين. اسيمبليءَ ۾ گهڻائي مُسلمانن جي هئي ، پر انُهن کي بہ جيني پيڻ جو گهڻو قدر هو، جنهنڪري هوءَ يڪراءِ اسيمبليءَ جي ڊپٽي اسپيڪر بڻي. جيني پيڻ ۾ همت، حوصلو ۽ هوشياري اهي تيئيڳُڻ هئا. انڪري سنڌي هندو جهڙوڪ ياڻي پرتاپ ۽ سنڌي مُسلمان جهڙوڪ جي. ايم سيد توڙي پارسي جمشيد مهتا ٽيئي ڪيس مردن جو مٽُ سمجهندي سنديس ساٿ ڏيندا هئا ، ٽيئي سنديس گهرا دوست هئا جن سان هوءَ هيڪ بنا دوستيءَ جو ونهوار ڪندي هئي.

(پاڻ سڃاڻ سُپرين سيتا سامتاڻي - مارئي پبليڪيشن ص. ۳۹ - ۴۰)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

جوڳي جادو لائي ويا

سونهاري ۽ سنڌ جيان راجستان جي مٽيءَ جي ذري ذري ۾ ٻه لوڪ فن، لوڪ سنگيت لوڪ ڪهاڻيون سمايل آهن. مومل جي ماڻڪن جا آثار، مومل جي ماڙي، ٿر جيان واريءَ سي سرزمين، اُتن جا قافلا ڏسي، شاهه سائين جي سورمي سسئي جي واتان اظهاريل ڪلام ياد اچي وڃي ٿو. اُٺ ويري اُٺار ويري........

ريگستاني علائقي ۾ واريءَ کي اُڏامندو ڏسي ازخود زبان تي اچيو وڃي ٿو، ٿيون ويري واءُ ٿيو جنهن لٽيا پنهونءَ پير..... اتي پانهيون پاتل مٽي تي دلاءُ گهاگهريون ڪنيل عورتون ٿر جي ماروئڙن جي ياد تازي ڪري ڇڏين ٿيون. راجستان جو هڪ واري ڪالبيليا نرتيه ڏسندي مونکي سنڌ جي جوڳين جي ياد اچي ويئي، ڪالبيليا نرتيه اتي جي سپيرن جو نرتيه آهي، ڪارو زريءَ جي گوٽن وارو لباس پهري نرتيه ڪندڙ سپيرڻ نار جي لچڪ ڏسڻ وٽان هئي. نانگ جو ڦڻ ڪيي لهرائي لهر هڻڻ وارو انداز لوڪ فن جي پريمين کي اصل موهي ڇڏي. سپيرن جون پنهنجون الڳ بستيون آهن. سپيرن جي بستين جي ذڪر جي حوالي سان ٽيٽين ۾ نانگ ڪٽي گهمڻ وارن جوڳين جي ياد تازي ٿي ويئي آهي.

جوڳي ٻه طرح جا ٿين، هڪڙا جوڳي رتا ڪپڙا پهري ٿوڳي ٻڌاجي ماٿهن کي ٺڳين ته ٻيا دين دنيا سنساري مها چار ڪان پري ايڪانت ۾ وڃي جوڳ پاچائين. هڪڙا اُهي جيڪي نانگ بلائون منڊي ڇڏين. منهنجي زبان تيهن و قت هيءُ سٽون اچن ٿيون.

جوڳي جادو لائي ويا مو نکي ڪين ٻڌائي ويا

انهن جوڳين جي ئي صحبت ۾ پٺائي گهوٽ شاهه عبداللطيف اکل پنڌ هنگلاج جا طئه ڪيا. شاهه سائين سندن لباس رهڻي ڪهڻي، ڪنن ۾ پهريل ڪنڊلن جو ذڪر ڪيو آهي. پنهنجي سيرو سفر ۽ سياحت ذريعي جيڪو هن مطالعو ۽ مُشاهدو ڪيو سو پنهنجي بيتن ۾ قلم بند ڪيو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ويچارا وجود جي ڪنهن سان ڪن نہ ڳالھ
نانگا ٿيو نهال، لڪا پٽن لوڪ ۾

(شاھ)

پٽائي گهوٽ سُر رامڪليءَ ۾ جوڳين جو ذڪر ڪيو آهي، جوڳين ڪان مُتاثر ٿي گيڙورتا ڪپڙا پائي سيرو سفر تي نڪري پيا. سنڌ جو محقق جناب تاج صحرائي بدر ابڙي جي ڪتاب **هنگلاج ۽ لاهوت** جي مُهاڳہ ۾ لکي ٿو: -

لاهوت جو سفر گهٽي ياگٺي پهاڙن ماترين ۽ نئين وارو پنڌ آهي. نئين ۾ تورو گهٽو پا ٽي رهي ٿو، جنهنڪري رستي جي پنهي پا سن ڪان آبادي ۽ ساوڪ ڏسڻ ۾ اچي ٿي. جتي بسون، جيپون ۽ موٽر سائيڪلون نظر اچن ٿيون، جنهنڪري سواريءَ ۾ گهٽ تڪليف ٿئي. ان جي مقابلي هنگلاج جو سفر وڏو صبر آزمائش ۽ استقلال جو سفر آهي. جنهن لاءِ شاھ لطيف فرمائي ٿو: -

بکہ وڏائون بگرين، اوتي پيتائون اڄ،
سامي جهاڳي سڄ، وڃي وسن ڪي ويجهو ٿيا

(شاھ)

هنگلاج جي سفر ۾ ميلن ۾ اوهانکي نہ وڻ نہ ٽڻُ، نہ ڪرڙ نہ ڪانديرو، نہ پکي نہ پکڻ، نہ ماڻهو نہ مرون ڏسڻ ۾ ايندو، سموري ڪائنات هڪ وڏي ويڪري رڻ پٽ وارو ڏيکہ ڏيندي، هيٺ مٿاهيون واري ڏوڙ، مٿي مٿان نيرو گنبذ ۽ بس!.

لاهوت ۽ هنگلاج ساچ جي جي تلاش واري اهڙي ڏکهي سفر جا نشان آهن، جن ڏانهن پٽائيءَ جاپيرا بہ نظر اچن ٿا ۽ اهو تسليم ڪندو نظر اچي ٿو تہ هنگلاج واري ماڳہ تي ڏيان گيان وارو سلسلو بہ درست آهي چاڪاڻ تہ بُنيادي معا ملو شعور حاصل ڪرڻ جو آهي. سوچ ويچار هر هنڌ ڪري سگهجي ٿو ۽ ساڳئي نتيجي (ساچ) تي پهچي سگهجي ٿو. (بدر ابڙو)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

راھ شريعت ملنا، تفڪر طريقتون
حال حقيقت رسيا، معرفت ماڳائون
ناسوت ملوڪت جبر وت اي انعام لڌائون
پس لاهوت لنگهئون، ها هوتا ٿي ملنا
(رامڪلي)

اڄ جي جوڳين کي اگر اسين ڏسون تہ اُنهن وٽ جديد دور جي سهوليتن جا سامان موجود نظر ايندا.پر ڪي تيرٿ آستان جا جوڳي انهن ٺوڳين کان مختلف نظر ايندا. گنگوتري،يمنوتري، ڪيدارناٿ ،بدريناٿ تي ڪيترا اسانکي گيان ڌيان ۾ مگن نظر ايندا.جيڪي دين دنيا کان الڳ ٿلڳ.جتي گرمين جي مهينن مئي جون ۾ اسين اهڙن علائقن ۾ ٿڙ ٿڙ ڏڪون اُتي اُهي جسم تي صرف لنگو ٺيءِ ۾ نظر ايندا.گنگا جي ٿڌي برفيلي پاڻيءِ ۾ ڊسمبر جي مهيني ۾ اسُر ويلي ٽٻيون لڳائيندي نظر ايندا.

جوڳين سان گڏ گهارڻ تي شاهه سائين ا نهن جي تپسيا ۽ هڪ هڪراتجو ذڪرتمام سُهڻي نمونيڪيو آهي،سُر رامڪليءِ مان ڪجهہ بيت هت پيش ڪنديس.سفر جي ستين ڏينهن جو ذڪر ڪندي چون ٿا: ـ

ستين ڏينهن، سيد چئي ڏاڍا ڏوتائون
اُپي اَلڪ سامهون پانهون پڌائون،
وڏي ڪنهن ولات جا اُهڃ آندائون
روح پنهنجو رام سين پر ۾ پوتائون،
ويهي ڪنهن ولات جا اُهڃ آندائون
ڪنيون ڪِدائون، لڪا پٽن اڪ ۾ (شاهه)

يا

جي پائنين جوڳي ٿيان، تہ طمع ڇڏ تمام،
گولا جي گولن جا، تنہجو ٿي غلام،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

صبر جي شمشير سان ڪر ڪينيءَ کي قتلا ڪر،
تہ نانگا تنهنجو نام، لکجي لاهوتين ۾. (شام)

جوڳين جي ڪڌمن ڪڌمن عام ماڻهن کي بہ ضرورت پوي. جي جوڳہ پاڃائڻ وارن جوڳين کان وري مختلف ٿين. نا نگہ کي وس ڪرڻ وارا ،ٻئي طرف اسين اگر نانگہ کي ڏسون تہ اڌ ساهہ ڇڏائجي وڃي، پر هيءُ جوڳي نانگہ کي ٻُتر کان جهلي جهوليءَ ۾ وجهن. نانگہ کي ٻوهي وجهي منڊي ڇڏين. بس پيران پير جي ٻوهي وجهي چون پيران پير د ستگيرجي ٻوهي اٿيئي......! نانگہ کي ٻتو ٻانهون ٻڌائي ڇڏين. اهي جوڳي ڪلهي تي جهولو وجهن، مٿي تي پڳہ پهرين، پٽڪو ملڪي گيڙو رتي رنگہ جو ،هٿ ۾ بين، ڪنن ۾ ڪنڊل. مونکي ياد آهي ان طرح جا جوڳي اسان وٽ ڳوٺ ۾ ٽپٽين ۾ خطرناڪ نانگ ڪٺي ايندا هئا ڪن جي تہ ڳچيءَ ۾ وڏا اجگر پهريل، اڄ بہ اسين ڪن تاريخي ماڳن تي ويندا اسين تہ اسانکي نانگ پهريل جوڳي نظر ايندا.

نانگہ ڦاسائڻ وارا جوڳي ڪن گهرن ۾ نانگہ ڇڏي ويندا هئا ان طرح جا ڪئي قصا نہ صرف ٻڌا پر ڏٺا بہ ، گهر ڏياٽيءَ کي چون مائي تنهنجي گهر ۾ نانگہ آهي. مايون چون فقير اسان جي گهر ۾ نانگہ وري ڪٿان آيو؟ اسان جي گهر ۾ نہ ئي ٻرُ نہ وري گند ڪاچرو، نہ وري جاءِ ڀڳل ٽٽل تہ پوءِ نانگہ ڪٿان ايندو؟ جوڳي چوي مائي تنهنجي گهر مان اجهو ٿو نانگہ ڪيي ڏيکاريان، بين وڄائي تہ نانگہ نڪري نروار ٿيو. گهر جي ڀاتين جي اصل دل دهلجي وڃي. چوندا آهن نانگہَ ڪٽ تي ڪون چڙهندو آهي، پر هڪ واري ڳوٺ ۾ ڪٽ تي نظر آيو، منهنجي حالت ٻُري سُهٽي سُٺي چوٽي پاتي هيم ساڄي رات خوف ۾ گذاريم ڪٽي مٿي ڪٽ تي چوٽيءَ جي سهاري نہ چڙهي اچي، چوٽي آهي سپُ نہ ماري سپ جو سراپ ماري. نانگہ جو ڏنگُ ايترو خطرناڪ نہ ٿيندو آهي جيترو وچونءَ جو پر نانگہ جو ايترو ڏر جو پر مان لنگهي وڃي تہ هاءِ گهوڙا! هاءِ گهوڙا!!!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

نانگہ جي ڏنگيل ماڻھوءَ کي وقت سر علاج نہ ملي تہ حياتيءَ تان هٿ ڌوئڻا ٿاپون.چوندا آهن زهر کي زهر ماري،نانگہ جي زهر کي جوڳي چوسي ڪين،جان بخشيندڙ ٻُٽيءَ جي دان ڏين. نانگن جا ڪئي قسم ٿين، اسان و اسينگہ نانگہ جو قصو تہ ٻُڌو بہ آهي ۽ ڌرمي ڪتابن ۾ پڙهيو بہ آهي.نانگہ جي ڦوڪ هڻڻ ڪريشر يڪرشن جو رنگہ سانورو ٿي ويو،شو جي ڳلي ۾ نانگہ نظر ايندو.هندو نانگہ پنچميءَ تي نانگہ اڳيان کير ڪٽورو رکي پوڄا ڪن.هتي هندوستان ۾ جوڳين جون کهڙيون بستيون آهن ا ها چاڻ تہ ڪان آهيسنڌ ۾ تہ جوڳين جون بستيون ئي الڳہ آهن اهو چيو تو وڃيتہ جوڳين جو اصل ماڳہ عمرڪوٽ آهي،هونءَ اهي ڳوٺن ۾ الڳہ بستي ٺاهي رهن.انهن جوڳين جو دارومدار گهڻو تڻو نانگن ڦاسائڻ تي،انهن جي رهڻي ڪرڻي ۽ قبيلو ئي الڳہ.

ڪافي عرصو اڳہ سنڌ جي اخبار ۾هڪ ساڄڻ غلام رسول نظاماڻيءَ جي آرٽيڪل پڙهيم.اُن جي لکڻ موجب هن وقت عمر ڪوٽ ۾ جوڳين جا ٽي هزار گهر آباد آهن،يعني جوڳين جي اٽڪل پنجاهہ هزار آبادي ٿيندي.جوڳين جو واسطو هندو ڌرم سان آهي.اهي جوڳي ڏڻ وار ريتون رسمون اسان هندن جيان اجان تائين ملهائيندا پيا اچن.هنن جوڳين ۾ وڏ ننڍائي واري روايت مُکي يا سرداري هلندي پئي اچي،جوڳين جو سردار ڦوتو جوڳي بيان ڪيل هو.هڪ جوڳيءَ جي تصوير مان سنڌ جي سفر دوران سنڌالاجي ڄامشوري ۾ ڏٺي هئي بس! چا ٻُڌايان،سندس مُڇون ڏسي ڏندين آڱريون اچي ويون.راجستان جي علائقي ۾ بہ ان طرح جي مُڇين و اري جي تصوير ڏسڻ وٽان ملي ،سندس مُڇيون ڳول ڳول ٽُپٽيءَ جيان ويڙهيل.

جوڳين واري مضمون ۾ سنڌ جو مٿيون ليکڪ بيان ڪري ٿو ڪاڇهہ عرصو سکر روهڙيءَ و اري علائقي جي ڪاري جبل و اري علائقي ۾ حد ۾ حڪومت جي ماڻهن شيشُ نانگہ ڏٺو.عمر ڪوٽ جي (٣٠٠)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

تي سئو جوڳين جي مدد سان ان شيش ناگہ کي پڪڙيو ويو، ان ناگہ پڪڙڻ جا ھڪُ لکہ روپيا ڏنا ويا.

ڪاريھر ناگہ لاءِ چيو ويندو آھي تہ اگر اُن کي ڪو ماريندو آھي تہ ڪاريھر ناگہ اُن کان ويرُ ضرور وٺندو آھي. ڪاريھر ناگہ جي اکين ۾ اُن ماڻھوءَ جي تصوير اچي ويندي آھي. انڪري جو ڳين جو چوڻ آھي تہ ناگہ مارڻ وقت ناگہ جون اکيون چاچري ڇڏجن، اگر نہ چاچريون وئيون تہ ناگڻ اُن جي اکين ۾ مارڻ واري جي تصوير ڏسي وٺندي آھي. جوڳين جي چوڻ موجب سنڌ ۾ ھن وقت جيڪي نا نگہ آھن سي ڳھڙيا لُ، لنبي، ڳبو، ڳرگہ وغيرھ وغيرھ، پن مُنھن واريون بلائون، ٻٽ بلا يعني اڳيان پوئيان ان بلا کي ٻہ مُنھن ھوندا آھن. اُھا تمام خطرناڪ ٿئي ۽ اُن جو مارڻُ مُشڪل ٿئي. بلا جي باري ۾ اسان جي ڳھر ۾ ھڪُ واٽيو ايندو ھو وسوٽينا ئي اُھو ٻڌائيندو ھو تہ بلا ماڻھوءَ کي ڦوڪ ھڻي انڌو ڪري ڇڏيندي آھي. اسانکي ننبي ھوندي بلائن جون ڳالھيون ٻڌا ئي اصلُ ديڇاري ڇڏيندو ھو، يا وري چوندو ھو - مم - وري ڳوڏا چٽي ويندي آھي، ماڻھو ھلڻ کان ھلاڪ ٿي پوندو آھي. اسين ا ھڙيون ڳالھيون ٻڌي اصلُ پنبِ پھاڻُ ٿي ويندا ھئاسين، خوف وچان چوندا ھئاسين الله ڙي! - مم - ڳوڏا چٽي وئي آھي. پر انھن سيني جو علاج جوڳين وٽ. جوڳين جي جوڳہ پاچائڻ جو ئي اھو نتيجو ۽ ڦلُ آھي، جو اُھي نانگن بلائون کي اصل مَنبي ڇڏين. اسين دعا ٿا ڳھرون تہ جوڳي شاد رھن آباد آھن، آمين!

جي پانئين جوڳي ٿيان، تہ سگہ سيپئي ٽوڙ،
جي چايا نہ چاھندا، جيءَ تنھين سان جوڙ،
تہ تون پھچين توڙ، محبت جي ميدان ۾

(سرُ رامڪلي - شاھ)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سنڌي ۽ سڪيولر پارٽ
پلئہ پايو سچ

ماں!

ها تون؟ مان توکي نہ ٿي سڃاڻان، تون ڪير آهين؟

ياد ڪر........ياد ڪر......

ڪنهن کي ياد ڪريان؟

ماضيءَ کي —

مُنهنجي ماضي؟

ها تنهنجي ماضي.......

منهنجي ماضي.......

يعني.......

يعني هڪُئي ورثو ....تهذيب تاريخ...........پوءِ پلاڙي.........ميلا ملاکڙا، ڪاڇھريون، رشتا ناتا —

مان اوهان جون ڳالهيون نہ ٿي سمجهي سگهان.

اچ اچي منهنجي پر ۾ ويهہ.

پيڻ مان اوهانجي قيمتي ڪالين تي پيرُ ڪئين ترِيان جو منهنجي جُتي قاتل ۽ مٽيءَ ها ٽي آهي .

تنهنجي ان پاڪ قدمن جي مٽيءَ سان اٽوٽ رشتو آهي. تنهنجو منهنجو پنهي جو رشتو آهي.

پر توهانجي رهڻي ڪرڻي، اُٿڻ وهڻ ۽ پو لڇيءَ سان اٽوٽ رشتو ڪئين تو ٿي سگهي؟

پُٽ مان توکي تاريخي پسمنظر ڏيکاريان ٿي .تاريخ جو اهڙو الميو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ٿيو جو وڏي سياسي اُٿل پُٿل آئي. نفرتن جي باهه ڀڙڪي اُٿي. فرنگين جو راڄ هو. اسين اُنهن جي غلاميءَ جي زنجيرن ۾ جڪڙيل هئاسين. سندن راڄ پوئين پساهن تي هو. جڏهن فرنگين پهنجي زوال کي قريب ڏٺو ته انهن مذهب جي آڌار تي نفرتن جو ٻج ورهاڱي جي روپ ۾ پيش ڪيو. فرقعي پرستن جو مکو متو. فرنگي پهنجي حڪمت عمليءَ تي خوش ٿيا. دشمن جي دانگي ڀڳي ته سُٽو. ڀاءُ ڀاءُ سان ويڙهائي فرقعي پرستيءَ جي وحشي اُگهاڙي تلوار سان، اکنڊ ڀارت جا ٽڪڙا ٽڪڙا ڪيا. مذهبي اڪثريت جي بُنياد تي. ڌرتي ماتا جا ڀاڱا ڀاڱا ڪيا. فرقي وارانا فساد ڀڙڪي اُٿيا. دين ڌرم جي ناءُ تي ڌرتيءَ کي چيريو ويو. چئني طرف خون خرابو، تشدد جي باهه جا شعلا، رت جا ريلا... لاشن مٿان لاش... ڀاءُ ڀاءُ جي خون جو پياسو بڻجي ويو.

اُن وقت جي سنڌي اڳواڻن پنهنجي پونءِ ڀلاريءَ جي ٻلي چاڙهي. پنهنجي ٻوليءَ تهذيب کي ليڙون ليڙون ڪري ڇڏيو. جيڪي سنڌي شرنارٿي آيا تن کي پنهنجي سڃاڻپ تي منديئڙو پائڻ ۽ حالتن سان پاڻ ٺهڪائڻ جي نصيحت ڪري خدا جا ٻندا هن فاني جهان مان رمندا رهيا. اُنهن قومي سطح جي اڳواڻن جي ميڙاڪي ۾ پنهنجي قربانيءَ جو سڪو چمڪائي جاتيءَ کي مُڏي ڪاتيءَ سان ڪُٺو. ٻئي طرف ٻنهي ترين جي ڪٽرو ادين جي ويڙهه هئي، نه ڪا گهٽ گهوٽ ۾ نه ڪا ڪمي ڪنوار ۾، سنڌي سڀا جهڙن پنهنجن پکن مال متاع کي آلين اکين سان الوداع ڪري وطن گهوري سيڪيولر ڀارت جي ناءُ تي پنهنجي ٻوليءَ جي ٻلي چاڙهي. پنهنجي قديم سڀيتا تي سيڪيولرزم جو ڪفن اُوڍي جتي جتي آباد ٿيا تتي جي ڪلچر ٻولي ۽ تهذيب کي اپنايو. نه صرف اهو پر پنهنجي مٽي مائٽي پنجابي بنگالي، مدراسين، بهاري، مرهٽن، گجراتي، مارواڙين ۽ سکن سان ڳنڍيءَ ساڻن رشتا جوڙيا. سنڌي ڪاروبار خاطر دنيا جي ڪنڊ ڪُڙڇ ۾ ڦهلجي ويا. ڌارين ٻولين ۽ ڪلچر کي اپنائي جديد دور سان

قدم ملائي هلڻ لڳا.سنڌي جاتي مالي طور ڏينهون پوءِ ڏينهن مالدار ٿيڻ لڳي. اسان جي جاتي ايڪويهن صديءَ طرف تڪڙي وک وڌائڻ لاءِ بنا ساهه پٽڻ جي ڊوڙڻ شروع ڪيو.

پنهنجي تهذيب،ٻولي ۽ وجود کي وسارڻ جي خطري جو احساس ۽ تباهي جو ڏرُ ڏائڻ بڻجي اسان کي ڏهڪائڻ لڳو جڏهن منڊل ڪميشن جو گوڙ گهمسان ٿيو.جنهن جهيڙن هڙتالن دوران ڪروڙين روپين جو نقصان ٿيو.ڪيترن نوجوان نينگرن ۽ نينگرين تحريڪ ملائي هڪ شاگرد راجيو گوسوامي پاڻ کي ساڙيو جواجل جو شڪار بڻيو.سياسي اڳواڻ پنهنجي گدي بچائڻ لاءِ ڏين ڏکين دريدرين جا همدرد بڻجڻ لاءِ ذات پات، اونچ نيچ جي آڌار تي وري ورهاڱو ڪرڻُ شروع ڪيو.پوري قوم ان قدم خلاف اُٿي کڙي ٿي. ان دوران هر هڪ لاءِ الڳ الڳ رزرويشن،ديش جي اقليتي طبقي لاءِ جايئن محفوظ ڪرڻُ جو نعرو ٻُلند ٿيو.پر جن پنهنجو وطن گهوريو، انهن ڌرتيءَ ڌڪاڻن جو ڪنهن ناءُ ئي نہ ڳنهيو.سڪيولر پارٽ کي سنڌين پنهنجي رت جي ريج سان سنواريو آهي هو، تنهن سڪيولر پارٽ جو سريعام سرُ ڌڙ کان ڌار ڪرڻ لاءِ جاتيءَ جي آڌار تي ڪاٽ هٽڻُ شروع ڪيو.

مونکي ياد اچي ٿو (١٣) تيرهين جولائي ١٩٩٠ع جو اُهو پهرجڏهن واشنگٽن .ڊي.سي آمريڪا جي سنڌي ائسوسيئيشن آف نارٿ آمريڪا (S A N A) جيپئنل ڊسڪشن ۾ هڪ سنڌي دانشور ڊاڪٽر وقاصي سنڌين جي حوالي سان سڪيولرزم جي موت جو ذڪر ڪيو.ڊاڪٽر وقاصيءَ چيو هندوستان ۾ سڪيولرزم کي راجارام موهن راءِ جي موت سان ڌڪ رسيو. انکانپوءِ مهاتما گانڌيءَ جي موت سان ۽ تنهنکانپوءِ اندرا گانڌيءَ جي موت سان پارٽ ۾ سڪيولرزم جو موت ٿيو.ڊاڪٽر وقاصيءَ جي ان جملي سان اُن وقت مونکي اختلاف هو.مون چيو هندوستان ۾ سڪيولرزم زنده آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پر جڏهن ۱۹۹۰ع سيپٽيمبر ۾ ولائت جي دوري تان واپس آيس ته پارت ۾ هڙتالون، بند، ڀاڃ ڪي باهيون ڏيڻ جا عمل جاري هئا. هر ڪنهن کي فڪر اسان جو حصو ويندو. اوچ نيچ ذات پات جو سهارو وٺي هڪ دفعو وري قتل غارت جي واٽ ڏيکاري وئي. اُن وقت منهنجي اکين لڙڪ لاڙيا. جنهن سيڪيولرزم جي ناءِ تي اسان پنهنجي وجود کي ڏوڏي ڇڏيو، تنهن قوم جي وجود کي تسليم ڪرڻ ته پري رهيو پر اُن جي ڪلچر تهذيب ۽ ٻولي لاءِ ڪنهن کي اونو ڪون هو. سياستدانن قومي سطح جي آکاڙي ۾ هڪ ٻئي تي الزامن جا لفظي تير اُڇلائي پنهنجي پنهنجي جاتيءَ جو داد حاصل ڪري اسانکي زخمي ڪري رهيا هئا. هڪ طرف ڪشمير ۾ سرحد پار وٽان تخريب ڪارن جو سلسلو، دهشتگرديءَ تي نفرت ته ٻئي طرف پنجاب ۾ ڏينهن ڏٺي بيگناهه معصوم انسانن جا قتل، ٽئين طرف آسام ۾ هترادو بورو مسئلو ڪڙو ڪرڻ واري اڳواڻن جي پنهنجي گدي بچائڻ واري چال. گهرو کاتي جي وزير طرفان حڪم ته انهن سان ڳالهه ٻولهه ڪئي وڃي. هيءُ سيپٽيمبر جو مهينو هو، درگا پوڄا ۽ دشهري جا ڏينهن هئا. ڏياري اچڻ واري هئي. نفرتون عروج تي هيون جن مذهب جي ناءَ تي ورهاڱو ڪرايو، اڄ وري فرقعي وارا نه جذبن کي ڀڙڪائڻ لاءِ ڪافرن خلاف جنگ جوتڻ جو واعظ ڪرڻ لڳا. ٻئي طرف پاڙيسري مُلڪ پاڪستان ۾ سياسي اُٿل پُٿل، نار وارن مُلڪن ۾ جيهڙا. آمريڪا ۽ يورپ جو متحد تي سموري نار کي بچائڻ جي عظم جو نعرو، فوجن جي روانگي.

ان عالمي ڇڪتاڻ ۽ ٽئين جنگي عظيم جي خطرن طرف وک وڌائڻ واري دور دوران هڪُ انقلاب آيو. عظيم انقلاب آيو.......خوشگوار انقلاب......ٻن جرمنين، جو پاڻ ۾ وري ملي هڪُ ٿي وڃڻُ ۴۵ سالن کانپوءِ وري پاڻ ۾ گڏجي هڪُ ٿيڻُ ۳۰ آڪٽوبر ۱۹۹۰ع تي عظيم تاريخ جو وجود ۾ اچڻُ. دنيا جي اڳواڻن جرمنيءَ جي عوام ڏانهن مُبارڪباد جا پيغام موڪليا. پر مون اُن خوشگوار تاريخي انقلاب تي خوشيءَ جا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

لڙڪ لاڙڻ بدران رتُ رُنو. اُن رات مان روئندي رهيس جو اُن مونکي پهنجو وجود ياد ڏياريو جنهن مونکي منهنجي تاريخ جي ياد ڏياري.

۴۵ سالن کانپوءِ ٻن جرمنين جي ميلاپ جي گهڙي هئي ته ٻئي طرف سڪيولر ڀارت جي ناءُ تي صدقي جي ٻڪري ٻڻجي قربان ٿيڻ واري جاتيءَ لاءِ ڳوڙها هئا. جنهن سڪيولرزم خاطر جاتيءَ پنهنجو وجود ڏوڏيو انُ سڪيولرزم جو ڦوٽ ٻڻجي نفرت جي بارود جي ڍيرن طرف وکه وڌائڻ......مون ان جي موت جي آمد تي رت جا ڳوڙها ڳاڙهيا. اها رات ۳۰ آڪٽوبر ۱۹۹۰ع جي هئي جڏهن ٻنهي جرمنين جو ميلاپ ٿي رهيو هو. اُها قوم خوش هئي ۽ مان ماتم ڪندي رهيس. جنهن ديش جي قومي ترانې ۾ ٻين صوبن سان گڏ ،سنڌ،جو نالو آهي تنهن جي تهذيب،ٻولي ۽ ڪلچر کي سڪيولرزم جي ناءُ تي ٻي موت ماريو ويو آهي. ان عظيم تهذيب ۽ پوتر نالي سان سڪيولرزم جي ناءُ تي ڪيڏو نه مذاق ڪيو ويو آهي.جڏهن به ۲۶ جنوريءَ تي رعيتي راڄ جي جشني پريڊ ۾ ٻين صوبن جون ڪلچرل نماءُ واريون جهانڪيون نڪرنديون آهن ۽ وينتا ۾ ايڪتا جي ڳالهه ڪئي و يندي آهي، تڏهن مان انهيءَ گلستان ۾ پنهنجي گل کي تلاش ڪندي آهيان جيڪو مونکي ڪٿي به نظر نه ايندو آهي.مان پنهنجي جاتيءِ جي اڳواڻن جي حماقت تي روئندي آهيان.

مون پڪسچاتا پنهنجا هئا،

ڌارين سان گڏ ڌاڙي ۾

اڄ مان بيکاري آهيان.مال ملڪيت هوندي به غريب.جو مون پنهنجو ورثو وڃايو آهي.پلئه پايو سڄ.......سيئي خوش آهن.پنهنجي پنهنجي ٻولي،تهذيب ۽ ورثو بچائي ويٺا آهن،پر مان غريب آهيان،ڪنگال آهيان، اپالي آهيان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

واجهائي وطن کي ، ساري ڏيان ساهُ
ٻت منهنجو بند ۾،قيد مَ ڪريجاهُ
پرڏيهاٿي پري ري،ڏار مَ ڏريجانهُ
ڏتي وسائجاهُ ڏرن جي، مٽي منهي مٿاهُ
جي پويون ڏٿي پساهُ، تہ نجاءُ مڙهُ مليرڏي. (شاهه)

ورثو ڏا ياري انڪ
ورهاڱي جو درد ـ ٩٦ ـ ٩٧

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

اڄ اسانکي مهاتما گانڌيءَ ۽ ٻين اڳواڻن جي ياد اچي ٿي.شال سندن اصولن جي روشني ڀارت جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ ڦهلجي! شال سندن نور جي روشني، سندن جوت راهه ڏيکاري اسان ڀارت واسين کي اهڙي شڪتي پردان ڪري جو اسين سچ ۽ اهنسا جا پانڌيئڙا بڻجي آزاديءَ کي برقرار رکڻ ۾ لاپرواهه نہ ٿيون.چو تہ : آزاديءَ جي قيمت آهي دائمي سُجاڳي!

سنڌ ۾ آزاديءَ جي هلچل- شريمتي لڪشمي گوپ سڏوا

پاڻ سڃاڻڇ سُپرين ص.٥٧

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سارنگ سار لهيج

مان ۾ منهنجي انتر آتما ....تنهائي........ماضي ۾ حال جو چڪروويو......زندگي گلن ۾ خارن جو سنگم آهي.ڦڳڻ ڦولاريل هو. اڱڻ ۾ گلن تي بهار ڇانئيل هئي. ٽڏي هير ۾ هٻڪار جي باوجود مڻ ويڳاڻو ويڳاڻو هو.لبن تي صدا هئي :-

اڪين ڪان نہ اوجهل ٿين ٽاٻاٽا لڙهن لڙڪ پل پل.........

ڪجھ ڏهاڙا اڳہ ڪئلينبر تي ڏڻن وارن جي تاريخن تي نظر ڪندي ڏهين(١٠) اپريل جي تاريخ تي وڃي نگاھ اٽڪي.مڻ مايوس ٿي ويو.زندگيءَ جي ڪيترن بابن جا ورق وري ويا.ڏهين(١٠) اپريل ١٩٦٧ع تي سنڌي ٻوليءَ کي تسليم ڪيو ويو. انهيءَ پسمنظر ۾ انتر آتما ور ور ڪري سوال ڪري رهي هئي.سنڌي ٻولي ڪيتري وڌي ويجهي آهي؟ سنڌي ٻوليءَ ڪيتري ترقي ڪئي آهي؟ اڄ جنهن ڏاڪي تي پهتي آهي ان لاءِضمير پنهنجو پاڻ کي ٽلاهي ٺهرايو.موجود حالتن لاءِ سنڌي جاتي بہ ڪافي حد تائين جوابدار آهي.

ڪانگل قريبن جا اڱڻ مٿي اڄ

مون وٽ پرينءَ جون،ڪرڪي ڳالهيون ڳچ

من ۾ ماري مچ وڃ اڏامي اوڏهين. (شاه)

سنڌي گلشن(لکنو) طرفان خاص انڪ لاءِ مضمون قلم بند ڪرڻ جي نيند ملي ائين لڳو منهنجو اندر جو آواز،سنڌي گلشن، ٻڌو هجي.منهنجي آواز جو پراڏو عام تائين پهچائڻ جو ثواب ڪٽيو مون پنهنجي جذبن کي تحرير جو لباس پهرائڻ لاءِ قلم کنيو.

سارنگ سار لهيج الله لڳ اُڃين جي

پنهنجي ڌرتيءَ کان دور ٻولي ۾ تهذيبي ورثي تي مولا جي مينهن وسائڻ لاءِ هر وقت لبن تي دعا رهي ٿي.ورهاڱي جي واءُ ڪري اسان جي تهذيب جو وڻ جڙ کان اُکڙجي ويو. ٻونءِ ٻلاري مٿيءَ جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سگهندڙ کان محروم پنهنجن پڪن ۽ پنهوارن کي پينل اکين سان الوداع ڪيو.

ڪونج نہ لکيو پاڻ جو ماريءَ سندو من ۾

مُلڪ جي ور هاڱي جو فيصلو سنڌين تہ ڪون ڪيو هو....!
ڪين ڪهڙي خبر هئي تہ ماريءَ جي من ۾ ڇا آهي؟ پاڙن کان اُکڙيل ٻوليءَ جو ٻوٽو مُرجهائيندي پيو وڃي. ڪنهن بہ قوم کي اگر ختم ڪرڻو هجي تہ پهرين اُن جي زبان کي ختم ڪيو ويندو آهي. ٻين ٻولين جي پيٽ ۾ سنڌي ٻولي ۽ ڪلچر ضعيف ٿيندو پيو وڃي ۽ ٻولي ڏٻري. جتي ڀارت واسي آزاديءَ جي ۵۰ سال ملهائي جشن ڪري رهيا آهن ۽ تاريخ جا ورق پيا ورائين.

آزادي نعمت آ، غلامي لعنت آ.

اسين آزد هند جا باشندا آهيون. اسانکي آئين ۾ برابريءَ جا حق حاصل آهن ٻولي اٺين شيڊول تحت تسليم ڪئي ويئي آهي. انهيءَ جي باوجود قومي سطح تي سنڌي ڇُٽپ ۾ ئي نہ آهن. دانهون ڪوڪون تہ ٻڌڻ ۾ ايندیون تہ سنڌين کي قومي سطح تي نُمائيندگي ڏني و ڃي سنڌي ڇڙ وڇڙ آهن. سنڌي تعليم ۾ ٻارن جو ڪو آئيندو ڪونهي. سنڌي ڪلچر ٻولي ۽ سنڌيت سان منهنجي وابستگي آل انڊيا ر يڊيو جي پرڏيهي نشريات جي حوالي سان ٻن ڏهاڪن کان بہ مٿي رهي آهي، انکان علاوه ۱۵ سالن کان وٺي سنڌي ٻيٽرن جي سوشل ڪلچرل ۽ لٽرري تنظيم مارئي سان رهي آ هي ،جنهن ذريعي باقاعدي سنڌيت جي هلچل سان جڙيل ۽ سرگرم رهي آهيان، جنهن دوران سنڌين جا هڏ ڏوکي ۽ سرچي ست ڏيندڙ بہ ڏٺم تہ نام نهاد ڪوڙا ڪپتي هانوءَ ڦاڙي روئندڙ چهرا بہ پسيم. مان سنمان انعام اڪرام حاصل ڪرڻ لاءِ سوديبار، سٽوڙي بہ ڏٺم. پنهنجن آزمودن ۽ پرکہ جي نچوڙ مان ڪي ڳالهيون ونڊڻ چاهينديس.
نفعي نقصان جو ليکو چوکو ورهاڱي جي ۵۰ سالن کان مٿي جي تاريخ جي پسمنظر ۾ ڪرڻ گهرجي. بهتر ٿيندو تہ پهرين ڪمين پيشين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

جو چيدُ ڪريون، اُنهن جو تجزيو ڪريون. قومي سطح تي نُمائندگي نہ ملڻ جو ڏک محسوس ڪري سگهجي ٿو، سنڌي ڪنهن بہ سياسي پارٽيءَ سان وابستگي رکڻ کان ونوءُ ويا آهن. اتي ۾ لوڻ برابر پڻ سياسي پارٽين سان جڙيل آهن. باقي عام سنڌي ڪاروبار ڪري ڏٿو نہ ٿو پوڻ چاهي، پڻ پيڙين تي سوار رهي حق ماڻڻ ائين ٿيو جڻُ اڪن کان انب گهرڻُ.... هتي ڪن طرفان اڳوڻن ڪي گهرائي اُنهن جو مان سمانُ ڪري پاڻ ڪي ڪنهن عهدي تي تاقائڻ لاءِ خشهامند ڪرڻُ، پئسو ڏوڪڙ پاٽيءَ وانگر وهائڻ. ٻئي طرف جاتيءَ جي ويرين طرفان جلسن جُلوسن ۾ ڏقير وجهي رتي راند ۾ قيٽارو وجهڻُ. پنهنجي ٻولڙين ذريعي ڪاروان ڪي منزل تي پهچڻ کان اڳ ڪاٺ هٽڻ وارا ڪُتا ڪم ڪرڻُ سان ايڪي ۽ يڪمُشتيءَ جو آواز دٻجي وڃي ٿو. چوٽي آهي گهٽين زالين گهر نہ هلي گهٽين مردين هرُ نہ هلي. پوءِ مان اعليٰ ۽ بااعليٰ، شاخصي انا واري ويڙهہ، جڏهن خدا ئي ٽنگون ٽيڙيون تہ ٻندن جو کهڙو حال ٿيندو، جو- جوءَ ڍيري ڳڏهہ رڪپال. اسان ڪي ڪن ڏاهن جي قيادت قبول ڪرٽي ئي پوندي.

علمي ادبي ٻوليءَ واري تحريڪ سان بہ ڪجھ ان طرح جي ويدن آهي. پنهنجي مفادن خاطر گروهہ بندي ۽ ٻوليءَ جو نعرو هٽڻُ، جنهن جو فائدو سرڪار سڳوري کي پلئہ پوي ٿو. نوٽن تي سنڌي ٻوليءَ ۾ رقم لکائڻ جو معاملو ۽ ٽدهہ ۾ اُچلائي ڇڏيو آهي. سرڪاري ادارن جي سڏ تي ڪيڙُ ڪنڊُ تي وهڻُ ۽ عام ۾ وياڃو وجاهڻُ ڪتان جو ادب آهي؟ اها تہ سراسر بي ادبي چئبي. سيمينارن ۾ مقالا پڙهندڙ ۽ انعام حاصل ڪندڙ وڏا دانشور پيا ادب جي چاڻ کان محروم........

قوم چوي ٿي ٻول
اُٺ شاعر ٻول
اسان جي پهچڻ لاءِ ٻول (استاد بخاري)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

اڄ جو شاعر ، پنهنجي لاءِ ٻول ٻولي ته ايندڙ پيڙهين جو خيرُ!
الله واهي!! سالن جا سال مالي فائدا حاصل ڪندڙ ان طبقي جي معياري زندگي ۾ مونکي ته ڪو ورق نظر نه آيو آهي. ويٺي ويٺي ته ڪوهه ڪٽي و ڃن. چوٽي آهي ڳاهُ سائو سائو ڳاهي سڄون سڄون. و الينٽري تنظيمن (اين. جي. اُو) طرفان سنڌيت جي هلچل کي پائي تڪميل تائين پهچائڻ ۾ رنڊڪون وجهڻ..... شريف انسانن جي ڪردار ڪُشي ڪرڻُ پاڻ سان ٻولڙيا ڪٽي ايماندارن کي يرغمال ڪري ٻونگه تي جهلڻُ وارن کي سنڌيت جو شيدائي نه بلڪ دادگير چئي سگهجي ٿو. يارن دوستن جي رواجي رچنائن کي شاهڪار ڪري پيش ڪرڻ ۽ سُٺي تحرير جي تنقيد ڪري ٻيٽرو ٻوڙڻ ڪٿان جي شر افت آهي ؟ ٻولي ۽ جي ترقي ڪئين ٿيندي ؟ ادب زندگي جو آئينو آهي ، اهڙو ڪٿان سچائي ۽ جي اُميد ڪيئن ٿي ڪري سگهجي ؟.

مونکي ياد ٿو اچي شيري سنڌ ڊاڪٽر چوئٿرام گدواڻي جي سالگره جي جشنُ جو اُهو واقعو جو صدر هند ڊاڪٽر شنڪر ديال شرما افسوس ظاهر ڪندي چيو ته اهڙي شخصيت جي جشن ۾ صرف چند سنڌي شريڪ ٿين ڏکه جي ڳالهه آهي. مُلڪ جي صدر وٽان اهڙا لفظ، اسان جي جاتيءَ جي کهڙي عزت رهي، ان لاءِ آئينو ڏيکارين ٿا. افسوس ته ان ڳالهه جو آهي جو قديم سيپتا جا وارث چوائڻ وارن جي هٿان تهذيبي ورثو پلاند چڙائيندو پيو وڃي. سُٺي فنڪشن خلاف ڪوڙي پروپيگينڊا ۽ پنهنجي پيپ پرڻ واري جشن لاءِ وڏا واعظ. اهڙي حالت ۾ اگر اخبارون ان طرح جي ڳالهين کي ڏٿو اٿلو ڪنديون ته عوام جو آواز ڪئين ٻڌجي سگهنديون ؟. چا غلط خبرن تي اهي لغام نه ٿيون لڳائي سگهن ؟. پر ڏٿو ڪير پوي. پنهنجو ته وارو وڃائجي باقي پوين جو الله واهي!

سنڌي لوڪ سنگيت ۽ نرتيه تي نظر وجهون ته اهو ورثو پلاند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڇڏائيندو پيو وڃي ،ريتون رسمون، ثقافتي ورثو ۽ ٻولي اسان جي سماج وٽان موڪلائيندي پئي. لطيف سائين چيو آهي:–

مٿا اُٺي جاڳ ننڊ نہ ڪجي ايتري

پلا اننڊ ڪرڻ سان ڪو سُلطاني سُهاڳ ملندو ؟سنڌي ڪٽنمبن ۾ غير سنڌي ننهر ۽ غير سنڌين جي گهر ۾ ڏيئرن طرفان انهن جا اڳڻ آباد ڪرڻ. مٿان وري هڪ بزرگ جي موڪلائڻ سان ٻوليءَ کي ڏينهون ڏينهن ڌڪُ پيو لڳي. سنڌي ٻولي ڳالهائڻ تي ڪيترن جو احساس ڪمتريءَ ۾ مُبتلا ٿيڻَ تهيائين سنڌيءَ جو هيٺو حال ڪري ڇڏيو آهي.

الله ائين نہ ٿئي جو ڪتابن ۾ پڙهجي،

تہ هئي سنڌ ۽ سنڌ وارن جي ٻولي.(شيام)

آدم شماريءَ وقت ڪيترا سنڌي پاٽڪي سنڌي نہ ٿا لکرائين اگر اجان بہ اسان اکہ نہ پٽي تہ پوءِ صرف آئين ۾ درج ٿيڻ ۽ هئڻ واري قطار ۾ وڃي بيهندي. جتي آزاديءَ جي سورنہ جينتي هڪ طرف آزاديءَ جي تاريخ جي يادڏياري ٿي تہ ٻئي طرف سنڌين جي لاءِ غمگين پيغام ۽ ٻولي ۽ ڪلچر جي هٿان کسڪڻ جو خوف.

سنڌين ڪيتريون ڌرمشالائون، اسڪول ڪاليج ،اسپتالون وغيره کوليون آهن جن ۾ سنڌين بدران غير سنڌين جي اڪثريت فائدو وٺي پئي. سنڌو يونن ۾ ڪئي پيرا ڏسڻ ۾ آيو آهي،سنڌين لاءِ نہ پر غير سنڌين سان جايون پريون پيون آهن.

سنڌي ٻولي ڪلچر نہ رهندو تہ باقي پاڻڪي سنڌي سڏائڻ مان ڇا هڙُ حاصل ٿيندو پنهنجي پير تي پاڻ ڪهاڙو هڻي رهيا آهيون. سنڌي ڌرم شالائون، سنڌو يون، اسڪول ڪاليج، آستانن ۾ ٻيگت، نرتيہ، لوڪ سنگيت ۽ لوڪ فن کي همٿايو وڃي، فنڪارن جو ڪاڌو پيتو، رهڻ ڪرڻ جو بندوبست ۽ ٻگهارون ڏنيون وڃن جيئن اسين پنهنجي ثقافتي ورثي کي بچائي سگهون. نياڻين جون شاديون ڪرڻ، ڏاج ڏيوڻُ ۽ لنگر لڳائڻ تہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سُٺو ڪمُ آهي پر مادري ٻوليءَ جو پرچار نہ ڪرڻ بہ پنهنجي ڪنر تي لت ڏيڻ مثل آهي. اسان جي ساڌو سنتن کي گهرجي گيان ڏيان ۽ وچن وڻائڻ سان گڏ ٻوليءَ جو بہ وچن وڻائين تہ اُميد جا ڪرڻا روشن ٿي پون.درسي ڪتاب شاگردن لاءِ مُيسر ڪيا وڃن. امر شهيد ڀڳت ڪنور رام ،ماسٽر چندر،را م پنجواڻيءَ ۽ ڀڳونتي ناواڻيءَ جهڙا ڪلاڪار وري ڪون پيدا ٿيندا.ويل وقت ماضيءَ جي چادر اوڙهي چُڪو آهي،ڏڌو ڪيرُ ٽٽي نہ پوندو، ان تي هاٿي ملالُ ڪرڻ بدران اکيون پٽيون

منهنجو وسُ واڪا ڀڏڻُ ڪمُ ٻروچ جو (شاھ)

نام نهاد اديبن طرفان سرسوتيءَ جي پوڄارين جي ساڌنا ۾ ڀنگ وجهڻ وارن خلاف آواز اُٿارڻُ گهرجي.جيئن چمڙن جيان رات جي اوندهہ ۾ نڪرن ٿا،جن کي ڏينهن جي روشني نظر نہ ايندي آهي.اڄ سنجيدهہ پاٺڪ ۽ حاضرين جو طبقو وڃي ٿو ختم ٿيندو.جيئي چند سنڌيت ڏينهن ، برڪ شاخصيتن جون ورسيون مقرر ڏينهن تي ملهاڻ گهرجي نہ ڪي پنهنجي سهوليت تي فنڪشن ڪري،ڏڻ وار ملهايون.ٻارن ٻچن سميت پروگرامن ۾ شامل ٿيڻ گهرجي.

ڏهين اپريل ۱۹۹۸ ع تي سنڌي ٻوليءَ جي ۳۰ سالن جي تسليمي ڏينهن واري موقعي تي ڀارت جي راڄڌانيءَ ۾ سنڌي پينرن جي سوشل ڪلچرل ۽ لٽرري تنظيم مارئي طرفان اُن ڏينهن تي پيس رئلي رکي وئي جنهن ۾ ٻار،بزرگ مرد عورتون،ڪلاڪار ليکڪ، ڳائڻ وادي،سماجي شيوي وغيرهہ شرڪت ڪئي .جنهن موقعي تي سيني گڏجي قسم کنيو تہ:

سنڌيءَ ۾ ڳالهائينداسين،سنڌيت جي ڪمن ۾ سڏ ۾ سڏ ڏينداسين، ٻارن کي سنڌي سيکارينداسين،پنهنجي ٻولي ريتن رسمن ڪلچر کي زندهہ رکڻ جي ڪوشش ڪنداسين۽ جنني جنم ڀوميءَ جي سيوا ڪنداسين.

ان طرح ڪيترين سنستائن ٻوليءَ لاءِ پنئي پاونا جاڳائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

آهي،پرهر پيري هر هڪ فنڪشن تي ياد ڏيارڻ گهرجي.سنڌي جاتي سُڃاڻپ جي سنڪٽ ۾ مُبتلا آهي. اگر اجان بہ يڪمُشت ٿي سڏ ۾ سڏ نہ ڏنو تہ تاريخ اسان کي ڪڏهن بہ معاف نہ ڪندي. نارائڻ شيام فرمايو آهي :-

گنگا جمنا امرت امرت،ليڪن ٿڃ تہ سنڌو آهي!

پوءِ پيلا اسان پنهنجي ماءُ جي ٿڃ ڇو لڄايون؟

مهر سندا مينهن شاهہ وسائين ٿل،

جهر يل منهنجي جهوپڙي بنا جهلي جهل،

ڪامل تي ڪهل ڪندين ڪريم تون. (سچل)

(سنڌي گلشن - لکنو)

ڪنهن بہ قوم يا جاتيءَ جي ادبي خاص طور تي شهري دنيا ۾ هڪ بہ نالا هوندا آهن،جيڪي خود تهذيبي سڃاڻپ لاءِ اهڃاڻ هوندا آهن.اِهي انهن قومن جا پنهنجا شاعر سڏبا آهن جيئن انگلنڊ لاءِ شيڪسپيئر واحد نالو ڪافي آهي تئن پٽائي گهوٽ شاهہ عبدا لطيف جو نالو ڇپن تي اچڻ سان سنڌ جي سيپتا يا سنسڪرتي جي سموري سونهن سامهون اچي نروار ٿئي ٿي،ان لحاظ کان سنڌي ادب ۾ سچل سائين جو نالو بہ وڏيءَ شرڌاءِ ادب سان ورتو وڃي ٿو.ڇاڪاڻ تہ سنڌي ادب ۽ سا نسڪرتڪ اتهاس ۾ ڪيس اُتم درجو حاصل آهي.سچل کي تصوف خانداني ورثي ۾ حاصل هو.سچل کان اڳ تصوف جي ڪيتر ۾ شاهہ لطيف کان بہ اڳي،شاهہ ڪريم،شاهہ لطف للهہ قادري،مخدوم نوح،شاهہ عنايت ۽ خواجہ محمد زمان وڏا ماڻ استاپت ڪيا هئا.اِنهن بزرگن جي برڪت سان سموري سنڌ جي ڌرتي تصوف ۽ ويدانت ۽ ڀڳتي مت جي پريم مارگ کان ڪافي متاثر ٿيل هئا.هر محفل اوتاري تي اها ئي اُپتار هئي،تات ۽ تنوارهئي.محبوب جي مُشاهدي سان گڏ حق جي حقيقت ۽ سڃاڻپ جا صبق سيکاريا ويندا هئا.(سونهن ،محبت ۽ انسانيت جو علمبردار سچل سرمست - ٺهلرام آزاد - ڪيڃان آيو قافلو - ص.١٠٦)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

٢١ صديءَ ۾ سنڌي ڏڻ

مانوار ساڃڻ جيئن تہ مهنجي مقالي جو موضوع آهي٢١ صديءَ ۾ سنڌي ڏڻ، يا ائين چئجي سنڌي ڏڻن ۾ ڦير بدل.ڇا ٢١ صديءَ ۾ ڏڻن وارن ۾ ڦيرو ايندو؟ان لاءِ اهو ئي چئبي ڦيرو ايندو؟ان لاءِ اهو ئي چئي سگهون ٿا،٢١ صديءَ ۾ انهن جي اهميت ضرور وڌي ويندي.انسان کي بدلجندڙ وقت سان وکون کڻڻيون پون ٿيون.انهيءَ کري ٢١ صديءَ ۾ سنڌي ڏڻ هيءُ موضوع نہ صرف اهم پر وقت جي ضرورت آهي.ظاهر آهي تہ اسان کي موجوده دور جي تقاضائن جي مدينظر انهن تي نظر ڊوڙائڻي پوندي.ڏڻ وار تہ اُهي ئي رهندا پر اُنهن جي ملهائڻ جي انداز ۾ ضرور ڦيرو ايندو.روا يتي اندازجي طور طريقن کي ٢١ صديءَ جي جديد دور جا طور طريقا پنڻتي ڌڪي پهنجي انداز کي قائم ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا،گهر جي چارديوارن مان نڪري،پنج ستارا هوٽلن ۾ جشن ملهائڻ جي چمڪ ڌمڪ ۾ جشنن جيان انهن تي حاوي پوڻ جي ڪوشش ڪندي.شريمد ڀڳوت گيتا ۾ ڀڳوان شري ڪرشن اڌياءُ ٽئين ۾ گيان ڏيندي چوي ٿو:-

تون، پهريائين،جنهن ڌرم ۾ ڄائو آهين انهن ڌرمن جي نيمن (شاسترن جي نيمن پٽانڌڙ) ڪرم ڪر.ڇاڪاڻ تہ ڪرم، اڪرم (ڪجھ بہ نہ ڪرڻ يا پنهنجا فرض پورا نہ ڪرڻ) کان وڌ آهي.

اڄ جڏهن دنيا سوڙهي ٿيند ي ٿي وڃي،تہ دنيا جون الڳ الڳ ريتيون رسمون يا ائين چوان ڪُرسمن جو اسان جي تهذيب ۽ ثقافت تي ناڪاري اثر پئجي رهيو آهي.اهڙين حالتن ۾ پهنجي تهذيب،ثقافت کي ڏڻن وارن ذريعي سهٽي نموني نہ صرف بچائي سگهون ٿا،پر ميل ميلاپ ۽ ڀائيچارو وڌائي سگهون ٿا.اڄ جو دور مٽيرليسٽڪ آهي،انفراديت جو احساسُ شدت سان محسوس ٿئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned by CamScanner

ٿو.ڳڏيل ڪٽنمب ٽٽي رهيا آهن. اسان جا اهي جشن پريم جو پيغام ڏين ٿا،روشن راهه ڏيکارين ٿا،پر ڪي مت جا موڙا انهن کي دين ڌرم جي تنگ نظريئي ۾ ڏسن ٿا،سچائيءَ کي ڏسڻ کان قاصر رهجي وڃن ٿا. اها اسان جي ڪمزوري رهندي اگر اسين پهنجي ورثي ،ڏڻن وارن جو پريم ۽ ڀائيچاري جو پيغام ٢١ صديءَ ۾ پهنجي ايندڙ نسُل کي نہ پهچائي سگهون . اسان کي **انا** کي تاڪ تي رکي ٻہ قدم اڳيرو وڃي ڪري ڏور ويندڙن کي قريب آڻڻو پوندو.جيئن تہ مهنجو جنم برهمڻ ڪٽنمب ۾ ٿيو آهي جتي ننيپڻ کان وٺي ڏڻن وارن ملاهڻ ۽ ڏسڻ جو ويجهڙائيءَ سان موقعو مليو آهي.جاگيرداري ماحول زميندار ي ڪٽنمب ۽ برهمڻ خاندان ۾ اک پٽڻ جي باوجود اڄ سڪيولر ويچار ڌارا هوندي بہ پهنجي ورثي تان هٿ نہ ڪڻڻ واري جريت ڪيئن پيدا ٿي؟ظاهر آهي تہ ڏڻن وارن جي صحيح مقصد ۽ نظريعي ۽ سمجهاڻيءَ ڪري ئي ممڪن ٿيو آهي. ڏڻن وارن جي وڏي فهرست آهي وقت ۽ مقالي جي مريادائن ۽ محدودگين کي مدي نظر رکي ڪري ڪنُ تي تفصيل ۾ تہ ڪن تي سرسري نظر وجهڻي پوندي.روان سال جو **سنبت ٢٠٥٧ شاڪي ١٩٢٢ آهي،هن سال جو راجا ٻڌ آهي ۽ منتري گرو آهي.**
ايشور آهي يا نہ......؟ ان بحث کان ڪنارو ڪنديس ڪا نہ ڪا شڪتي ضرور آهي.سال ۾ ٽين ٻارهان مهينا.ڏٺو وڃي تہ ٻارهان ئي مهينا ننڍا وڏا ڏڻ لڳا پيا آهن، نہ صرف ٻارهان مهينا مُبارڪ آهن پر اسان لاءِ هر ڏينهن شُڀ آهي.اسان جي نئين سال جي شروعات ٿئي چيٽ کان،لعل سائين اُڏيري لعل جو جنم چيٽ جي مهيني ۾ ٿيو **چيٽ جو چنڊُ** اسان جي سچاٽپ ٻڻجي ويو آهي.ان ڏينهن تي ميلا پڳتيون، شوڀا ياترائون ڪيي جهانڪين ذريعي تهذيبي نماءُ ڪريون. سنگيت جون محفلون ڪريءَ ڀهراڻا ڪيي ڌوم مچايون.هڪ ٻئي ڏئي سنڌيت جي مُبارڪباد جا ڪارڊ موڪليون.ڪي پهنجا ڪاڳر پٽ ان موقي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

تي رکن.بندين جي پتشٽا ڪن.اُڏيرو لعل ورڻ ديوتا جو اوتار آهي.لعل جا اُپاسڪ ڳانو ٻڌي وهن.

(۸.۵.۱۹۸۶ع) خميس ڏهاڙي سنڌ جي سفر دوران مهنجو پٽ شاهه وچڻ جو پروگرام ٿيو،اُڏيري لعل جو آستان حيدرآباد ٽنڊي آدم روڊ تي تقريباً (۳۰) ٽيهن ميلن جي فاصلي تي آهي.هڪ ڳالهه دل کي وڻي سنڌ ۾ ڪيترين جاين جا نالا مٿي ڄڏيا آٿن پر اُڏيري لعل ٽيان ڳوٺ جو نالو ساڳيو آهي.هڪ وڏي هال اندر هڪ پاسي لعل سائين جي جوت پئي ٻري ته ٻئي پاسي مزار آهي،هندو مُسلمان ٻنهي جو عقيدو آهي.هندو لعل سائين ڪري پوڄن مُسلمان شيخ خضر پير،شيخ طاهر جي نالي سان ،زندهه پير جوتين وارو پلي وارو وغيرهه اتي هندو شيو ادارڻ آهي چنڊ چنڊ تي ميلو لڳندو آهي. لعل سائين جي جيونيءَ جي اسان کي ڄاڻ آهي،هتي مان اهو عرض ڪرڻُ چاهيندس ته ان سنڌيت جي ڏڻ کي جيڪو عالمي سطح تي ملاهيو پيو وڃي تنهن ۾ ۲۱ صديءَ کي مدي نظر رکي سرڪار کان گهر ڪريون ته سرڪاري سطح تي (جيئن حضرت نظام الدين،يا خواجا جي درگاهه تي اچ وڃ ٿئي تي تئين) جيئي چنڊ جي موقعي تي سنڌين جي وفد کي ٻنهي سرڪارين جي سهڪار سان هر سال اُڏيري لعل تي و ڃڻ جي اجازت ڏني وڃي.جنهن ڪري نه صرف ايندڙ نسُل وڏي پئماني تي پهنجي وڏڙن جي جنم يوميءَ کي ڏسي سگندو پر مُلڪي سطح تي ٻين يار تين جي به دلچسپي وڌندي.

ڪي اهڙا ڏڻ آهن جي هر مهيني اچن جيئن ستنارائڻ ، گيارس، وڏي نرجل گيارس هڪ واري ايندي آهي پر ويساک جي مهيني ۾ ايندڙ ٻُڌ پورنما تي عيسوي سنه کان اٽڪل ۵٦۳ سال اڳ ڪپلوستو پرسان لمبني نالي هڪ ڳوٺ ۾ ڀڳوان ٻُڌ جو جنم ٿيو.هڪ پپل جي وڻ هيٺان تپسيا دوران سجاتا نالي هڪ عورت مٺڙُ آواز ۾ گيت ڳائي رهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned by CamScanner

هئي،جنهن گيت جو سارُ هو :-ويڻا جي تار کي ايترو نہ کسيو جو تار ٽٽي وڃن...نہ ئي ايترو ڍلو رکو جو ان مان ڪو آواز ئي نہ اچي.....ان جو سٽارٽ تي اثر ٿيو. ان پپل جي وڻ هيٺان ئي هن کي گيان مليو ۽ گيان ملڻ تي گوتم بڌيو. اُهو پپل جو وڻ **ٻڌ ورکش** ڪوٺيو ويو. اها جاءِ **ٻڌ گيا** جي نالي سان مشهور ٿي. سنڌ ۾ ٻڌ ڌرم جو چڱو خاصو اثر پيو. ٻڌ پورنما واري ڏينهن جي وڏي اهميت آهي ١١ مئي ١٩٨٨ع تي پونڌڙ پورنما تي ڀارت پوڪرڻ ۾ زير زمين پيو نيوڪلائي ڌماڪو ڪري سائنس جي کيتر ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي، ان ڏينهن کي سائنسدانن جي ڪاميابيءَ وارو ڏينهن ڪري قرار ڏنو ويو.

نانگ پنچميساوڻ جي مهيني ۾ ايندڙ هن ڏڻ کي اسين گوگرو چئون، ان ڏينهن تي نانگن جي پوڄا ڪئي ويندي آهي. وڏڙيون هن طرح ڪٿا ڪٿن.هڪ راڻيءَ کي (٦) پٽ ۽ هڪ ڌيءَ هئي.ڌيءَ سڀ کان وڏي هئي. راڻيءَ کي اٺون ٻار جيڪو ڄائو اُهو نانگ هوگوگل وير،ماءُ پنهنجي پٽ لاءِ وچي کير ڪٽورو رکي ايندي هئي،گوگل کيرُ پيءُ ڊوءُ ڪندو هو.راڻي جڏهن فاني جهان مان الوداع ڪري رهي هئي تہ هن اهو حالُ ڌيءَ سان اوريو،هن ڌيءَ کان واعدو ورتو تہ مونکان پوءِ اها جوابداري تون ڪٽاجانءِ،پپر جي وڻ تي هڪ گهنٽي لڳل آهي،گهنٽي وڄندي ئي گوگل ٻاهر نڪري ايندو کير پيءُ هليو ويندو. ڌيءَ اهو نيم ڪري ڪيو.هڪ ڏهاڙي هن کير ٽٽو ڪرڻ بنا ئي ڪري رکيو تہ هن کي ياد آيو تہ هوءَ چلهہ تي ديگڙو رکي آئي آهي ،هوءَ پويان پير ڪري ڀڄي ۽ هن جو مٿو گهنٽيءَ سان ٽڪرائجي ويو گوگل گهنٽيءَ جي آواز تي ٻرمان کير پيئڻ لاءِ نڪري آيو،کير پيئڻ کان پهرين هو پُڇڙي وجهي ڏسندو هو تہ کيرُ ٿڌو آهي يا نہ ،هن جي پُڇڙي سڙي پئي ۽ ناراض ٿي ويو . اُن ڏينهن کان پوءِ وري واپس نہ آيو ڀيڻ جي شادي ٿي وئي. هن ڀيڻ کان وير وٺڻ جو سوچيو.هڪ ڏينهن هوءَ پهنجي مُڙس سان چوپڙ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

راند ڪيڏي رهي هئي، گوگل وير وٺڻ لاءِ سندس گهوٽ جي جتيءَ ۾ لڪي ويهي رهيو. راند دوران سندس گهوٽ چيو مون ڪٽيو، راڻيءَ چيو مون ڪٽيو، سندس گهوٽ کي اعتبار ئي نه اچي، مُڙس کي يقين ڏيارڻ لاءِ هن چيو مونکي قسم آهي پنهنجي ڇهن ڀائرن ۽ ستين گوگل وير جو. ان تي هن کان پڇيو اهو ستون گوگل ڪير آهي، هوءَ روئي به پئي ۽ چوي پئي ته غلطفهميءَ جو شڪار ٿي مهنجو ڀاءُ روسي ويو، حقيقت ٻڌي هن کي ارمان ٿيو ۽ هن جي بدگماني دور ٿي،

گوگل مڪدم ٻاهر اچي پيڻ پيٽويهيجي، مٿان چٽ ٻڌجي ٻهي رهيو. اسان جون وڏڙيون پوڄا وقت چون:-

گوگل گهوڙي نه چڙهي، گوگل پير ري نه چڙهي
گوگل ٽنڊڙيءَ چانو ، گوگل ڀائرن جو رکپال،
گوگل پينرن جو رکپال، گوگل پوٽن جو رکپال،
گوگل پوٽين جو رکپال،گوگل ڏوهٽن جو رکپال
گوگل ڏوهٽين جو،گوگل سڄي ڪٽمب جو رکپال،

ٿي پيرا چون،نياڻين کي ٽڏو ڏين،مان ان ۾ هڪ ٻي به ست جوڙيان ٿي:-**گوگل سڄي سنگت جو رکپال**............

ڌارمڪ ڪٿا موجب ارجن جو پوٽو راجا پريڪيشت هڪ ڏينهن شڪار ڪندي هڪ هرڻ کي نشانو بڻايو پر هن جو شڪار جهنگ ۾ ڀڄي نڪتو اُتي هڪ رشي تپسيا ڪري رهيو هو هن ان کان پڇيو، پر هن کو جواب نه ڏنو .راجا کي خار لڳا هن اُتي هڪ مئل نانگ پيو هو اُهو ڪٽي رشيءَ جي ڳچيءَ ۾ وڌو. جڏهن رشيءَ جي پٽ شرنگي رشيءَ کي ان بي ادبيءَ جي ڄاڻ پئي ته هن پريڪيشت کي سراپ ڏنو ته اڄ کان ستين ڏينهن توکي تڪش نانگ ڏنگيندو، ٺيڪ ستين ڏينهن هن کي نانگ ڏنگيو ۽ هن جو موت ٿيو. راجا جي مرڻ کانپوءِ سندس پٽ نانگن کان بدلو وٺڻ لاءِ،نانگن جي مارڻ وارو يگيه ڪرايو،جيئن جيئن نانگن جا نالا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

وٺي باهہ ۾ آهوتي وجهن پيا اگني ڪنڊ ۾ ڪري ناڻگ سڙي خاڪ ٿيندا پئي ويا. تڪش ناڻگ اجان تائين ڪون آيو هو، ان اندر ديوتا جي و جي شرن ورتي، جيئن ئي برهمڻ تڪش جي آهوتي وڌي تہ هن سان اندر ديوتا بہ چڪاجندو آيو. اُن وقت ناڻگن جي پاڻيالجي آستڪ رشي اُتي اچي پهتو ۽ هن کي سمجهيائين تہ اها بدلي جي پاونا صحيح نہ آهي، ر اجا بدلي جي پاوناڇڏي ڏني. ناڻگن آستڪ رشيءَ جا ٿورا مڃيا. ان تي رشيءَ چيو اگر ڪو مهنجو نالو وٺي اوهانکي چوي تہ توهان اُن کيہ ڏنگيندا. اُن ڏينهن ساوڻ جي شُڪل پکش جي پنڃين تٿ هئي.

ناڻگ پنچميءَ تي ماڻهو ناڻگن جي پوڃا ڪندا آهن، ناڻگن کي کيرُ پيارِن ۽ رات جا پڳل چڻا ڪٽي ناڻگن جي ٻرن ۾ وجهي وجهندا آهن. هتي در تي ليپو پائي داڳي سان يا ڪاڳرن جا ناڻگ ٺاهي چمبڙائي چڙين.

ننڍي ستيئن- وڏي ستئين:- ساوڻ جي مند ۾ ايندڙ هن ڏڻ کي ٿڌڙي چئونهيءَ ماتا جي مهر جا ڏڻ آهن ان ڏينهن تي ٿڌو کاڌو ويندو آهي. رات جون مانيون ٺهيل مِٺي روٽي ، بيسڻيون ٽڪيون ڌ وئرون وغيره. ماتا جي ڪنهن گهر جي ٻار يا ٻئي ڪنهن تيمهر ٿئي تہ دوا درمل ڪون ڪن، ماتا جا اوراٽا ڳائي، ڇنڊو وجهي مهر پنن.

ٺار ماتا ٺار جڳ جي ٻچڙن کي ٺار / امان اڳي بہ ٺاريو اٿئي ها ٺي بہ ٺار / ميءَ جڳُ تهنجو ننڍڙو ٻار / ديوي تو شرن تو شان، هيءَ لڪُ لنگهي ٻچڙا پوندا پار ٺار ماتا ٺار..............

وڏي ٿڌڙي **سيتلا ماتا** جي پوڃا وقت ڪورو ڪُنو پري رکيو ويندو آهي. پريات جو درياشاهہ ٿان ماتا کي ست ٽپيون ڏياري اچي منڊل (ڪوري ڪُني) ۾ رکن. ديويءَ کي پن رنگن جو ڌاڳو رنگي پارائين، اهو منڊل کير ۽ پاڻيءَ سان ڀريل هوندو آهي. ماتا جي مهر واري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پارڙي کي اچا لٽا پهرائي مٽي تي چاٽي رکي ست اٽي جون اڪڙيون ٽڪڙيون،ست رات جا پڳل چٽا ٻئي هٿ ۾ ڪٽي، ڳهي وجن باقي پاٽيءَ جو ڇنڊو،چانور ۽ ڪاچو کيرُ ڪٽي ست ڇنڊا پار تي وجهن. ماتا سيتلا جي پوڄا ڪن.تلڪ هٽي مهر پنن .اڪڙين ٽڪڙين تي مکڻ لڳائي رکنديون هيون،سڄي ڪٽنمب جي ٻاتين کي ڇُها ئي سُٽي صحت ۽ وڏي آورجا لاءِ پراٿنا ڪنۦ اهي منبل ۾ وجهنديون هيون.ڪپهہ کي سندور لڳائي مالها ٺاهي اُها مالا ويڙهي اُن ڪپهہ مان ننڍا ننڍا ٽڪڙ ڪٽي ڪن ۾ پائينديون هيون،جنهن ڪپهہ جي ٽڪڙي کي ڪوڪلا چيو ويندو آهي.اُهو آشريواد جو ڳهٽو عورتون ٽڪڙ ٽڪُڙ ڪري ڪن ۾ پائينديون آهن.هڪ طرف شرڌا ۽ پريم تہ ٻئي طرف ڪن لاءِ وندڪائيءَ جي وندر،ڳهر ۾ چلهہ پري ڪان، پٽن راند ڪن.سنڌ ۾ تہ اصل ڪيترن هنڌن تي جوئا جون ٽڪريون لڳنديون هيون.

ساوڻ جي منڊ ۾ ئي اچي **تيجڙي**،هيءُ ڏڻ سهاڳڻيون وڏي چوڄ ۽ خوشيءَ سان ملهائين،پهنجي جيون ساٿي جي وڏي آورجا لاءِ ورت رکن. ان ڏڻ کان اڳ ڏينهن اڳ گيارس تي رات جا پُسيل مگ ڪونديءَ ۾ پوکين. تيجڙيءَ تي اهي ساون سلن جو روپ ڌاري تري پون،ڪرشن پکش جي تيڄ يعني اونداهيءَ جي تيڄ تي گوري پوڄا ڪن.تيجڙيءَ تي سُگهن طور پهرين مهندي ۽ پوءِ پاٽيءَ سان سناڻ ڪر ائي ونگو ۽ چانور وجهي جهولا ڏياري پوڄا ڪن. ارگهہ ڏيڻ وقت چون:-

تيجڙي ماتا هر ڳهر هندوري لڏي،راڻي پوڇي راجا سان مان پوڇان،پهنجي ور ڳهر سُهاڳ سان، چنڊ نڪتو ڳهنبا ويس ڪري،اسين ڏيون کير ڪٽورا پري، تيجڙي ماتا هر ڳهر هندوري لڏي.....

ڪروا چوٿ ۽ ان تي ڪي ساڳي ئي ڪٿا ڪٿندا آهن.هڪ راجا جي سڪيلڌي ڌيءَ هئي اُها پيڪن وٽ آيل هئي هن ورت رکيو.پر ان ڏينهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

تي بادل ڇايل هئا چنڊ کي ارگ ڏيئي پوءِ ئي کائڻو هو پر چنڊ جو ڪٽي نالو ئي نہ هو، سندس پائرن پري پهاڙ تي باهہ ٻاري ڇاٽي رکي سڪيلڌي پيڻ کي چيو تہ هو ڏس سامهون چنڊ هن ارگ ڏيئي ورت ڇوڙيو، سندس پتيءَ جي جسم ۾ سئيون سئيون چڀاڄي ويون. جڏهن هن کي پائرن حقيقت ٻڌائي تہ هن پل چڪ ٻخشائڻ لاءِسڄو سال تياڄڙيءَ جو انتظار ڪيو ۽ شرڌا پريم سان ورت رکي پهنڄو پتي حاصل ڪيو.

تياڄڙيءَ واري ڏينهن نو ورنين جيان سورهان سينگار ڪن، هٿن پيرن تي مهندي رچائين، ساوڻ جي مند ۾ پينگهون وٽن تي وجهي جهولا ڪائين. ڪي ورت ۾ اسُر ڪن تہ ڪي بلڪل ڪجهہ نہ ڪائين.

رکڙي:- سانوڻ جي مند ۾ ئي اچي رکڙيءَ جو ڏڻ . **وياس پورنما** جو ڏينهن ودوانن جو ڏڻُ آهي. رکڙيءَ تي برهمڻ ڄجمانن کي رکڙي ٻڌڻ وڃن. ڪي سنستائون ان تي رکڙي ۽ پيغام بہ موڪلين ٿيون. ڀاءُ ۽ ڀيڻ جي اٽوٽ پيار جو رشتو قائم ڪرڻ وارو عهد ۽ اقرار . ان جو تاريخي قصو بہ آهي، **ميواڙ جي راڻي ڪرم وتي**، پهنڄي ڌرتيءَ جي بچاءَ لاءِ **همايون** ڏي رکڙي موڪلي. وياس پورنما دانشورن جو ڏينهن آهي. ويد وياس چئن ويدن کي سهيڙيو، مهاڀارت جي رچنا ، فلاسافيءَ جو لاجواب **گرنٿ برهم سوتر. وياس پورنما** جي ٻي اهميت اها آهي جو ان کي سنسڪرت جو ڏينهن ڪري ملهائيندا آهن، سنڌي، اڙدو ۽ سنسڪرت اهڙيون ڀاشائون آهن جن کي پهنڄا صوبا ڪون آهن، اُڙدو سڄي ڀارت ۾ ڦهليل آهي، ان جو بورڊ آهي ڪيترن صوبن ۾ پڙهائي پئي وڃي، سنسڪرت ۾ اسان جا گرنٿ ۽ شلوڪ آهن، وياس پورنما سنسڪرت جو ڏينهن ڪري ملهايو ويندو آهي. سنڌيءَ کي تسليم ٿئي (١٠ -اپريل ١٩٦٧ع) ٣٠ سالن کان مٿي ڪرصو ٿيو آهي، پر اها نازڪ دور مان گذري رهي آهي. اسان کي گهرجي تہ سنڌي ٻوليءَ جي تسليميَءَ واري ڏينهن کي پهنڄي ڏڻن وارن ۾ شامل ڪري ڇڏيون. ١٠، **اپريل**

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

۱۹۹۸ تي مارئي جيڪا پيس رئلي ڪيپي اُها سنڌيت جي هلچل ۾ يادگار تاريخي واقعو آهي، اسانکي جيڪڏهن پهنجي تهذيب ۽ ورثي کي بچائڻو آهي ته ۲۱ صديءَ ۾ ٻوليءَ جي ان تسليمي واري ڏينهن کي ڏڻن ۾ شامل ڪري ان ئي ساڳئي ڏينهن تي پوءِ چاهي موڪل هجي يا نه وڏي پئماني تي ملهايون. پروفيسر را م پنجواڻيءَ چيئي چند ڊارمڪ ڏينهن کي سنڌيت جي هلچل جو رنگ عطا ڪري ڇڏيو. هاڻي وقت جي تقاضا آهي ته اسان ٻولي ۽ تهذيب واري ڏينهن کي ڏڻن وارن جي جشنن جو رنگ ڏيئي سچي جاتيءَ کي ان رنگ ۾ رنگي ڇڏيون.

سچ گرهڻ چنڊ گرهڻ:- اڄ ڊارمڪ سان گڏوگڏ سائنس ۽ معلوماتي لحاظ کان سچي دنيا جي ماڻهن جي ان ۾ دلچسپي وڌي آهي اڄ صرف گنگا جي ڪنڌي تي سنان پاڻي ڪري دان پُڃ ڪرڻ واري اهميت کان گهٽو گهٽو اڳتي نڪري ويو آهي. گنگا ڀگيرٿ جي تپسيا مان ٻي حد خوش ٿي، جنهن ڪيس عرض ڪيو ته سندس ونش جي ٦٠ هزار فردن کي زنده ڪر. گنگا جي ڌرتيءَ تي لهڻ واري تياڳ کي ڀڳوان شو پهنجي جٽائن ۾ ٻڌي روڪيو.

گنگا تي شام جو آرتيءَ جو منظر ڏسڻ وٽان هوندو آهي. ڪنڌي تي آمهون سامهون شرڌالن جي ڀيڙ، جڳمگائيندڙ ڏئيا، پاڻيءَ تي رقص ڪندڙ روشني، ڪل ڪل ڪندڙ شيتل جل مٿان جئه گنگا مئيا.... جو جهانجهن جي سنگم سان آواز، وايو منڊل ۾ سهانو واتاورن (دلڪش منظر) پيدا ڪندو آهي.

ڪرشن جنما اشٽمي:- پرجا ڪنس جي اتياچارن کان پريشان ٿي وئي، ڀڳوان شري ڪرشن ان جو انت آندو، اهو ڏينهن هاڻي تهذيبي ۽ ثقافتي رنگ ۾ رنگجند و پيو وڃي، هند هند ڪرشن ۽ را ڌا جي جيون ۽ ٻين پهلوئن تي ناٽڪ، جيئن گٽيش اُتسو پڻ ڌارمڪ رنگ کان وڌيڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

تهذيبي رنگ ۾ رنگيل ڏسجي ٿو. شري ڪرشن جو گيتا جو گيان ڪرم جي سکيا ڏئي ٿو. اڄ سنڌي جاتي کي ان ڪرم يوگيءَ جي ڏنل گيتا جي گيان مان نه صرف درس حاصل ڪرڻو آهي پر پهنجي وجود کي بچائڻ لاءِ پارين پاڇي اِڪتي اچڻو پوندو. گيتا ۾ ڀڳوان گيان ڏيندي چوي ٿو:- **تنهنجو ڪرم ۾ ئي اڌڪار آهي، ڦل ۾ ڪڏهن به نه ، انڪري ڪڏهن به ڪرم جي ڦل جو ڪارڻ نه بڻجءُ اڪرم ۾ تنهنجو چاهه نه هجي.**

افسوس سان چوڻو ٿو پوي ته اڄ اسان ڦل ماڻڻ جي اچا پهرين ٿا ڪريون، ڪرم جي جوابداري ٻين تي مڙهيون ٿا.

ان مٽيو:- ان ڏينهن تي ڪٽڪ نه ورتائي ويندي آهي. ان پوئيان هڪ پرتا جڙيل آهي ته نانيءَ پهنجي ڏوهٽيءَ کي چيو ته گيهوڻ (ڪٽڪ) رڌي رکجانءِ، سندن گهر ۾ ڳانءِ کي وڇڙو ڄائو هو ان جو نالو گينهوڙو رکيو، ڇوڪريءَ کي حيراني لڳي پئي نانيءَ اهو ڪيئن چيو، هوءَ روئي به پئي ڪتي ٻرپئي هن ديگڙو رڌي رکيو جڏهن ناني شام جو موٽي، ته هن چيو ڇوري تو هيءُ ڇا ڪيو؟ سڄي شهر ۾ پڙهو گهمايو ويو ته جيستائين وڇڙو ماءُ سان نه ملندو تيستائين ڪنهن کي کائڻو ناهي، جانورن جا به ڀوت ٻڌي ڇڏيائون، ان مٽئي واري ڏينهن بيسڻ جي روٽي يا ڊوڊو، ورتائين ڪپ وغيره جو به استيعمال نه ڪن، ان جهوني روايت موجب ٻئي ڏينهن ڳاين جي چري موٽڻ ڪانپوءِ گينهوئڙو ديگڙي مان رانيات ڪندو اچي ماءُ سان مليو. درصل اها روايت مارواڙ مان سنڌ ۾ آئي جو اُهي گينهون چون اسان ته ڪٽڪ چئون.

ٻيو:- اُنداهين ۾ **مهالڪشمي** جو ڏڻُ اشٽميءَ تي ٿئي، ٻيو پٽرن جي نمت ڪرڻ وارو مهينو آهي، ڪو پٽر رهجي وڃي ته اُماس تي سمست پتر ڪري ڪارائين. مهالڪشميءَ جي ڏينهن تي ستپڙا تڪيون ٿاهن راجا منسک ۽ رانيءَ جي ڪٿا ڪٿن، سورهين تندي سورهين ڳنڍي سُٽ جا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

هيڊ ۾ ر ڱيل سڳڙا ہڌن.ڳهوٽ ڪنوار پلو پلي ٻڌي اچي نياٽيءَ کان يا برهمڻ کان پلئو پلي ڇو ڙائينءُ ناريل مصري ورهائين ڪي سائي ڏينهن ٻہ چوڙ ڪن.

درگا اشٽمي:-اسوءَ ۾ اچي، اشٽميءَ تي نياٽين کي کارائين، ڪن ڪٽنمبن ۾ گهر جا مرد صرف وارين. ديويءَ جا آستان ڏکين هندن تي ٿين.ورهاڱي کان اڳ هنگلاج تيرٿ ڪرڻ ويندا هئا. پنڌ ڏاڍا ڏکيا هوندا هئا ,تہ چوندا هئا **اڪل پنڌ هنگلاج جا**.....**اروڙ** کان ڪجهہ فاصلي تي **ڪالڪا ديويءَ** جو مندر آهي جنهن جي ڏسڻ جو موقعو مونکي سنڌ جي دوري دوران نصيب ٿيو. تمام ڏکيو پنڌ هو ,اتي هڪ غفا آهي جيڪا هنگلاج طرف وڃي نڪري ٿي.نو راترا نو ڏينهن هلندا آهن ڏهين ڏينهن ايندو آهي **دشهرو**. نو راترن جا آ خري ٽي ڏينهن **درگا اشٽمي، مهانوميءُ وجئي دشمي ما ڀڳوتيءَ** جي خاص پوڄا ڪن. وجئي دشميءَ تي ڏهن سسين واري راوڻ جو انت آيو،سچ جي ڪوڙ مٿان سوڀ. اهنڪار جو انت،مريادا پرشوتم راوڻ کي مارڻ کان اڳ شڪتيءَ جي پوڄا ڪئي هئي.راوڻ سان گڏ ان جي ڀاءُ **ڪنڀ ڪرڻ** ۽ پٽ **ميگهناٿ** کي ماريو.هرسال دشهري تي انهن جا پتلا ٺاهي ساڙيا ويندا آ هن. **راوڻ** پرتيڪ آهي **اهنڪار** جو،**ڪنڀ ڪرڻ** علامت آهي **مد** جي،غرور، نشو،**ميگهناٿ** راوڻ جو پُٽ **موهہ** جي علامت آهي. اهنڪار،مد ۽ موهہ انسان لاءِ وناشڪاري آهن.

دشهري جي ١٥ ڏينهن کانپوءِ اچي **ڏياري**،مرياد پر شوتم ١٤ سال بنواس ڪاٽي وطن وريو، اُماس جي هيءَ انوکي رات سيني لاءِ خوشين جا خزانا کٽي اچي.ڏ ياريءَ تي بندين جي پتشٽا ڪئي ويندي آهي.ڌن جي ديوي لڪشميءَ جي آجيان لاءِ گهرن کي صاف سٿرو ڪري روشن ڪيون،هٽڙيون آٽي رکون،ڦٽاڪا،ڦلجڙيون،مٺايون هڪ ٻئي کي ڏيون وٺون، ان کان اڳ ڌن تيرس تي باسڻ برتن،زيور وغيرهہ خريد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪيون. لڪشمي پوڄا وقت چانديءَ جو سڪو ڪير ۾ وجهي، ٿالهيءَ ۾ نو گرهه ۽ گڻيش ڪيي سڀ گهر جا ڀاتي ملي ڪري پوڄا ڪيون. ڏياريءَ جو ڏينهن ٻريو ننڍو وڏو چيڙ منو.......... **ڪتيءَ ۾ گوپ اشٽميءَ** **ڀائي ٻوج** اچي گوپ اشٽميءَ تي ڳاين جي پوڄا ٿئي ڀائي ٻوج تي سوريه جي ڌيءَ يمنا پهنجي ڀاءُ کي تلڪ هڻي شُڀ ڪامنائون ڏنيون هيون. ڪتيءَ جي پورنما تي ١٤٦٩ع پنجاب جي ضلعي شيڪوپورا ڳوٺ **تلونديءَ** ۾ گرونانڪ جو جنم ٿيو. سنڌي ڏڻن وارن ۾ گرپرب جي تمام گهڻي مڃتا آهي، سنڌ ۾ اُنهن ڏينهن حالتون خراب هيون، گرونانڪ جي وا ڻيءَ جو وڏو اثر پيو. گروگرنٿ صاحب جو اکنڊ پاٺ رکون، گهرن ۾ زالون سکمنيءَ جو پاٺ ڪن. ڪارتڪ جو ترمائو مهينو دان پنج لاءِ اهم آهي، ۽ **ڪارتڪ** جي پورنما تي گرونانڪ جي جنم جو ڏينهن ٿيو اهو ڏڻ چيٽي چنڊ جيتري ئي اسان لاءِ اهميت رکي ٿو. ڪارتڪ مهيني ۾ ئي ڀيکمن جا ڏئيا رکيا ويندا آهن، رات ڏينهن پنج ڏينهن سانده ٻاريون، ڀيکمن جا ڏئا **ڀيشم پتامهه** جي ياد ۾ رکيا ويندا آهن، ڪارتڪ ۾ ئي زالون تلسيءَ جو ورت سهاڳ لاءِ رکن، چوڪريون نوميون رکن.

ناهري:- ناهريءَ ۾ ڏڻ سنڪرات اچي، **بسنت پنچميءَ** تي ڪيسري رنگ جي گهر ۾ تانهري ٿاهيون، ننڍا وڏا لغڙ اُڏائڻ جو شغل ڪن، هتي سرسوتي پوڄا ڪن خاص طور تي بنگالي چوڪريون ان ڏڻ تي نوان ڪپڙا پهرين، سرسوتي پوڄا ڪن. پر اسان ڏڻ جي ديويءَ جي ته ڌوم ڌام سان پوڄا ڪيون پر **ما سرسوتيءَ** جي آرتنا ڪرڻ پلجي و جون. پوهه ۾ لعل لوئي بہ ڪيون **مڪر سنڪرانت** ملاهڻ وقت چئون **اُتر ان اُتريو اڌسيارو ڪتريو.....**

ڏينهن وڏا ۽ راتيون ننڍيون ٿين. تر موريءَ تي بوٽينبدا، لائي مڱ ڦريون وغيره ڏيون وٺون ۽ ورتايون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

مانگهہ ۾ **مهاشوراتريءَ** جو ڏڻ اچي، شوراتريءَ تي ڪافي ماڻهو ورت رکن،شو جي چوماسي وارا ورت بہ ڪيتريون زالون ۽ مرد باقائدي رکن.مهاديو ڀڳتن تي جلد راضي ٿيڻ وارو آهي انهيءَ ڪري اسين ڀولو ڀنڊاري چئون، پاروتي، **اُما ماتا شڪتيءَ جو روپ. شنڪر برهما**ڪي سرشٽيءَ جو مالڪ ٻڌايو،ساهہ وارن جي اُتپتي ڪري سنسار رچيو،ڀڳوان **وشنو** سرشٽيءَ جو پالڻهار.

ڦڳڻ:-ڦڳڻ جي مهيني ۾ هوليءَ جو ڏڻُ اچي،هوليءَ جي ٻئي ڏينهن اچي ڌوڙيو.**پهلاد** ايشور ڀڳت هو،سندس پيءُ هرڻاڪش پاڻ کي ڀڳوان ڀائيندو هو،پهلاد کي مارڻ لاءِ هن ڪئي هيلا هلايا. نيٺ هولڪا جيڪا هن جي ڀيڻ هئي جنهن کي وردان مليل هو تہ باهہ ۾ نہ سڙندي اُها پهلاد کي گود ۾ کڻي وهي،پهلاد سڙي ويندو،پر ايشور جي پنهنجي ڀڳت تي مهر رهي هولڪا سڙي وئي پهلاد بچي ويو.هوليءَ تي اسين مٿيون ٽڪيون ٺاهي ڏاڳا ٻڌي باهہ ۾ وجهون،ٽڪيون پچي ونديون آهن ۽ ڏاڳا بہ ڪون سڙندا آهن،جيڪي علامت آهن ڀڳت پهلاد جي.

بهار جي مند ۾ ايندڙ هن ڏڻ تي من ۾ خوشيءَ جي لهر پيدا ٿئي تي،دشمن دوست ٻڌائي تي هولي،ننڍو وڏو،اونچ نيچ سڀ برابر،هوليءَ جا لذيذ پڪوان،گرم گرم گيهر،گلن وارا ساٽا،هڪ ٿالهہ ۾ گلاب جي گلن جون پنکڙيون وجهي مٿان گرم گرم ساٽا رکن جيڪي گلن سان چنمبڙي پون... واهہ جو ذائقو! هولي جو موقعو هجي ۽ چرچو ڀوڳ نہ هجي،اهو تہ سوال ئي نہ ٿو پيدا ٿئي،مٿان وري ڀنگ جو لوٽو.... لوٽو مهنجو لوٽو آرنگ ڀريو لوٽو...... آڀنگ ڀريو لوٽو......ڀنگ جا پڪوڙا ڪارائي اصل سٽي چڙهين...پر ڪي ان رنگ ۾ ،حد ٽپي، ڀنگُ وجهي چڙهين،ڦڳڻُ ڦولاريو آئي رت متوالي،برج جي هولي مشهور، ڏڻ وار پريم ۽ ڀائيچاري جو پيغام ڏين ٿا . اسان کي گهرجي پنهنجي چڪتاڻ واري زندگيءَ کان نجات حاصل ڪرڻ لاءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

انهن جو پلاند پڪڙيون، اهي جشن اسان لاءِ نعمت آهن. ٢١ صدي واري هن دور ۾ جتي ما ٺهوءِ بوءِ ما ٺهوءِ بوءِ لڳي پئي آهي، اُتي اهي ڏڻ وار اسان کي پاڻ ۾ ميل ميلاپ وڌائڻ جو دڳ ڏسين ٿا.

٢١ صديءَ ۾ سنڌي ڏڻ يا سنڌي ڏڻن ۾ ڦير بدل، هن مقالي جو موضوع آهي، ڇا سنڌي ڏڻ عام ڏڻن وارن کان الڳ آهن؟ ان جي جواب مان جيڪر مان چوان نه...... ڏڻ برابر ساڳيا آهن پر، سنڌي ڏڻن وارن تي کاڌ خوراڪ، ريتون رسمون، ڏئي وٽ جون ڪاجھ پرم پرائون آهن. ڌيءَ ڀيڻ جي شادي ڪرائي ويندي هئي ته اُن ڏئي ڏڻ وار تي جيڪا شئي ڪار يا هڙ بدڙي موڪلي ويندي هئي، اُها سڄي اوڙي پاڙي مٽ مائٽ، برادري، اڳي سنڌ ۾ ته پوري ڳوٺ ۾ ورهائي ويندي هئي. ڪي ڏڻ جيڪي اسين جهڙي نموني ملهايون ان طرح ٻيون جاتيون ڪون ملهائين. لعل سائينءَ جو جنم ڏينهن ۽ چاليهو، هتي مان ڀائيان تي چاليهي جو رواج ڪون هوندو. مهالڪشي جو ڏڻ، ٻيي ۾ ايندڙ هن ڏڻ تي ستپڙا ٽڪيون ٺاهڻ ۽ زور شور سان ڏڻ ملاهڻ جو رواج. ٽيجڙيءَ جو ورت هتي ڪر واچوٽ زالون ڪن پر اسان وٽ ٽيجڙي پوڄڻ ۽ ورت رکڻ ۽ ملاهڻ جو پنهنجو ئي ڍنگ آهي. سنڌين ۾ چيٽ جي مهيني ۾ ڪنب پوڄڻ جو رواج آهي. اُماس تي آخري آرتوار تي پوڄين جنهن ڏينهن تي پوڙن جون باسيل شيون ٺاهينديون، چيٽ پوڄڻ درياهه شاهه پوڄڻ يا ڪنب پوڄڻ چيو ويندو آهي. اکڻ ٽيج تي دلا، مٽ پاڻيءَ جا ڀري ڏيڻ ، اُن سان کَنُ وجهو، ونگيون ڀيو مند جو ميوو وغيره ڏيڻ. پاڻيءَ جو دان ڪرڻ هر جاتي وارا ڪندا آهن، پر هر علائقي ۾ پنهنجي طرح جو ڦل ڦروٽ ٿئي، ان موجب ئي ريتون رسمون ۽ ڏڻ وار ملهائڻ جا طريقا ٿين، انڪري ئي سنڌي ڏڻ وار پنهنجي هڪ الڳ سڃاڻپ رکن ٿا.

٢١ صديءَ ۾ روايتي انداز کي ٿورو جديد دور جو رنگ ڏيئو پوندو، نه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

تہ ايندڙ نسل جي پنھنجي ورثي کان ڪنارو ڪرڻ جو خوف ،رھندو ،چوندا آھن سپُ بہ مري لٺ بہ بچي. ٢١ صديءَ جي چمڪ دمڪ کي ڏٺن جي رنگن ۾ رڱٽو پوندو خاص طور تي ھولي تي مذاھي ڪوي سميلن. چيٽي چنڊ تي سرڪار تي زور بار آٽي گزيٽيڊ موڪل ڪرائڻجي جنھن سان وڏو فرق پوندو ميلا پڳتيون ڪلچرل پروگرام تہ اڳي ئي تين پيا . ڏياريءَ تي جيئن ولائت ۾ رھندڙ پروگرام ڪن ٿا تئين نئين ٿميءَ کي ليائڻ لاءِ ان کي رنگ ڏيٽو پوندو. ٽياجڙيءَ تي زالن لاءِ خاص پروگرام تياج اُتسو ڪرٽا پوندا. جنھن جو مونکي خود مارئي جي تياجڙيءَ جي **دھلي - ھٽ** ۾ ڪيل پروگرام ذريعي سھٽو تجربو رھيو.دھليءَ جي ڪٽان ڪٽان ڪالونين مان ننديون وڏيون اچي گڏ ٿيون. جتي پينگھہ لڏڻ ۽ مھندي لڳائڻ لاءِ زالن جي ڀيڙ لڳي وئي، حيراني اھا آھي جو ڪيترن موقعن تي زالون مليون آھن جن جو پھريون سوال اھو ھو تہ ھن سال ٽياجڙيءَ جو پروگرام نہ ٿا ڪيو؟ دراصل اھا جديد دور جي رنگ ۾ رنگيل ڏڻ جي ملھائڻ جو انداز ئي ھو جنھن پري پري علائقن جي اڻ چاڻ چھرن کي ھڪ ڏينھن ۾ پھنجو بڻائي ڇڏيو.

پنھنجي آزمودن جي آڌار تي چونديس تہ ٢١ صديءَ ۾ سنڌي ڏڻن ۾ وقت جي رفتار کي ڏسندي ڪي رنگ شامل ڪرٽا پوندا.ساڳي وقت اسانکي نھايت خبرداريءَ ۽ سوجھ ٻوجھ کان بہ ڪمُ وٺٽو پوندو.جيئن پنھنجي ورثي کي ھٽائڻ نہ وڃايون.مان ھتي گوتم ٻڌ کي جيڪو ھڪ عورت جي گيت ٻڌڻ سان ھن ۾ ڦيرو آيو، اُھو دھرايندس تہ ويٽا جي تار کي ايترو نہ ڪسيو جو تار ٽٽي پون نہ ئي ايترو ڍلو ڇڏيو جو آواز ئي نہ اچي. اسان جي ڏڻن وارن ڀُنيان صاحت کي ٺيڪ رکڻ جي مراد بہ آھي.مثتميٽڪ بہ آھي عيد جو چنڊ ڏسي مُسلمان عيد ڪن پر ٽپٽي موجب پياج جو چنڊ ڏسي جيڪا تاريخ ڏني ويندي آھي اُھا ئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

صحيح نڪرندي آهي. اڄ دنيا جا ڪيترا مئٿميٽيشن اسان جي وديا کي درست قرارا ڏين ٿا. ان مٿيو جڏهن ايندو آهي ته اسين ا نُ ٻه مٿيون، گرمين ۾ رات جو چانور ۽ ڏينهن جو ڦلڪو ورتائيون ۽ سيارو اچڻ تي ڏينهن جو چانور ۽ رات جو ڪٽڪ يعني ڦلڪو کائون.

جديد دور سان قدم ملائيندي ٢١ صديءَ ۾ نئين رنگ سان سنڌي ڏڻن وارن کي ملهائيندي پنهنجي ورثي کي بچائي رکون.

(ليڪاچر - ڏڻ وار - دهلي سنڌي اڪادمي ٽيچرس ٽريننگ ڪلاس پروگرام بابا نيپراج سينئير سيڪنڊري اسڪول نئي دهلي)

(٣٠ ڊسمبر ١٩٩٨ع)

❖❖❖❖❖

ڪنور جي جيون جا انيڪ پهلو آهن، جنهن ذريعي جيون درشن ڪري سگهجي ٿو.. عبادت وچن جا اٽل - پراڻ جائي پر وچن نه جائي، سچ جا ساکي ، دين دکين جي سيوا، پريم پائيچارو، پوتر پاونا - هيٺن جا همراهُ، ايمان جي اوگڻ کان مڪت، پراپڪاري، هندو مسلم ايڪتا ۾ اتوت وشواس رکندڙ، سر سنگيت جا سرتاج، عالم، سخي اهڙا جو سخاوت ڪندي ۽ دان ڏيندي هڪ هٿُ ڏئي ته ٻئي کي خبر نه پوي، ماتائن ڀينرن جو سمان ڪرڻ ، ذات جا ڏٽي، نوڙت نياز، نماڻائي نهڻائي جا مجسم: جان جان پسين پاڻ تان تان ناهه سجود

وڃائي وجود تهان پوءِ تڪبير چئو (شاهه)

پنهنجو وجود وڃائي جهولي ڦهلائي دين دکين جا درد دور ڪرڻ ئي سندن عبادت هئي، دغا دولاب - تعصب - نفرت مٿان پريم پائيچاري سيوا پاونا جي هٿيار سان اِنهن وڪارن مٿان سوڀ پاتي، غريبن جي روپ ۾ پرماتما کي پسيو پنهنجي ذات صفت ۽ انا کي دفن ڪري سچي سماج جي ڀلائي لاءِ پاڻ کي ارپڻ ڪري ڇڏيو، جيستائين هيءَ ڪعنات موجود آهي تيستائين ڪنور جو ناءُ سچ جي علامت بڻيل رهندو

تون چپر تون چانءَ - جيون درشن - و.شرنگي (ڪيچان آيو قافلو ص.٢٢-٢٣)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سنڌي نثر جو نور — ديوان ڪوڙو مل

هيءَ زندگي قيمتي آهي سنڌ جي ڪويءِسامي،ءَ چيو آهي :

هيرو جنم نه هار،مورک مايا جي پاءِ تون ،

املھ زندگيءَ جو، صحيح صحيح استعمال ڪرڻ وارا ڪي ٿورا خدا جا بندا هوندا آهن. انساني آباديءَ وارو هيءُ سمنڊ ڏينھن پوءِ ڏينھن وڌندو ٿو وڃي. ان انساني سمنڊ جي وهڪري جي ڇولين سان هڪڙا سنسار ۾ اچن پيا پيا وڃن پيا. هيءُ سنساري چڪر هلي پيو موهه مايا جي چار ۽ هن پوَ ساگر جي غوطن مان پار پئي ڪي انسان وقت جو صحيح استعمال ڪن ٿا. جيڪي انسان نه صرف پهنجي جاتيءَ لاءِ پر پين لاءِ به باعثي فخر ۽ عزت لائق بڻجن ٿا.

اهي ڏات ڏٺي ئي هوندا آهن جيڪي پهنجي اردگرد جي ماحول جو قلم ذريعي نقش چٽيندا آهن، ۽ ان دور جي تاريخ کي محفوظ ڪندا آهن. جنهن ذريعي ان جاتيءِ جي هلت چلت رهڻي ڪر ڻي ۽ اخلاقي قدرن جي ڄاڻ پوندي آهي. هيءُ اهو دور هو جڏهن فرنگين سنڌ ڌرتيءَ تي يلگار ڪئي. انهن ڏارين جي غلاميءَ واري دور دوارن سنڌ جي هڪ ڳوٺ پرين ۾ پنڄين(۵) آڪٽوبر ۱۸۴۴ع تي هڪ رواجي ڪٽمب ۾ هڪ نينگر اک پٽي، ڪنهن کي ڄاڻ ڪان هئي ته اهو ٻالڪ اڳتي هلي سنڌي سماج جو اهم تعليمدان، سماج سڌارڪ ۽ نثر نويس ديوان ڪوڙو مل بڻجندو. ان ٻالڪ جي جنم جو نالو پريم رکيو ويو. پر ان ڪٽنب ۾ اولاد ڪون بچندو هو انڪري سندس نالو رکيو ويو - **ڪوڙو**. پرين جي ڳوٺ ۾ جنم وٺندڙ هيءُ ڪوڙو ٻالڪ سيني جو پيارو بڻيو. مان خو ش قسمت آهيان جو مونکي نه صرف ديوان ڪوڙي مل جي ڳو ٺ پرين جو ۱۹۸۹ع ۾ سچل ڪانگريس دوارن ڏسڻ جو موقعو مليو پر هڪ يادگار علمي ادبي ماحول ۾ رات گذارڻ جو وجھ به مليو. پرين جي ڳوٺ ۾ ڪيترن دانشورن ۽ برک

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

شخصيتن جنم ورتو آهي.

ديوان ڪوڙو مل چندن مل سنڌي نثر جو ابو، ۽ لعل سنگھ اجواڻيءَ پهنجي مُهاڳه ۾ ادب سان واسطو رکندڙن ۽ عالمن کي اُن دور ۾ کهڙيون مُشڪلاتون ايندڀون هيون تن جي باري ۾ لکن ٿا :- جن صاحبن اهڙين مُشڪلاتن ۾ سنڌي نثر جي جهنگل ۾ منگل رچيو آهي،جن کي جيترو ڏنيو اد ڏجي اوترو ٿورو،تن تي جيترو ناز ڪجي ٿورو آهي. اِتي هلي ان مُهاڳه ۾ اجواڻي صاحب لکن ٿا:— رستو تيار ٿي ويو آهي ان تي هلڻ ۾ ڪا مُڙسي ڪان ڪپي.ديوان ڪوڙي مل ۽ اُنهن جي همعصرن راهه کهڙي، اِتي هلي جيڪي شخصيتون ان اڙانگي راهه ۾ مرد مجاهد ٿي ڪهڙ يون تن جي باري ۾ لکن ٿا:— جن يارن مشڪ پچائي،هوش ڪان ڪمُ ورتو حوصلو ڏيکاريو سي هئا ڪوڙو مل چندن مل ،مرزا قليچ بيگ،ڏيارام گدو مل ۽ پرمانند ميوارام.

سنڌ صوفي سنتن درويشن جي ڌرتي آهي،اُتي مذهبي پيد ياءُ ڪون هو،ان سونهاريءَ ڌرتيءَ جي دين آهي ته مورتي شاهه سچل سامي.ساميءَ چيو آهي:—

ڪري ڪوچ ويا،سيئي سنسار مون،
پير پيغمبر اوُليا،جن پهنجا پنٿ ڪيا،
گياني ڌياني،گر ستي،سامي پنڌ پيا،
سيئي غيب ٿيا،تو چا سمجهيو پاڻ کي؟

(سامي)

ساميءَ جا شلوڪ سهيڙي علمي ادبي خزاني ۾ اضافو ڪرڻ وارو ڪارنامو به هن مانجهي مرد مجاهد ڪيو. اسين ان ڏات ڌڻيءَ جا ٿورائتا آهيون.هڪ هنڌ لکيو اٿائون:— هي شلوڪَ مينگهراج جي نالي ۾ مشهور آهن. چگنيءَ طرح جاچ ڪرڻ سان معلوم ٿئي ٿو ته شلوڪن جو رچيندڙ شڪارپور جو پائي چئن راءِ بچوملاڻي لنڍُ آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڀئي هنڌ تحرير ٿيل آهي: - ١٨٧٣ع ڌاري مون ٢١٠٠ شلوڪن جي پوٿي ڳولهي هٿ ڪري اتاري رکي هئي.جڏهن ڏٺم ته شلوڪن جو شعرپڪو ۽ ڪافيو سهٽو آهي ۽ مناجهس لفظ نهايت ئي چونڊ ۽ عمدا آهن ۽ ا نهيءَ ڪري ڇپائي ڪري سنڌي ٻولي جيڪي سو وڏيڪ سٽيي ۽ ستابي ٿيندي.

ساميءَ جي شلوڪن کان علاوه سنڌي نثر جي ابي جيڪي جريت پريو ادبي ڪارنامو ڪيو سو هو ترجمي ڪرڻ وارو. اڄ ترجمي کي وڏي مڃتا ملي آهي.ساهتيه اڪادميءَ ان ڪم کي اهم تسليم ڪيو آهي ۽ ترجمي ڪندڙن کي همٿائڻ لاءِ انعام پڻ ڏنا پيا وڃن.ترجمو ڪرڻ ڪو سولو ڪمُ نه آهي. ان ۾ اصلي رچنا جي سُرهاڻ ۽ رنگ برقرار رکڻ ڏکيو ڪمُ آهي.١٨٨٨ع ۾ سنسڪرت ساهتيه جي جهوني ناٽڪ رتناولي جو سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪري سنڌي ساهتيه پريمين سان هن ڏات ڌ ٽيءَ وڏا وڙ ڪيا.

جيئن ته سنسڪرت ۽ سنڌي ٻولي ڳالهائڻ وارا ڀارت جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ آباد آهن،اڄ جي دور ۾ ڪافي سهوليتن جي باوجود سنسڪرت ناٽڪن کي سنڌيءَ ۾ آڻڻ واري ڪيتر ۾ اجان اسان وڪ ڪون وڌائي آهي،وقت جي تقاضا آهي ته اسين سنسڪرت جي ڪن ناٽڪن کي سنڌيءَ جو چوغو پهرائي عام تائين آڻيون حالانڪ اهو ڪمُ آهي ڏکيو پر پنجاهه سالن جي تاريخ ۾ ڪجهه ناٽڪ آڻڻ ضروري آ هن. هتي رتناولي ناٽڪ جو هڪُ ڊائلاگ پيش ڪندس:-

ٻامران جيتوڻيڪ راڻي پهنجي شُشيلتا ۽ مريادا نه ڇڏي پر ڪروڌ سندس سيني پرڪارن مان پڌرو ٿيئي ٿيو.

هاڻي هن ڊئلاگ مان ترجمي جي فن جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو،سُهٽي سادي سپڪ سنڌي ٻولي ۾ ٿيل آهي عام جي ٻول چال واري زبان آهي ڪي به ڏکيا اکر نه ٺوسيا ويا آهن .ترجمو ته لڳي ئي نه ٿو ڇڻ ڪنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

اوريجنل سنڌي ناٽڪ جا ڊائلاگ آهن.
ديوان ڪوڙي مل جاميٽري جهڙي خشڪ سبجيڪ جو ترجمو ڪيو .سندس ڪئي مضمون ,راجا يوچ جو سپنو،چندر مکي،هر ڪنهن علم سکڻ ۾ فائدو آهي،عبادت ۽ نيڪي، وقت جو مُلھ، شاهوڪار غريب وغيره وغيره آريہ ناري چرتر جنهن ۾ هندو ناريءَ جو چرتر چٽيل آهي.

پڪو پهہ،مشهور اصلوڪو ڪتاب عورتن جي تعليم ۽ ڀلائي جي باري ۾ آهي. ان ۾ لکن ٿا: ـ جيئن پڙهيل مردُ پهنجي ڪٽمب جي سُنهہ آهي. اهڙيءَ طرح پڙهيل زال بہ گهر جو سينگار آهي.ڪو بہ پڙهيل ماڻهو اهو نہ ٿو گهري تہ منهنجي گهر ۾ جاهل ۽ اڻپڙهيل زال هجي،هو هميشهہ پاڻ جهڙي صحبت گهرندو آهي. اسان جا ڏيهي ڀائر اوهانکي اها ڳالهہ ڪيئن ٿي سُهڻي لڳي تہ عورتون اڻ ڄاڻ رهن. (پڪو پهہ).

اڄ اسين ٢١ صديءَ ۾ آهيون دنيا ترقي ڪئي آهي. اسين پاڻ کي مُهذب قرار ڏيون ٿا پر اخلاقي قدرن جو ڀلاند اسان جي هٿن مان کسڪندو ٿو وڃي. اڄ جي دور ۾ اسين عورت ۽ مرد جي برابريءَ جي ڳالهہ تہ ڪريون ٿا پر عورت جي گڻن،محنت،فن،ڀورهي ۽ ڏاهپ کي تسليم ڪرڻ وقت ڪوڙيءَ انا جو شڪار ٿي نہ صرف اُن جي گڻن طرف اکہ ٻوٽ ڪريون ٿا ، پر ڪي عورت جي مٿي تان چادر بہ ڇڪي وٺن ٿا هر روز اخبارن ۾ ان طرح جا قصا پڙهڻ وٽان ملندا.

هاڻي اسين ويچار ڪريون تہ ديوان ڪوڙي مل جي دور دوران،عورتون ڪهڙين ڪُريتين،سماجي ٻنڌڻن ۽ نابرابرين جو شڪار هونديون ،اُهو تصور ڪري ئي ڏکي ٿا اُٿون. اهڙي دور ۾ عورتن جي برابريءَ جي ڳالهہ ڪرڻُ ۽ نازڪ جنس سان ٿيندڙ ناانصافين تي قلم کڻڻ قدم ۽ تنگ نظريئي واري سماج سان ٽڪرُ کائڻُ وارو جريت ڀريو قدم سنڌي نثرجي هن نور ڪنيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پکو پهڻ جو هتي حوالو پيش ڪندس :- جنهن ڏيهه جا
ماڻهو زالن کي پانهنجي وانگر سمجهي اُنهن سان مِڙن ۽ وانگر هلندا آهن، اتي
جا مرد جهنگلي حالت ۾ آهن. ورِي جنهن ڏيهه جا ماڻهو زالن کي هروڀرو
حيوانن وانگر نه ٿا سمجهن پر ايترو ڄاڻن ٿا ته فقط گهر جي هاجَ ۽
حيواني خوشين پورڻ لاءِ پيدا ٿيون آهن، اتي جا ماڻهو جهنگلي آهن.
ديوان ڪوڙي مل جا سهڙيل پهاڪا سنڌي ادب لاءِ سهڻي سوغات آهن. ديوان
ڪوڙو مل نه صرف سُٺو نثر نويس هو پر سنڌس من ۾ انسان ذات لاءِ
همدري وارو جذبو به هو. جا ڳالهه ۱۸۹۸ع ۾ ڪراچيءَ ۾ پليگ واري
مهاماري ڦهلجڻ دوران، جيڪا سنڌ جي ٻين علائقن ۾ به پکڙجڻ لڳي. اُن
وقت ديوان صاحب حيدرآباد ۾ هئا. اُنهن خوب خدمت ڪئي. مهاماري
ننڍڙو ڪتاب به لکيائون. اُن ۾ لکن ٿا اُن دور ۾ پيءُ پٽ کان پُٽ پيءُ کان
ان مهاماري ڪري پري ڀڄن پيا.
سندس لکڻين مان اُنهن جي شخصيت به جهلڪي ٿي. اڄ اسان
وٽ پنهنجن ساهتڪارن کي ڄاڻڻ ۽ اُنهن جو ادب پڙهڻ جو وقت ئي
ناهي. پيو ته پيو اڄ اهڙي حالت آهي جو پاڻ لکون پاڻ پڙهون. پنهنجي
ساهتيه ۽ ساهتيڪارن جي لکڻين کان منهن موڙڻُ واري قوم پنهنجو
جيڪو ڳهاٽو ڪري رهي آهي، تنهن لاءِ اِڳتي هلي اسان کي پڇتائڻو
پوندو تاريخ اسان کي ڪڏهن معاف نه ڪندي. اجان به وقت ڪون ويو
آهي.

(مقالو دهلي سنڌي اڪادمي)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سنڌڙيءَ جو سائين

ديسي سيڻ ڪاڄ پرديسي ڪمڙا پرين
ڏاريان ئي ڏاريان، مٺ مٺيءَ جا نہ ٿين. (شاھ)

لطيف سائينءَ وطن واسين سان مٺ محبت جو درس ڏنو آهي. وڏن جي چوٽي آهي تہ : **ڪتو بہ پهنجي ڪڙهہ سان سنهين**. پر مذهب جي نالي تي ڏارين کي ڪوري ڪري وهارڻ ۽ پنهنجن کي ڏکي ڪري ڏار ڪرڻ واريءَ غلطيءَ جو احساسُ ايڏو دير سان ٿيو، جو وقتُ هٿان نڪري چڪو هو. سائين جي. ايم. سيد ۱۹۴۰ ۾ سنڌ اسيمبليءَ ۾، ٺهراءُ جي تجويز پيش ڪئي. ملڪ کي ٻاڱا ٻاڱا ڪرڻ وارن مفادپرست سازشي ٽولن جا ناپاڪ ارادا برثواب ٿيا. وقت گذرڻ سان سائين جي. ايم. سيد کي پهنجي غلطيءَ جو احساسُ ٿيو ملڪي قيادت سان اختلاف ڪري **سيد** پهريون سياسي قيدي بڻيو، هن زندگيءَ جو وڏو حصو نظر بنديءَ ۾ گذاريو. ۲۵ اپريل ۱۹۹۵ تي ڪراچيءَ ۾ دل ۾ هزارين تمنائون کڻي هن فاني جهان کي الوداع ڪيو. سن جي سائينءَ سان ڪيترن جا سيا سي اختلاف رهيا انهيءَ جي باوجود سندس مخالف ڪندڙن بہ سندس سنڌ لاءِ عشق جي جذبي کي سلام ڪيو. مولانا غلام محمد گراميءَ (مرحوم) جي سنڌ جي دانشورن ڏانهن پيغام ۾ اظهاريل جذبا ڏيان ڇڪائين ٿا هو فرمائي ٿو چا جي. ايم سيد ۾ رڳو عيب ئي عيب آهن؟ منجهس ڪا هڪڙي بہ خوبي ڪانهي، اگر ڪا هڪڙي بہ خوبي اٿس تہ پوءِ ان تي بہ نظر ڪر!. **جي. ايم سيد سنڌ آهي ۽ سنڌ جي. ايم سيد آهي.**

۱۷ جنوريءَ جي تاريخ جديد دور جي تاريخ ۾ اهم جاءِ والاري ٿي. ۱۷ جنوري ۱۹۰۴ تي غلام مرتضيٰ سيد جيڪي سائين جي. ايم. سيد طور عام ۾ ڄاتل آهن دادو ضلعي جي سن جي ڳوٺ ۾ سيد خاندان ۾ جنم ورتو. جڏهن ٻن سالن جا هئا تہ سندن والد سيد محمد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

شاه کي ڪٽمبي عداوتن ڪري قتل ڪيو ويو. سنڌي عربي فارسي انگريزي تعليم مختلف اُستادن جي نظر هيٺ پرايائون.

غلطي انسان ڪندو آهي سائين جي. ايم.سيد کي به اسيمبليءَ جي ٺهراءُ جي سلسلي ۾ پنهنجي غلطيءَ جو احساسُ ٿيو ۽ اُن تي پڇتاءُ به ڪيو. سائين جي. ايم. سيد نوجوانن ٿيءَ کي سنڌ سان محبت ڪرڻ جي پريتا ڏني، جئي سنڌ سدا جئي! جو نعرو ڏنو.

مهنجو سنڌ وڃڻُ ٿيو، ڪيترن زور پريو تہ سائين جي. ايم. سيد جو درشن ڪريان، پر سنڌ ۾ ملاقات ڪان ٿي. مون پنهنجي سنڌ جي سفرنامي پڪا ۽ پنهوار ڏٺي مون ڏينهن ٿيام ۾ هن طرح پنهنجي صدق جو اظهار ڪيو جڏهن سن جو ڳوٺ آيو، تہ راجوءَ(ياءُ) اشارو ڪيو. مون سن جي ڳوٺ طرف منهن ڪري، ڪنڌُ جهڪائي دل ۾ چيو سَنَ جا سائين، تو وٽ اچڻ تہ ممڪن نہ آهي، انڪري اتان ئي سلام ڪري رهيا آهيون. ان چاڻ هوندي بہ، تہ سن جي سائين جي. ايم.سيد ورهاڱي جي حمايت ڪئي هئي، ان جي باوجود، ڪنڌ جهڪائي سجدو ڪيم. (پڪا ۽ پنهوار ڏٺي مون ڏينهن ٿيا سنڌ جو سفر نامو - ص ۴ /۱۹۸۷ع)

هو صاحب سنڌ جي نوجوانن لاءِ چِٽُ بڻيل رهيو. ڪن سيد جي ان پيار ۽ پاپوهه کي پنهنجي دبدبي برقرار رکڻ لاءِ بہ استعمال ڪيو اڪثر تحريڪن ۾ غلط ماٺهو گهڙي ڪري مقصد ۽ منزل جي راهه ۾ ڪنبو بڻجندا آهن جيڪي ڪن طرفان هٿرادو ۽ هٿ ٺوڪيل هوندا آهن. سائين جي. ايم سيد جو نظريو عدم تشدد ۽ اهنسا جي واٽ وارو رهيو.

سائين جي. ايم. سيد سر حدي گانڌي خان عبدلغفار خان جي بيماريءَ دوران دهليءَ ۾ اُنهن جي خير خبر وٺڻ آيا، تڏهن اُنهن سان ملاقات ٿي، نہ ڪي سنڌ جي سفر دوران جيئن ڪن طرفان غلط بياني ڪئي وئي. مونکي صحافي ڪالم نگار ف.م.لاشاري جي ڪالم جو ڏيان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

اچي ٿو هو لکي ٿو:- پاڪستان کي پاڪستانين کان بچايو. پاڪستان جا دشمن پاڪستان اندر ئي موجود آهن. جيڪي ٻاهرين اديبن ڪلاڪارن کي اديب ۽ ڪلاڪار طور نہ بلڪ دشمن طور پيش ڪن ٿا. جن اديبن جو مقصد دوستي ڀائيچارو سنڌ جي ترقي خوشحالي ۽ لطيف جو پيغام آ هي.

مون تي دهلي آل انڊيا ريڊيو طرفان سائين سان ملاقات ڪري، ريڊيو لاءِ انٽرويو وٺڻ لاءِ اُنهن کان وقت وٺڻ جي جوابداري رکي وئي. سائين جن ڪنڪشا هوٽل ۾ ٽِڪيل هئا. سفيد لباس پهريل چهري تي تازگي اکين ۾ امن جي پيغام جي چمڪ .سوچ جي گهرائي ننڍي کنڊ جي تاريخي پسمنظر تي گهري نظر رکندي حال جي سياسي منظر نامن کي ڏسندي عالمي سياست جي تقاضائن جي مدي نظر ننڍي کنڊ جي ٻاڙ يسري ملڪن وچ ۾ ساز سلوڪ جي تمنا. ڪنفيڊريشن جي تجويز پڻ سندن ذهن ۾ هئي. مون سان ريڊيو جو ڊپٽي ڊائريڪٽر مسٽر بترا هو. اسان جي پهچڻ کان اڳ هڪ انگريزي اخبار کي انٽريو ڏيئي رهيا هئا. ملاقات پوري ڪرڻ کانپوءِ مون سائين جن جو پهنجي آفيسر سان تعارف ڪرايو. قرب وچان مليا، ڳالهين دوران سائين جي. ايم .سيد منهنجي آفيسر کي چيو مان وينا جو نالو، دختري سنڌ، رکيو آهي. ان تي مسٽر بترا ٺه پهه چيو سائين دختري سنڌ تہ بينظير آهي. سائين جي. ايم سيد وراڻيو بينظير دختري پاڪستان آهي. ۽ منهنجي ڊائريءَ تي اهو لکي صحيح ڪيائون. سائين جي ايم. سيد جن کان ملاقات جو وقت طئہ ڪري پوءِ ڪين ريڊيو تي گهرايو.

١٧ جنوري سندن سالگره جي سلسلي ۾ سائين جن جي سنڌي ٻولي لاءِ ڪيل ڪوشش کي وساري نہ ٿو سگهجي. اختلافن ۽ اتفاق جي دائري کان ٻاهر نڪري سندن شخصيت تي نگاهہ وجهڻ ضروري آهي. ١٤ سالن جي ڄمار ۾ سياسي گهير ۾ گهريا. ١٩٣٧ ۾ سنڌ ليجسليٽو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

اسيمبليءَ جا ميمبر چونڊيا ويا. ١٩٣٠ ۾ سنڌ سرڪار ۾ تعليم کاتي جا وزير بڻيا.سائين جي ايم سيد ڊا.دُرشهوارجي نظر ۾ - هڪ ملاقات ۾ پنهنجي والد جيباري ۾ ڊا.دُرشهوار چوي ٿي: هر پنج ڪلاڪن کانپوءِلکڻ ۽ پڙهڻ شروع ڪندا هئا،مون جڏهن بابا کانهڪ واري پڇيو توهان جڏهن ڪتابن ۾ لکيو آهي تہ نماز ۾ ڪو ثواب وغيرہ جو تصور ڪون آهي تہ پوءِ ڇو پڙهندا آهيو،تہ ان جي جواب ۾ مونکي چيائون تہ - سڪونِ قلب لاءِ نماز پڙهندو آهيان؛ مونکي ان مان روحاني سڪون ملندو آهي.

دانشور عبدالله واحد آريسر سنجي سائينلاءِ لکيو آهي: ارادو هما ليہ وانگر مضبوط،ذهن آسمانو انگر بلند، سمنڊ جهڙو گهرو، گفتگوءَ تقدير جي ڪتبي وانگر صاف ۽ سچي دل ٻار جي مُرڪ وانگر مقدس ۽ معصوم، زندگي سنڌوءَ جي وهڪري وانگر سدائين مصروف - عمل ،وجود سانوڻ جي ڪڪر وانگر فيض رسان. عمل جي انقلاب،برتاءُ ۾ انسانيت، ڏاڍن جي ڏاڍ ۽ ڏهڪاءَ، ظلمن ۽ بربريت کي پيرن هيٺان ٺڪرائيندڙ، وطن دوستي، قوم پرستيءَ آزديءَ جي نظريئي تي موت وانگر اٽل تي هلندڙ.

نظربنديءَ دوران سائين جي. ايم .سيد کي عدالت ۾ بيان پيش ڪرڻ جو موقعو نہ مليو انڪري، **هن سنڌ ڳالهي ٿي،(عدالتي بيان)** عنوان تحت ڪتابي روپ ۾ تاريخي دستاويز دنيا اڳيان پيش ڪيو. جنهن ۾ سن جي سائين لکيو: مون جڏهن بہ پنهنجي مادري وطن جي زخمن جو آواز بڻجي ڪائي صدا بلند ڪرڻ پئي چاهي آهي تہ جيل جي دروازن ۽ گرفتاريءَ جي حڪمنامن منهنجو انتظار پئي ڪيو آهي.

عدالتي بيان ڇپائيندڙ ادارو لکي ٿو: اڄ بہ ايڏي وڏي ڄمار ۾ سندس عشق آزاديءَ جو جذهو پوڙهو ناهي ٿيو.

هيءُ جو پوڙهو جهور وِڙهندي ٿيو ويڙه ۾

اڃان ڏمر ۽ ڏاڍ تي آڻ نہ ماڃي مور،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سوچي ڏسي ڏور، آڏو آرٽ ڏينهڙا . (اياز)

سائين جي. ايم. سيد بي بها تخليقي سرمايو ڇڏيو آهي. پاڻ سنڌي ادبي بورڊ جا چيئرمين رهي چڪا آهن. شاهه لطيف جي شاعريءَ تي - **پيغام لطيف**، سنڌن سهڻي سوغات آهي. حب الوطنيءَ، تي لکن ٿا: **شاهه صاحب** جي سچي فلاسافيءَ وطن جي بنياد تي بهاريل هئي. وطن جي حب کي هن ايمان جو جزو ڪري سمجهيو. لطيف سائين ڪٿي به هوندو هو وطن ياد هوندو هيس.

قسمت آنديون ڪونجڙيون وطن سندن روهه

پري جنين جي پاڻ پسان، ملڪ ملير جو،

ڪريان پي نه ڪن ويندس وطن سامهون. (شاهه)

شاهه سائين جي شاعري جو سنڌن جي عملي زندگيءَ ۾ به اثر بخوبي نظر ايندو. جو سائين جن سنڌ جي تنگ ماحول جي باوجود پنهنجي نياڻيءَ کي اعليٰ تعليم ڏياري .ڊا. درشهوار سان ڪراچيءَ ۾ ملاقات تي. سنڌس ويچارن ڇاڻڻ جو موقعو مليو. سنڌو مئغزين جي سالگره واري پرچي ۾ سائين جي. ايم. سيد کي موجوده صديءَ جو ڏاهو بيان ڪيو ويو آهي. نياز همايون سائين جي. ايم. سيد لاءِ چوي ٿو:

توکي ڏسندي ٿيو ويساهه چاٽي خدا

سنڌ جيئندي سدا سنڌ جيئندي سدا،

منهنجي سنڌڙيءَ جو سائين به تون، جئين شال.

(نياز همايوني)

سائين جي. ايم. سيد جي سالگره تي عقيدت پيش ڪندي، دختري سنڌ اهائي تمنا ڪري ٿي اسين جتي به هجون پاڻ ۾ نيهه جو ناتو جوڙي رکون . لبن تي اهائي لطيفي لات آ.

وڳر ڪئو وتن پرت نه ڇنن پاڻ ۾

پسو پکيئڙن ماڻهئان ميٺ گهڻي (شاهه)

(١١ جنوري١٩٩٨ع — هندو اسي)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

جي جيءَ ڪي جيارين .....

٢٢ آڪٽوبر جي تاريخ سنڌي سنگيت جي تاريخ ۾ ڏکوئيندڙ جاءِ والاري ٿي. ان تاريخ تي سنڌي سنگيت جي ڪويل هند جي پياري راڳ جي راڻي ڀڳونتي ناواڻي ابدي ننڊ ۾ وڃي آرامي ٿي. اُن ڏهاڙي سنگيت جا سر ۽ ساز اُداس هئا. مُسڪرائيندڙ چهرو مرڪ کي الوداع ڪري اڪيون ٻوٽي وڃي آرامي ٿيو. ڀڳونتي اهڙي ته ننڊ ۾ وڃي سُتي جو اسان مان ڪيس سجاڳ ڪرڻ جي جرئت ڪنهن کي به ڪانه ٿي.

جي جيءَ ڪي جيارين سي لاهوتي لڏي ويا،

موت اٽل آهي، سچائي آهي، ان سچائيءَ کان ڪو به منهن موڙي نه ٿو سگهي. وڇوڙي تي ملالُ ضرور ٿئي ٿو. سنڌ جائي ڀڳونتي سنڌي ٻولي تهذيب ثقافت ۽ سنگيت جي معشال کي پنهنجي رُوح سان روشن ڪيو. جڏهن ڀڳونتي ناواڻيءَ جي وڇوڙي جي خبر آئي ته لکين سنگيت پريمين جون اکيون آليون ٿي ويون. اڄ ڀڳونتيءَ سان گهاريل ڪي يادگار گهڙيون اکين آڏو تري آئيون آهن. انهن بي بها يادين جي سرمائي مان ڪي تاريخي پل اوهان سان ونڊڻ چاهيندس.

جا گهڙي گذري ڪري ڪين لڀجي شال مونکي
زندگي آهي گهڙيون چار هليا و يندا سين.
ٿيندا پورا نه ميءَ تڪرار هليا ويندا سين،
اُءِ ڀوليا ته ڪريون پيار ڪريون پيار......
ڪريون پيار هلياويندا سين....... . (شاد)

شاعر ارجن شاد جي ان گيت کي نه صرف ڀڳونتيءَ دل جي گهرائين سان ڳاتو بلڪ بقول شاعر جي ڪلام جيان هن هر گهڙي هر پل جو سهڻي نموني استعمال ڪيو. ڀڳونتيءَ ٻڌايو ويهن پنجهيون سالن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned by CamScanner

تائين ڳوٺ ڳوٺ ۽ جي اسٽيج تي پنجن هزارن کان مٿي پروگرام ڏنا ۽ سنڌيت جو پيغام ڦهلائيو.سنڌس پهريون ڪلام جنهن سان هن سنگيت جي دنيا ۾ پير پاتو اهو ڪلام هو ڀٽائي گهوٽ شاه عبداللطيف جو :-
پيرين پو ندي سان چوندي سان ،
رهي وچ رات ڀنڀور ۾......(شاه).

ڀڳونتيءَ کي سنگيت پريمين ڪيترن ئي خطابن سان نوازيو، راڳ جي راڻي،سنڌي سنگيت جي ڪويل،موهينجو مرڪ ،هن اهو درجو تمام مشڪل سان حاصل ڪيو.جهر جنگهه جاڳي سنگيت جون محفلون سنواريون. ان دوران ڪٿي ٽرين جو ڇُٽڻُ، ڪٿي صحيح ڪاڏو نه ملڻُ، ڪٿي رهڻ ڪرڻ پاڻيءَ آبهوا جون تڪليفون،ڀڳونتيءَ جي چوڻ موجب ڪيس نام نهاد طبقي ڪافي پريشان ڪيو ، هتي مان سنڌس لفظ دهرائيندس:منهنجي نڪتاچيني ڪرڻ شروع ڪيائون جيئن مان اسٽيج تي لائيو پروگرام ڪرڻ ڇڏي ڏيان. پر مان به اهڙي نود آهيان جي اٽڪي بهي رهيس.(ٺهڪن جي ڳونج)پوءِ هنن محسوس ڪيو ته ڇتي چوڪري آهي انڪري ماٺ ٿي ويا، جو مهنجو مقصد سنڌيت جي شيوا ڪرڻُ هو.هنن کي مونکي قبول ڪرڻو پيو.

سماج طرفان مشڪل حالتون ڪڙيون ڪرڻ ۽ ارين حالتن جي باري ۾ ٻڌائيو ته ماڻهن سان منهن ڏادا مالهي ڏيندو هو.ڳائڻ جي سلسلي ۾ ٻڌايائين ته پريٽا سنڌس مائٽن ۽ ٿان ملي.ڀڳونتيءَ جو پسنديده ڪلام شاه لطيف جو ڪلام هو جنهن کي ترنم ۾ ڳائي ٻڌآئيائين.

اڇو ته سورن ۽ اريون ڪريون سورن پچار
ڪنهين گهٽا ڪنيمن ٿورا ناهي ڪا سورن ڏار
ڏنا جي ڏاتار مون ته جهوليءَ پائي جهليا
ڏني ڪا ماءُ سورن جي پينگهي منجهه لولي الله......

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

هي ءُ گيت اهڙي تہ دردیلي آواز ۾ ڳائي پُڌايو ڇڻ تہ سموري زندگيءَ جا سورُ اِن سُوز ڀريي آواز ۾ شامل هئا. ان وقت سندس چهرو زندگيءَ جي لاهين چاڙهين جون گوا هيون ڏيئي رهيو هو. ممنجون پلکون پاڇي وئيون . ڀڳو نتي ناواٽي جڏهن بہ ڪنهن ڪلام کي ڳاتو تہ دل جي گهرائين سان ڳاتو وطن جي ياد هجي يا ويڙيانچن جو ذڪر:

عمر مون نہ ٿا وسرن ويڙيچن جا واڙا.......

پرماتما کي آراڌنا ڪرڻ وارو گيت:

ساري جڳ جا سرجڻ هارا تمنجا

روپ بہ نيارا نيارا قدرت وارا.....

محبوب کان ڌار رهڻ واري پريتما جا احساس ۽ جذبا

پُڌائيم ڪو پيلي پرين جو پتو ......

هر موقعي مهل سان ٺهڪندڙ گيت ڀڳونتي ناواٽي جي آواز ۾ ملندو ڪانگل کي التجا ،

ممنجي مارن جي اُءَ ڪنگا لِون ءُ ڪا لاتِ،

پل پل پرين جي وائي اٿم و ات ري

ممنجي مارون جي اُءَ ڪانگا لِونِ ڪا لات،

منمجي سانگين جي اُءَ ڪانگا لونِ ڪا لات......

ماءُ جي ممتا ۽ دلار واري لولي، **چيٽ جي پيهري آ سانس گهري گهري آ هندوري ۾ جهول جهول پياري هندوري ۾......يا ناز انداز سان محبوب کي ڏورا پو ڏيڻ، رمزن سان غلام ڪيو اٿو سڄڻ اسان کي.....** آوز ۾ مٺاس لرزش ناز انداز غم خوشي نارضپي جا تاثرات شاعر جي هر هڪ ٻول سان نياءُ ڪندڙ آواز.شيام جو گيت **پرين ڏي پهنجي پر ۾ جاءِ ، جنم جنم جي آهيان پياسي ممنجي**

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پياس ٻُڌجهائي يا گورڌن پارتيءَ جا لاڏا هجن فلمي ناز انداز وارا ڏيسڪو ڀڳونتي جي متر ڪنٽ ۾ سمائڻ لاءِ بيتاب هوندا هئا. ڀڳونتي ناوائي جديد دور جي سنگيت جي دنيا سان تہ قدم ملائيو پر دل سان نہ، پاڻ اهو قبول ڪيائين تہ ،هتي ٻولي اصل ڪاچٽي تي پئي آهي.نج ٻولي سنڌ وارن جي آهي.جيڪي شاه جا ڪلام آهن، لوڪ گيت آهن مان اُهي ڳائڻُ پسند ڪندي آهيان،پر چاڪاڃي زماني سارو هلڻو توپوي.منهنجاپسنديده فنڪار ،عابداپروين،محمديوسف،ماسٹرچندر، رام پنجواڻي مائي ڀاڳي آهن.چيائين اڄ ڪلهہ مهيش چندر ۽ سترام روهڙا بہ سٺو ٿا ڳائين.

ڀڳونتي ناواڻي نہ صرف فلمي گيت ڳاتا پر فلم ۽ اسٽيج تي بہ ڪم ڪيو. سنڌيءَ ڪان علاوه ٻين ٻولين ۾ بہ گيت ڳاتا پر اِنهن کي الوداع ڪري سنڌي سنگيت جي دنيا کي پهنجي زندگيءَ جو مقصد بڻائيو.هيءَ اهڙي فنڪار ا هئي جيڪا ٻين جا عيب ڪڍڻ بدران پهنجي فن سان لڳاءُ رکندي هئي.شايد اهوئي ڀڳونتي ناواڻيءَ جي عظيم فنڪارا بڻجڻ جو راز آهي.سندس خدمتن رنگ لاتو، نون فنڪارن جي باري ۾ سندس رايو هو اُهي پنهنجي ٻوليءَ بدران هنديءَ ۽ اُردوءَ طرف وڌيڪ ڇڪجن ٿا.زمانو اهڙو اچي ويو آهي جو سنڌي سڏائڻ ۾ ماڻهون شرم ٿا محسوس ڪن .ڪيترن شهرن مان تہ سنڌي اصل غائب ٿيندي پئي وڃي. ڀڳونتي ناواڻيءَ اهڙي بدلجندڙ ماحول ۾ نج سنڌي ڪلامن سان سنگيت جون محفلون سنواريون. ڀڳونتي ناواڻي خوبين جي کاڻ هئي.پر هن ۾ هڪ ڪمي هئي هن پهنجو پاڻ کي نظر انداز ڪيو پهنجي صحت طرف لاپرواهي ڪئي. مون سان جڏهن پهرين ملاقات ٿي تہ اچي ساڙهي ۽ چوٽي ڪيل هيس. انڪاپوءِ ڪن هن کي مادِ بڻائڻُ چاهيو هن دهليءَ ۾ وار ڪٽايا، ٻاهران تہ هن جي شخصيت ۾ تبديلي آئي پر اندر اُهائي تنها ڀڳونتي هئي.ڀڳونتي ناواڻيءَ پنهنجي دل جو حال اوريندي چيو،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

مهنجي اهائي خواهش آهي جيستائين زنده رهان عام جنتامونکي مرڻ گهڙيءَ تائين ڍنڍي.

اباڻي وطن وڃڻ جي خواهش پڳونتي سيني ۾ سانڍي وقت کان اڳ وڃي اُهو جهان وسائيو جتان ڪو موٽڻو ناهي.هن سنڌ ۽ سنڌيت جي ناوءَ تي پنهنجو سر گهوري ڇڏيو.

جيئي منهنجي سنڌ ،مان تہ گهوريان پنهنجي جند پنهنجي اباڻي وطن تان ، اباڻي وطن تان سنڌ جي چمن تان........

(هندواسي ١٩ آڪٽوبر ١٩٩٧ع)

❖❖❖❖❖

حيدآباد کان ننتو ٩١ ڪلوميٽر آهي. وچ ۾ سونڊا جو قبرستان پوي ٿو، ٺٽي کانپوءِ مڪلي پهتاسين قبرستان جي چوطرف ديوار آهي ٻاهر وڏو دروازو آهي .جنهن جي ٻنهي طرف سنڌي ۽ انگريزيءَ ۾ قبرستان بابت تفصيل موجود آهن،اتي ڪو گائيڊ ڪون هو،هرڪو پنهنجو طور تي انومان لڳائي يا وري ائين بہ ٿي سگهي ٿو تہ جمع جو ڏهاڙو هو،موڪل ڪري ڪو موجود نہ هجي.ڪن قبرن اڳيان بورڊ لڳل هئا تہ ڪن جي اڳيان ڪون هئا،اگر ڪي بورڊ هئا تہ اُن ۾ ٻيو لپيءَ ۾ جنهن کان عام ماڻهو ناواقف.

مڪليءَ جو قبرستان چار سئو(٤٠٠) سال پُراڻو آهي،هتي وڏي تعداد ۾ قبرون آهن ڇهن چورس ميلن تي مُشتمل.اِن قبرستان ۾ دفن ٿيل شخصيتن جون جاتيون آهن: ـ سما،ارغون،ترخان ۽ مغل.

ا هي هستيون مڪليءَ جي قبرستان ۾ اهڙيابدي ننڊ جي آغوش ۾ آهن جن ڪي جاڳائڻ جي فرشتا بہ گستاخي نہ ڪندا.

پکا ۽ پنهوار ڏٺي مون ڏينهن ٿيا سنڌ جو سفرنامو(ص ـ١٤٦ - ١٤٧)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

مان ساريان سانگيئڙن کي

خوشي ڏيندين تہ خوش رهبو، جي غم ڏيندين تہ پيو سهبو مونکي
جيئڻ تون هلائيندين، تنهنجي مرضيءَ تي پيو هلبو..........

اڄ اوچتو هيءُ گيت لبن تي اچي ويو آهي، ور ور ڪري ترنم ۾ گنگنائيندي رهيس. مان گلوڪارا تہ نہ آهيان، پر من جي ويٽا سر سنگيت جون تارون ور ور ڪري ڇيڙيندي رهندي آهي. مونکي ننڍپڻ کان ئي نرتيہ ڪرڻ جو ڏاڍو شونق هو. منهنجا پير سنگيت جي لئہ ۽ تال تي اڄ بہ ڇُر پُر ۾ اچي وڃن ٿا. مون طرفان نرتيہ جي ڪلا کي اپنائڻ جو مطلب مسي تڙ کان ڌار ٿيڻُ، منهنجي اندر وارو فنڪار بي چين رهيو. حالتون سازگار نہ هئڻ جي باوجود ان گيت سنگيت طرف رخ ڪيو پر ڳائڻ وڄائڻ بہ اسان جي زميداري خاندان جي توهين هئي. حالتن ۽ حادثن جي ٿقيڙن مونکي اليڪٽرانڪ ميڊيا جي ڪناري تي آڻي ڦٽو ڪيو. هڪ چولي ڳهلي سنڌيت جي تحريڪ، مارئي تنظيم جي مُهڙ تي آڻي بهاريو. منهنجي تخليقڪار من ان وير جي وهڪري ۾ پاڻ کي ارپڻ ڪري ڇڏيو.

انهيءَ جذبي تحت بي شمار اديبن فنڪارن کي منچ تي پيش ڪندي پُڌ نڌي ڏسنديبيحد خوشي محسوس ٿيندي آهي، دادا دڪايل سان هڪ شام يا - شام سان هڪ شام - هجي، لطيفي لات جو پيغام، ماستر چندر جو ڪنسرٽ، سنڌ جي جيجي زرينہ بلوچ هجي، جمن دربدر بيشمار فنڪارن کي سنگيت جي منچ تي پُڌو انهن جي قريب ويندي خوشيءَ جو احساسُ، شايد اهو جذبو هو! خوشي ڏيندي تہ خوش رهبو.....

انهيءَ سنگيت سان نينه واريَ ڪڙيءَ ۾ بلي .سي. راٺيءَ کي ڪنسرٽ جي نيند ڏني سنگيتڪار بلي سي راٺي دعوت قبولي، ڪيترن ڇيو بلي.سي. راٺي واعدو وفا نہ ڪندءِ!. ان وچ ۾ زندگيءَ هن سان وفا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

نہ ڪئي ڪال هن کي ڪنهي ڪنئيو، پر مونکي ويندي ويندي هڪُ موقعو ڏنائين هن سان مُلاقت جو عطا ڪيو. بمبئي آڪاشوائي اسٽڊيو ۾ هن سان هڪ طويل يادگار ڪچهري رڪارڊ ڪري محفوظ ڪري ڇڏي.

اڄ انهن بي بها يادين جي املهه خزاني مان ڪي خوشگوار لمحا سنگيت پريمين سان ونڊڻ چاهيان ٿي. سنگيت جيڪو روح کي راحت بخشي ٿو، لئہ سرُ تال جو سنگم عجيب ڪعفيت پيدا ڪري ٿو، سنڌي سنگيت جي قداور شخصيت جي ڪيل خدمتن جي ڄاڻ نہ صرف مون جهڙن فنڪارن ۽ سنگيت پريمين لاءِ اهم ۽ معلوماتي آهي پر، اسان لاءِ سُٺو سرمايو پڻ آهي. سنگيت جي تاريخ جا ورق جڏهن بہ ورايا وڃن تڏهن ائين نہ لڳي تہ ڄاڻ هوندي بہ اسين اڻ ڄاڻ رهياسين. سنگيتڪار ۽ گيتڪار جي ڪيل پورهي جي رڪارڊ کي قلم بند ڪندي، لبن تي شاه سائين جي سانگين جي سار جو بيت اچي ٿو:

مان ساريان سانگيئڙن کي،

منهنجا مارو وسن مليرُ (شاه)

بلي سي راڻيءَ جي ڪنٺ مان هيءَ نڪتلُ سانگيئڙن جو ڪلام ٻُڌي حيدرآباد سنڌ جي ياد اچي وڃي ٿي، ڳائيندڙ فنڪار، سنگيتڪار حيدرآباد سنڌ ۾ ڄائو نپنيو، پڙهيو لکيو سنگيت جي دنيا ۾ داخل ٿيو: بلي. سي. راڻيءَ جو لاڙو ان طرف ڪيئن ٿيو؟ پريٽا ڪٿان ملي..... ؟ ان طرح جا ڪئي سوال من ۾ اُٿن ٿا، بلي. سي راڻيءَ ٻُڌايو سنگيت جي پريٽا ڪيس پنهنجي پتا وٽان ملي، جيڪي تمام سُٺو باجو وڃائيندا هئا. اُن دور ۾ ڪي. ايس درياڻيءَ جا ناٽڪ ٿيندا هئا تنهن جو بئڪگرائونڊ ميوزڪ سندس پتا ڏيندو هو، ١٩٣٥ع ۾ اُن جي پهرين فلم ،انسان - ڪ - شيطان فلم جو ميوزڪ ڪمپوز ڪيو، پارت - ڪي - بيتي نالي فلم جو بہ هن ئي ميوزڪ ڪمپوز ڪيو، مشهور ميوزڪ ڊائريڪٽر انيل بسواس اُن وقت سندس جي پتا جو ائسٽنٽ ٿي ڪمُ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪندو هو. جنهن ڪري سنگيت جي دنيا ۾ پير پائڻ لاءِ هن مٿان ڪا جهل پل ڪان رهي. ڪاليج جي فنڪشنن ۾ سنگيت جي پروگرامن جي ڪمپوزيشن ڪندو هو. ١٥ سالن جي ڄمار ۾ ڪنهن خيرخواهه ڪيس صلاح ڏني ته تو وٽ ڏات آهي ڏانو آهي، ڇون نه تو فلمي دنيا ۾ پير پائين، اُن ساڃڻ جي صلاح تي سنهڙو سيپڪڙو نوجوان لاهور روانو ٿيو جتي ماسٽر غلام حيدر سندس ٽرائيل وٺڻ لاءِ ڪيس پهريو ن ڳانو ڏنو. پر ڪيس ان سنهڙي سيپڪڙي سنڌي نوجوان جي سُر ڪون ڇُهيو.

ان نااُميديءَ ۽ مايوسيءَ دوران هن ڪي نورجهان جو رڪارڊُ - **ڪون سي بدلي ۾ ڇپا هنه ميرا چاند**......، ٻُڌي آٿتُ آيو، بادلن ۾ ڳهريل چنڊُ نيٺ ته ڪارن ڪڪرن مان ٻاهر نڪرندو مايوسي ۽ نااُميديءَ جي گهڙين ۾ هن ڳيت ڪيس انسپائر ڪيو. بلي.سي.راٺيءَ همت نه هاري. جاڪوڙ ۽ ڪوشش ڪانپوءِ رنجيت اسٽڊيو ۾ پلئبيڪ سنگر طور داخل ٿيو. هندي فلمي دنيا واري ماحول ۾ سندس سنڌي مادري زبان ۽ تلفظ رڪاوٽ نه بڻيو. زندگيءَ جي جستجو واري سفر ۾ سندس ڳرو کيمچند پرڪاش ڪيس گهڻو همٿايو، ٿي سال سندن رهنمائي ۾ ڪمُ ڪيو. اُن وقت جي مشهور فلم **تانسين** جو سڄو بئڪ گرائونڊ ميوزڪ بلي.سي.راٺيءَ ئي ڏنو، هن هڪُ ڳانو اُن دور جي مشهور ڳائيندڙ فنڪارا خرشيد جي آواز ۾ ڪمپوز ڪرايو، **اُو دڪينڙا جينڙا روئي نين**........سندس پهرين پڪاڇر - **پڳلي دنيا** - هئي، جنهن اُن وقت جبلي ڪئي ۽ ڪراچيءَ جي ٿيٽرس ۾ ڌوم مچائي اُن بعد فلم - **ڪاروان - مورتي** وغيره، جڏهن خرشيد فلم مورتيءَ جي ڳيت جي رڪارڊنگ ڪري رهي هئي ته ملڪ ترنم نورجهان پاڪستان مان آئي هئي. بلي .سي.راٺيءَ کي جڏهن ڳيت **بدريا برس گئي**.... تي اوارڊ مليو ته هن کي بي حد خوشي ٿي. ڏات هن تي مهربان ٿيڻ لڳي هن هڪ ٻي خوبصورت ڌُن تيار ڪئي **انبوئا پني ڪويل ٻولي سجنا جهولا**

جهولي هولي هولي ڊولي سجنا........سنڌ ترتي جي هن چائي لاءِ خوشي جهڙي ڳالهه اها هئي جو هن فلمي صنعت جي ڪيترن ڪلاڪارن کي بريڪ ڏنو. مشهور فلمي مئگزين اسڪرين- فلمي دنيا جي مقبول ڳائيندڙ مڪيش جي وفات تي پنهنجي آرٽيڪل ۾ اها ڄاڻ ڏني ته مُڪيش کي پهرين چانس بلي.سي.راڻي ئي ڏني. مڪيش رنجيت اسٽيڊيو ۾ ٢٥٠ رپيا مهينو پگهار تي هن سان گڏ نوڪري ڪندو هوجيڪو پهرين گيت هن رڪارڊ ڪرايو سو هو:

جا پرواني جا ڪهين شمع جل رهي هئه.پنک ڪٽي هئه پرواني ڪي اور شمع هئه دور جلني ڪو بي جين.ڦر ڀي اُڙني سي مجبور........

هن سنگيتڪار ٨٥ فلمن ۾ سنگيت ڏنو، جنهن ۾-- **بلو ا منگل**.جنهن جو هڪڙو گيت ثريا جي آواز ۾ بيحد مقبول ٿيو.

ڦر دنيا ڪو ياد رهيگا تيرا ا ميرا ا افسانا پروانون سي پريت سيک لي شمع سي جلنا.... مشهور گيت - **مت جا مت جا جوڳي پائون پڙون ۾ توري**.......جي مقبول ڳائيندڙ فنڪارا گيتا دت کي پهريون بريڪ به هن سنگيتڪار ڏنو.طلعت محمود جڏهن ڪلڪتي کان پهريون ڀيرو ممبئي جي فلم ننگريءَ ۾ پير پاتو،هن به پهريون ڀيرو بلي.سي.راڻيءَ جي ڪمپوزيشن ۾ ڳاتو. تنهن کانپوءِ ئي نوشاد طلعت جي آواز ۾ **فلم بابل** جو هيءُ گيت - **تصوير تيري دل ميرا بهلا نه سڪيگي**......رڪارڊ ڪيو . فلم جي مشهور معروف شخصيتن هن سان ڪمُ ڪيو جن ۾ لتا منگيشڪر، امير بائي ڪرناٽڪي وغيره شامل هئيون اڳي جيڪي هيروئن هونديون هئيون تن اڳيان اهو به چئلينج هوندو هو ته پنهنجا گيت پاڻ ڳائين.جيڪو ڪمپوزر لاءِ وڏيڪ ئي چلينج هو،ان للڪار کي به بُلي.سي.راڻيءَ همٿ سان قبوليو ۽ گيت ڳارائين جنهن ۾ نرگس کان انجمن ۾، متوبالا کان ڏنا ڀڳت ۾،نلني

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

جينت،سريندر ۽ مينا ڪماري شامل هئي،مينا ڪماريءَ ڪان تہ پنهنجن
ڇهن فلمن ۾ ڳاريا،ان ڪان بہ قدم اڳتي وڌي هن سنگيتڪار امير بائي
ڪرناٽڪيءَ سان پنهنجو دوڳانو رڪارڊ ڪيو.جيڪو پنهنجي دور
۾ هر سنگيت پريميءَ جي لبن تي رهيو.

۱۹۴۲ع ۽ ۱۹۴۳ع ۾ جڏهن رپئي جو ملهہ اڄ جي سئو ڪان بہ
وڌيڪ هو اُن وقت ڪيس بہ هزار روپيا پگهار ملندي هئي.هو ورهاڱي ڪان
اڳہ ئي فلم انڊسٽريءَ ۾ داخل ٿيو،جڏهن ڳائيندڙ جي پگهار (۱۰۰) سئو
يا (۱۵۰)ڏيڍ سئو رپيا يا وڌ ۾ وڌ(۲۰۰) بہ سئو روپيا ملندي هئي.اڄ
جي سنگيت جي سرن جي راڻي لتا منگيشڪر کي پنج سئو(۵۰۰)
ڇهہ سئو روپيا ملندا هئا.جيڪا اڳتي هلي فلمي آڪاش تي آفتاب
جيان چمڪڻ لڳي سر تال متر آواز واري ڪويل جو نالو اڄ احترام
سان ورتو وڃي ٿو،اڄ سنگيت جي اُنهن بُلندين کي ڇهيو آهي جنهن
تي نہ صرف هندوستان ۾ رهندڙ پر سڄي دنيا جا سنگيت پريمي فخر
محسوس ڪن ٿا.

فنڪارن جي پڪ-آپ تي تبصرو ڪندي هڪ وار چيو تہ
امير بائي ڪرناٽڪي ۽ مڪيش جون لمتيشنس هئيون .اگر ڪو
ڳائيندڙ فنڪار نہ ايندو هو تہ اُن جي جاءِ تي پيوڳائيندڙ جڏهن ڪنيو
ويندو هو تہ ،اُن جي آواز جي پچ جي لحاظ کان ڪمپوزر کي وري
نئون سر اُن جي پيٽ تي ڪمپوز ڪرڻو پوندو هو.ڌن تيار ڪرڻ جي
سلسلي۾ سنگيتڪارجي حثيت۾ هن جو چونڊ هو تہ ڳائي جا پول اگر
پهرين ملن تہ ڪمپوزيشن سٺي بڻجي ٿي.باقي ميوزڪ پهرين اگر
پوءِ لکڻ ڪاپي واري ڳالهہ ٿي وڃي ٿي جنهن ۾ ڪريئيٽوٽي نہ ٿي
رهي. پهرين اگر لکيل هاجن تہ ا ها رچنا هٽ ٿئي ٿي.بلي سي راڻيءَ
نہ صرف هندي اُردو ۽ سنڌي پر پين پولين ۾ بہ گيت تيار ڪريا،ڪيس
هڪ وڏي للڪار سان اُن وقت مُنهن مقابل ٿيڻو پيو جڏهن ڪيس ڪنيز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پو ليءِ ۾ گيت رڪارڊ ڪرڻ جو ڪانٽريڪٽ مليو. ۽ اُهو به هڪ به نه ڪيس ست گانا ڪمپوز ڪري رڪارڊ ڪرائڻا هئا، پهرين ته هن جو چونڊ هو ته پول ٽِڏي ته سندس مٿو چڪرائجي ويو. جيڪي گيت محمد رفي ۽ لتا منگيشڪر ڪان ڳارايا. سندس ڪپوز ڪيل جاني بابو قوال جي آواز ۾ قوالي لاجواب آهي - **همين تو لوٽ ليا مل ڪي حسن والون ني گوري گوري گالون ني ڪالي ڪا لي بالون ني............**

سنڌي گيت جي ڌن تي آڌارت هڪ هندي گيت تيار ڪيو جيڪو سنڌي ڳائينڙ فنڪارا وشني لعل ڳاتو اُهو بيحد مقبول ٿيو. **بڙي بهول ڪي توسي پيار ڪيا**........هن جو چونڊ هو ته هڪ واري لتا منگيشڪر اُن گيت کي پسند ڪندي چيو: جيڪر اهو گيت مان ڳايان ها اوهان جي سنڌيءَ ڌن ڏاڍي سُٺي آهي پر سنڌي فنڪارا کي دادا ڏيندي چيو ـ اُس ني بهي اچا گايا هئہ. ٻين جن فنڪارن کان سنڌي گيت ڳارايا تن ۾ سي. ايڇ. آتما بلوا - منگل جو ڳاتو ـ **موهن پياري اس مرلي ۾ سات ڇيد هئہ ميري هرديہ ۾ لاکون ڇيد سنو سنو مر هئہ چاهي جس پر گائي** .... سي. ايڇ. آتما جو ننبو ياءُ چندرو آتما به سُٺو ڳائيندڙ آهي، جنهن نہ صرف سنڌي پر هندي سنگيت جي دنيا ۾ ناءُ ڪمايو آهي، پنهي پائرن تي اسين فخر ڪري سگهون ٿا، ساوتري گدواڻي، سروج ريجهہ سنگها ٽيءَ کان به هندي گيت ڳارا يا.

مشهور سنڌي فلم اباڻا ۾ سي. ارجن سان گڏ سنگيت ڪمپوز ڪيو، ان کان علاوه هن فلم - **ا چان ته مان نندڙي آهيان** جنهن جا پول ڊاڪٽر موتي پرڪاش لکيا آهن ۽ **راءِ ڏياچ** ۾ به ميوزڪ ڏنو آهي. فلمي دنيا ۾ پنهنجي پسند کان ڪنارو ڪندي هن کي ڊسڪو گيت به تيار ڪرڻو پيو ا **ڏ سون سلوني منهنجي جا ن** ...... اهڙي سنگيت لاءِ هن چيو ته اهو منهنجي بلدِ ۾ ناهي پر فلم انڊسٽري ۾ مجبورن ڪرڻو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پيو،سنڌي فلم راءِ ڏياچ ۾ - **طلب تنهنجي اگر متا ملُ الله جي نالي**
ملُ خدا .... سندس ئي آواز ۾ سندس ئي ڪمپوز ڪيل گيت
آهي.بلي.سي،راٺي نه صرف ميوزڪ ڊيئريڪٽر طور سنگيت جي
دنيا ۾ پنهنجو يوگدان ڏنو پر ڳائيندڙ فنڪار طور به خدمت
ڪئي،سندس آواز ۾ ڪيترا گيت هن وقت ذهن ۾ اچن پيا .گورڌن
پارتي جو- **چنڊ جي ننڊ و يو ڪير چوري ڪري رات جاڳي پني**
رات جاڳي پني......... ڊاڪٽر موتي پرڪاش جو لکيل ساقيا
جام پري پيار پيئڻ تي دل ڦٻي آ ڏس سڪائي ته نه الين مار جيئڻ
تي دل ڦٻي ....ياندي ڪناري برهن ويٺي و اٽ نهاري.....اڪثر
ساڳئي پرو فيشن وارا هڪ ٻئي جي پورهئي کي تسليم ڪندي ڪنارو
ڪندا آهن،پر بلي.سي.راٺيءَ سي.ارجن جي بيحد تعريف ڪئي ته
هن سنڌي سنگيتڪار تمام سٺو نالو ڪييو آهي.هن نو(۹) سال سي
ارجن سان گڏ ڪم ڪيو.غير فلمي گيتن غزلن ۽ ڪئسٽ وغيره تيار
ڪرڻ ۾ سنگيت ذريعي سيوا ئون ڏنيو.ريڊيو ٽي.وي.لاءِ پروگرام تيار
ڪيا. ڊبئي،هانگ ڪانگ ،منيلا ۽ ٻين هندن تي وجهي پروگرام
ڏنا.ڀڳونتي ناواڻيءَ سان ٻاهرين ملڪن ۾ سنگيت محفلون ۽ ميلا
مچايا.ٻاهرين مُلڪن ۾ ڪين سنڌي گيت ئي ڳائڻ لاءِ چيو،ٻاهرين مُلڪن
۾ رهندڙ سنڌين جو چوڻ هو ته اڙدو ته اسين پاڪستاني سنگرس
(فنڪارن) کان ٻُڌون پيا،توهين سنڌي گيت سنگيت جي موج
مچايو،هتڙي وري سنڌيءَ کي به چوندا اُڙدو غزل ٻُڌاءِ.جڏهن مون ڪانئوس
سنڌي سنگيت جي آئيندي جي باري ۾ سوال ڪيو ته هن وراڻيو: مان
آشا وادي آهيان سنڌي سنگيت جو آئيندو سٺو آهي.

گفتگوءَ دوران پنهنجي خواهش جو اظهار ڪندي هن چيو سنڌ
منهنجي جنم يومي آهي،اُتان اگر نينڊ ملي ته مان جيڪر يڪدم
وڃان،حالانڪ هو هندي فلم جي حوالي سان ڪراچيءَ مان ٽي آيو هو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پر سنڌين طرفان سنڌي پروگرام جي حوالي سان اها آس سندس اڌوري ئي رهي. سنڌ جي مٽي ماٽي لاهڻ سنڌو جي جل سان اڄ متائڻ واري خواهش سيني ۾ سانڍي جنم ڀوميءَ کي ڏسڻ جي آس اکين ۾ سمائي کئي فنڪار هن جهان مان رمندا رهيا. بلي.سي.راٽيءَ جو ڪمپوز ڪيل گيت هن وقت منهنجي لبن تي اچي ٿو **مانگني سي جو موت مل جاتي ڪون جيتا اس زماني ۾**...... تمنائون اگر چاهڻ سان پوريون ٿين تہ الائي انسان ڇا ڇا پائي وٺي......!ڪن خوشنصيبن کي ئي پلئہ پونديون آهن.

ورهاڱي جي جيڪا ليڪ سياستدانن ڪيڍي آهي تنهن سرحد جي صليب تي ڪروڙين انسانن اکيون ڦاڙي لٽڪي پنهنجي جنم ڀوميءَ کي ڏسڻ لاءِ واجهہ واجهائيندي پراڻ تياڳين ٿا.هندي فلمي سنگيت جي کيتر ۾ سنڌي سنگيت جي دنيا ۾ناءُ ڪمائڻ واري سنگيتڪار بلي. سي راٽي. جي فني صلاحيتن کي سلام ڪندي،سندس ئي آواز ۾ ڳايل ڪلام جون چند سٽون ڏيندي خوشي محسوس ڪريان ٿي جو هن فنڪار جي باري ۾ ڪي حقيقتون اوهان سان ونڊيون اٿم.

خوشي ڏيندين تہ خوش رهبو، جي غم ڏيندين تہ پيو سهبو،مونکي تون جيئڻ هلائيندين تنهنجي مرضيءَ تي پيو هلبو...............(پرسرام ضيا)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڀارت جي قومي ٻولين جي ساهت نسبت سنڌي ساهت جو درجو ـ ڪهاڻي

(تاثر ۽ ڏي وٺ)

ڀارت هڪُ وشال پراچين ديش آهي جنهن ۾ ڪئي ٻوليون ،ڪئي اُپ ڀاشائون استعمال ٿين ٿيون. هر جاتيءَ جو پنهنجو ماحول، تهذيب ،لوڪ ساهتيہ آهي،پنهنجو اندازي بيان آهي.ڀارتي ٻولين جي نسبت سنڌي ساهت جي ڪيتريڏي وٺ ٿي آهي . هڪ مقالي لکندڙ جي حثيت ۾ ان متعلق ڪجهڙا تاثر ۽ ردي عمل آهن ۽ اُهو بہ ڪهاڻيءَ جي صنعف تي.

ائين تہ لوڪ ڪهاڻين ۾ سنڌي سماج جي اخلاقي قدرن جي جهلڪ ملي ٿي. ترجمي جي لحاظ کان يورپي ٻولين جا ڪجهہ ڪتاب ١٨٤٨ع ۾سنڌ ۾ ترجمو ڪيا ويا ١٨٤٨ع ۾ سنڌي گرامر لکيو تنهن ۾ بہ لوڪ ڪهاڻيون ۽ ٿي سنڌ جون ڪهاڻيون شامل ڪيون.

(پنبت پرڪاش ڀاردواج سنڌي پئنور اما-٥٢)

پهريون سنڌي ڪهاڻيءَ جو ڪتاب ـ غلام حسين قريشيءَ جو ڀميي زميندار جي ڳالهہ-ڪراچيءَ جي تعليم کاتي ڇپرايو.سنڌي ڪهاڻي ٻين ٻولين جي ڪهاڻين جي نسبت ڪٿي پهتي آهي،يا ڪيتري ڏي وٺ ٿي آهي.ان کان پهرين سنڌي ڪهاڻيءَ جي ڪهاڻي نہ بلڪ ڪهاڻين جا ڪي موضوع ڪٿي پنهنجي ڳالهہ چوڻ چاهينديس. ڀارت جي قومي ٻولين ۾ کا هڪ اڌ ٻولي تہ کان ٿي اچي ان ۾ آئين ۾تسليم ٿيل (٢٢) کن کان مٿي ٻوليون(ڀاشائون) اچي وڃن ٿيون مرائي، بنگالي اسامي گجارتي ،پنجابي،ڪنڙ ،ڊوگري ،تامل، تيلگو، پنجابي،اُرڙدو وغيره وغيره.صرف سنڌي ڪهاڻي ء جي ساهتيہ جو ذڪر ۽ تاثر کي سهيڙڻ هڪ للڪار آهي اهڙي حالت ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پارت جي قومي ٻولين جو دائرو آڪاش جي ٻلندين کي ڇهندڙ آهي، انهيءَ جي باوجود ان و سيع ڪئنواس مان، ڪن پارتي پاشائن جون ڪهاڻيون ڪٺي ڇنڊ ڇاڻ ڪنداسين تہ ڪجهہ حد تائين ان موضوع طرف وڪہ ڪٺي سگهنداسين. جڏهن چانور رنڌيندا آهيون تہ اُن مان هڪُ داڻو ڪڍي ڏسندا آهيون تہ پتُ تيا ر آهي يا نہ، جنس جو هڪ داڻو ڪڍي پرکي سگهجي ٿو.

ڪهاڻين جي سياسي، سماجي، تهذيبي ۽ ٻين مسئلن ۽ موضوعن جي تجزئي مان ڇاڻ پوندي. سنڌي ڪهاڻيءَ جا مو ضوع ورهاڱي جو درد، ترتيءَ کان اُڪتي پارت جي الڳہ الڳہ علائقن ۾ پناهگير (شرنارٿي) ٿي روزي روٽي لاءِ جاکوڙ ڪرڻ، ٻولي، ڪلچر، لپي، ڏيتي ليتي جا مسئلا، گڏيل ڪٽمب، سس ننهن جي اٽبٽت، مال ملڪيت جي وراهست جا ڦڏا، بزرگہ پيڙهيءَ کان اولاد جي بيزارگي، ٻڍا آشرم، شادين مُرادين جا مسئلا پيا ر محبت وغيره.

موهن ڪلپنا ان صنعف ۾ سماج جي هر پهلوءَ کي شامل ڪيو ۽ هند سنڌ ۾ اهم جاءِ والاري. - عڪس هڪ اديب جو - عنوان تحت ڪرشن راهي لکي ٿو موهن ڪلپنا واقعي گهڻين ئي صنعفن ۾ لکيو آهي پر پوءِ بہ هو خاص طور ڪهاڻيءَ جو ليکڪ ئي رهيو آهي. هري موتواڻي ڪوناج جي موهن ڪلپنا تي نڪتل خاص پر پرچي ۾ چوي ٿو: - سنڌي ڪهاڻيءَ کي ايتري تہ وسعت، ايتري تہ گوناگونيت بخشي آهي جو اڄ سنڌي ڪهاڻيءَ تي ڳالهائڻ وقت، هرڪو نقاد، ڪيس هڪ دؤر جي سنڌي ڪهاڻيءَ جو نمائندو ڪهاڻيڪار تسليم ڪري ٿو.

هنديءَ سنڌي پاشا وچ ۾ ٻين ٻولين جي ڀيٽ ۾ ڇڱي ڏي وٺ ٿي آهي. ڪافي پرچا بہ نڪتا آهن. ڪي سنڌي ليکڪ مول هنديءَ ۾ بہ رچنائون لکنڌا. هندي راشٽريہ پاشا آهي ۽ سڄي پارت ۾ ٻولچال جي روپ ۾ استعمال ڪئي پئي وڃي. جيترو هندي ساهتيہ سنڌين تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

تاثر ڇڏيو آهي ، اوترو سنڌي ڪهاڻي هندي تي نہ ڇڏي سگهي آهي ,جو ان جا ڪئي ڪارڻ آهن. اڄ **هندي هرڪو پڙهي ٿو پر هر سنڌي، سنڌي پڙهي الين نہ آهي،** انڪري ا لڳہ الڳہ صوبن ۾ رهندڙ سنڌي هندي ڪهاڻي ۽ پئي ساهتيہ جي ويڄهو پهچن ٿا بنسبت سنڌي ڪها ٹيءَ جي.ڊا ڪٽر موتيلعلجوتواڻي، ڊا ڪٽر مرليجيٽلي ، پگوان اٽلاڻي،جينت ريلواڻي،راڌاڪشن چانڊوا ڻي، ڊاڪٽر هوندراج بلواڻي، سرل گيان پرڪاش ٽيڪاڃنداڻي،هريش ڪرماڃنداڻي ڪملا گوڪلاڻي ۽ لڇمڻ ڀمياڻي ، جيوترامسيتپال ۽ ٻين مول لکڻين ۽ انواد ذريعي هٿي ڏني آهي. **راشٽريہ ڀاشا دوس** جي سلسلي ۾ نڪرندڙ پرچن ۾ زور شور سان ڪهاڻيون لکي حصو وٺن ٿا. - **ڌرميوگہ، ساريڪا،ڪادمبني ، آج ڪلہ** -جا پرچاۦ ٻين هندي مئغزنين ۾ سال اندر ٻہ ٽي سنڌي ڪهاڻيون نظر ايندیون يا ٻال ڪهاڻين جي روپ ۾ **ننڊن** ۽ ٻين ٻال معغزينن ۾ ڀارتي ڀاشائن سان گڏ شائع ٿين ٿيون.

هندي ساهتيہ جي مشهور معروف شخصيت شري ڪمليشهور **ڀارتيہ شخر ڪٿا ڪوش** عنوان تحت هند سنڌ جي ليکڪن جون پٽيهہ (٣٢) ڪهاڻين جو سمپادن ڪري سنڌي ڪهاڻين کي هندي پاٺڪن آڏو پيش ڪري سهٺو ڪارنامو سرانجام ڏنو آهي .جن ۾ امر لعل هنگوراڻيءَ جي - ادو عبدلرحمان،دادي پوپٽيءَ جي - استري ۽ پُرش، سندريءَ جي - پوري، ڪلا پرڪاش جيمُسڪان ۽ ممتا ,ڪرشن کٽواڻيءَ جي دوپهر، ڊاڪٽر نارائڻ ڀارتيءَ جي-- دستاويز، هريشواسواڻيءَ جيگهنٽي لکميکلناڻيءَجيبولتي گڙيا، شيام جئسنگهاڻيءَ ۽امر جليل جي پناجين موسم وغيره انهن مان ڪيترييون ڪهاڻيونٻينڀارتيہڀاشائن۾ٻہ اڇي چڪيون آهن.جڏهنشريڪمليشور سنڌي ڪهاڻين جو سمپادن پئي ڪيو تہ ڪاڇهہ سنڌي ڪهاڻين جي چونڊ جي سلسلي ۾ هن مون تي جوابداري رکي تہ ان سلسلِيءِ۾ مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪيس سهڪار ڏيان، جنهن سلسلي ۾ مون ڪيس سنڌ جي ڪهاڻين ڪي به شامل ڪرڻجي صلاح ڏني جا ڪيس پسند پئي ۽ هن نه صرف يڪدم قبولي پر مهاڳ ۾ سهڪار لاءِ ٿورا به مڃيا.ڪمليشور پنهنجي مهاڳ ۾ لکي ٿو. **سيني پارتيه ڀاشائن جي ساهتيه ڪي هڪ ڏاڳي ۾ جيڪا پروئي ٿي اُها آهي اسان جي سنسڪرتي.**

هند ۽ سنڌ جي سنڌي ڪهاڻيءَ ڪي الڳه نه ٿو ڪري سگهجي پيل ته اُنهن جا مسئلا ۽ ڪي موضوع الڳه هجن جهڙ وڪ ڪارو ڪاري، جاگيرداري نظام ،جمهوريت جي بحالي ،تانا شاهيءَ خلاف جدوجهد وغيره .پيلي اسين اهو محسوس ڪريون ته سنڌ جي ڪهاڻي اجان پٺتي آهي ۽ هند جي ڪهاڻيءَ اُن جي ڀيٽ ۾ ترقي ڪئي آهي،پر سنڌ جي انهن ڪهاڻين جو مواد ،ٻولي، ۽ ڪلائيميڪس سُٺو تاثر ڇڏين ٿا. امر جليل هجي يا نجم عباسي،آغاسليم يا حميد سنڌي نور الهدي شاهه، ثميرا زرين يا محتاب محبوب.

هتي مان ڪن ڪهاڻين جا ڪجهه ٽڪڙا ڏيڻ چاهيندس :- امر جليل جي ٻن ڪهاڻين جو ذڪر ڪنديس هڪ - پکي - جنهن ۾ ماءُ پٽ کي پکيءَ کي مارڻ لاءِ چوي ٿي. پٽ چوي ٿو اهو امن جو پکي ڳيرو آهي. امن جي علامت - علامتي ڪهاڻي آهي ماءُ کي اهو پوائنٽو پکي نظر اچي. امن جي ناءُ تي ٽڳيو پيو وڃي .ماءُ پٽ کي چوي ٿي جڏهن به اهو پکي نظر آيو آهي،تڏهن تو ننڊ ڪئي آهي، امان چيو هيءُ فيصلو ڪندڙ آخري دور پيو هلي.توکي پکيءَ کي مارڻو پوندو،يا پکي توکي ماري ڇڏيندو.ساڳيءَ طرح ٻي جيڪا ڪهاڻي - منهنجو پٽ مهندي - ۾ ايماندار انسان جي پوڳڻا جي سفر جو (مولوين ۽ ائسٽبلشمينٽ) طرفان شڪي رخ جو ذڪر ڪيو ويو آهي. ان ۾ زال مڙس ۽ سندن ٻک ۾ پاهه ٿيندڙ پٽ مهندي جي ارد گرد جي حالتن محبورين مفلسي ۽ ايمانداري ڪري ڪهڙين حالتن جي چار ۾ انسان ڦاسي ٿو تنهن کي بيان ڪيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ويو آهي . ڌرتيءَ جي ا صل رهو اسين جي پيڙا جو احساس آهي.
حميدان چيو- ٿهڪ ٻڌين ٿو ڪٿي چوڪري ۾ جن تہ واسو نہ ڪيو آهي
ٻڪيا ڏکيا ماڻهو جن تہ جن خدا ڪان بہ ڏاڍا هوندا آهن.جن ڪي موت ڪنيو آهي جو مهنديءَ ۾ واسو ڪندو.
حيمدا ن غور سان مون ڏانهن ڏسڻ لڳي.
ٻچيومانس ڇا پئي ڏسين
ورائي چيائين تون ملحد تہ ناهين.
وراٽيم تون فڪر نہ ڪر.مان مومن مسلمان آهيان.تنهنجو منهنجو نڪاح اسان جي غمن وانگر سدائين برقرار رهندو،
اڳتي جا جملا ڏيان چڪائيند ڙ آهن.اُن رات خيالن جي باهہ ۾ پسم ٿيندي سوچيم ،تہ مان ،حميدان ۽ اسان جو پٽ مهندي ڪامورڪي آمريت جي يوت آڏو پليدان ٿيڻ لاءِ موڪليا ويا آهيون. اسين پوليس اسٽيٽ جا پادر جهلڻ لاءِ دنيا ۾ آيا آهيون.
ساڳي ڪهاڻيءَ جا هيءُ جملا تمام اهم ۽ ڌيان طلب آهن.مهنديءَ جا پيءُ مهنديءَ جو ڳالهائڻ ٻڌو،
تنهنجو مطلب آهي تہ اسان جو پٽ مهندي امام مهندي آهي؟مونجهاري مان چيائين ٿي سگهي ٿو، اسان جو مهندي امام مهندي هجي.
اڳتي لکي ٿو تون تہ صفا درويشاٽي آهين - هڪ لک چو يهہ هزار نبين مان هر هڪ نبي وچ مشرق يعني مدل ايسٽ ۾ پيدا ٿيو هو .تنهنڪري هن دفعي بہ امام مهندي عربستان ۾ پيدا ٿيندو اسان جي کهڙي مجال جو نبي ڄڻي سگهون.
سوچيند ي چيائين مان سمجهان ٿي سنڌيءَ ۾ ڳالهايو اٿائين.
تہ پوءِ پلي آهين ،درويشاٽي،چيم پاڪستان ۾ جيڪڏهن امام مهدي پيدا ٿيو تہ پڪ چاڻ اُڙدوءَ ۾ ڳالهائيندو ،چريو ٿيو آهي جو سنڌيءَ ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ٻالهائي، پنهنجي امامت خطري ۾ و جهي ڇڏيندو!.
غلام نبي مغل جي مينديءَ رتا هٿ ڪهاڻيءَ جو هڪُ حصو پيش ڪندس حالانڪ ڪئي شاهڪار ڪهاڻيون ملنديو پر هن ڪهاڻيءَ ۾ مرد اديب طرفان مرد جي ئي ذهينت ۾ اُن جي خودداريءَ تي وار آهي:
_ ڪهاڻيءَ جو ٿيم آهي عورت ڪي قدرت جي حسين منظرن ۾ ڪائنات سان پيار ہئي طرفمرد جي انهن حسين منظرن طرف بيرخيءَ صرفجسماني خواهش: - اڄ گهٽيديرباغ ۾لاٽئي؟ رضيه جي مڙس ظفر واچ ڏسندي چيو.رضيه ڪرسيءَ تي وهندي چيو:_اڄ باغ ۾ الاهي پار گل ۽ ميندي ڇنڻ آيا هئا.
ميندي - ! ظفر آهستي سان کليو اسان وٽ اجان به اڻ سُڌريل گهٽا ئي پيا آهن.فالتو وقت هنن وٽ گهٽو آهي نه، انگلنڊ ۾ ڪنهن وٽ ايتري فرصت هوندي ۽ ظفر ٽوسٽ تي مکڻ لڳائڻ شروع ڪيو.پلا وزير تاجارت جو سيڪريٽري هو _ ڪيڏو نه مصروف!
ميندي ۽ جي سرخي سان گڏ ان جي خوشبو تمام لطيف ٿيندي آهي - شايد توهان کي خبر نه آهي .
انهيءَ کانهتنتي ڪوسٽوسينٽ به مکي سگهجي تو (هو پاهر هليو تو وجي) ڪمري ۾ رکو سگريٽ جو دونهون رهجي ويو، انهيءَ دونهين ۾رضيه جا جذبات جڻ جذب ٿي ويا.
اِڪتي بيان ڪيل آهي : ـــ هاڻ هوءَ خود پنهنجي لاءِ ميندي هٿندي ڪيس اهو حق نه آهي ته ظفر جي ڪري پنهنجا جذبات خون ڪري، هر خواهش دبائي.
۽ ٿئين رات جو جڏهن هوءَ خواب گاهه ۾ ويئي.ظفر کيس ڏسي مرڪي ڏنو.ظفر کيس مرڪي اهو اشارو ڏنو هو،جنهنجو مطلب هوءَ ڄاڻندي هئي - پر رضيه نظر انداز ڪري ڇڏيو ۽ هڪ پاسي ڪرسيءَ تي ويهي ميندي هٽڻ لڳي .ظفر ڪاجهه پريشان ٿي چيس. ڪيتري دير

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

کان تنهنجو انتظار پيو ڪريان ۽ هيءُ چيٽو ڇو پئي مکين؟

رضيه پُڇيو ڇا جي لاءِ انتظار هو؟

واهه! هيءُ نئون شونق وري ڪيئن جاڳيو جو هٿ ڦاسائي ويهي رهيئن.

مان ميندي ڪون لاهي رهي آهيان توهان جي جذبات ۾ رنگ پري رهي آهيان.

اڄ وري منهنجي بي عزتيءُ لاءِ سنبري آهين.

نه پنهنجي بي عزتي به هاڻ منظور نه آهي

ظفر سوچيو ته ميندي‌ءُ جو پيالو ڦُرِي ڦٽو ڪري ڇڏي .پر رضيه گهڻي بدلجي چڪي هئي. انهيءُ ڪري مناسب نه ڄاتائين هو سور پي ويو. هن جي به ته هڪ آرزو هئي ,ڪا طلب - انهيءُ ڪري هو ڪلب مان سويل آيو هو. سندس آرزو ڇڻ تڙپجي و يئي.

ڪهاڻيءُ ۾ مرد لاءِ جسمانيءُ عورت لاءِ جذ باتجي اهميت. سندس سڏ ڪي ٽوڪتا ڪري ٿي ڇڏي. ساڳيءُ طرح اڄ سنڌ جي عورت پڙهي لکي باشعور ٿي وئي آهي جنهن ڪي مرد ڪاريءُ جو ڪوڙو الزام هڻي بلئڪ ميل نه ٿو ڪري سگهي . هوءُ ساچ جي تلاش ڪري ڪيس ڪٺهڙي ۾ ڪڙو ڪري ٿي. سنڌ جي برک ڪهاڻيڪار حميد سنڌي جي ڪهاڻي

- ڇت ۾ لڳل گولي - مان ڪجهه ٽڪڙا ڏيڻ چاهيندس

مئنا هڪ پڙهيل لکيل جاگيردار قسم جي خاندان جي ڇوڪري هئي. هن اظهر کي پنهنجو پاڻ کان ايترو پري ڪڏهن محسوس نه ڪيو هو، هن ان کي سنجيدگيءُ سان نه ورتو .هن نفسيات ۾ ايم. اي ڪئي هئي هوءُ ماڻهوءُ جي ڪجهه وقت لاءِ بيزار ي ۽ ٽڪاوٽ کان آگاهه هئي. اڄ جڏهن هن جي خاوند مٺس ڪارنهن جو ٽڪو لا تو پستول ڪڍي ڪيس مارڻ آيو ته هوءُ حيران ٿي وئي. هوءُ هن طاقتور مڙداڻي سماج ۾ انهيءُ شاوُنزم جو شڪار ڇو ٿي.(سندس مُڙس پنهنجو گناهه لڪائڻ لاءِ هن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

تي ڪاليج دوران هڪ ڇوڪري جي نزديڪيءَ احترام کي گناهه جونالو ڏيئي، پاڙڪان ننڍي عمر واري هڪ غريب ڇوڪريءَ سان عياشي ۽ عشق فرمائي ٿو.سندس زال هوشياريءَ سان نوڪر جيڪو سندس مڙس جا پيغام پهچائيندو هو تنهن کي ڳِتر ڪان وٺي مُڙس کي وائڪو ڪر ڻ ۾ ڪامياب وڃي ٿي مان هتي وچ وچ مان ڪي ڊئلاگ ڏيندس) ڇا ٿو چئين، رَنن جا دلال؟

شمن(نوڪر) ڳِيتون ڏيڻ لڳو تنهن ڇيو بيگم صاحبہ ،توهان الائي ڇا ٿا چئو مان سمجهان نہ ٿو؟

اهو قصو ڪڏهن ڪان پيو هلي سچي ڳالهہ ٻُڌاءِ نہ تہ پوءِ سمجهين ٿو.

شمن سمجهي ويو تہ اڄ خير نہ آهي.بيگم صاحبہ سال ڏيڍ کان قصو هلي ٿو.(صبا اظهر جي ڌيءَ جي ٽيچر آهي) صاحب ڪيس ڪرا ڇيءَ ۾ فلئٽ وٺي ڏنو آهي.بيگم صاحبہ منهنجو قصور ناهي صاحبن جو جيڪو حڪم هوندو هو.اسين اوهان جي راڄ جا ماڻهو آهيون.هيئن بہ مارجون هوئنن بہ بہ مارجون.

مئنا ڪارجي سيٽ تان پاسو ورائي،ڪيس گهوري ڏٺو ۽ پوءِ ٻاجو گهروڙي سندس منهن تي رکيو.

ڪچين چون ٿو ڪيترو حرام جو مال پيٽ ۾ اٿيئي؟ مئنا پانهن ورائي ڌڪ هنيس.

اهو سيو اظهر صاحب جي دوست حسين صاحب جو ڪرايل آهي. هن ئي صاحب کي عيا شيءَ تي لاتو.ٻي بہ گهٽي دوڙ پاتي اٿائون.

(هوءَ چالاڪي ڪري سندس دوست کي گهر گهرائي هن جي پير ۾ ويهي ناٽڪ ڪري سڏڪڻ لڳي حسين جيڪو هلڪو نشي ۾ هوهن بہ ڪٽي ياڪر ۾ پريس تہ مٿان اظهر اچي نڪتو سندس زال ڇيو)

انڌو آهين ڏسين نہ ٿو ڇا پيو ٿئي.غير مرد ياڪر ۾ پري وينو آهي .هاٽي غيرت نہ ٿي اچئي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

اظهر اڪين سان ڏٺو اٿئي هيءَ آهي ڪاروءَ مان آهيان ڪاري. شوٽ هم. شوٽ مي. غيرت نہ ٿي اچيئي بي غيرت.

حسين ڏڪڻ لڳو ۽ اظهر سُن ٿيو بيٺو هو.

هوَ مُڙس ڪان پستول ڦري حسين جي پٺيان پاڇي ٿي. چت ۾ فائر ڪري ٿي اظهر بہ چرڪي وڃي ٿو.

مان تو تي گولي ضايع نہ ڪنديس. تو هين سڀ ڪميڻا آهيو. صبا جهڙين معصوم ڇوڪرين جا قاتل آهيو اسان جهڙين گهريلو عورتن کي ڪٽيندا آهيو ۽ ڪاريون ڪري ماريندا آهيو جي ماري نہ سگهندا آهيو تہ پاڻ ڌارين مردن سان ويهي پاڪرن ۾ پرجي ،شراب پي پاڻ کي پاڻ ڪاري ڪري مارڻ تي مجبور ٿيندي يون آهيون. (حميد سنڌي **دروندي ءَ جو ديس** ڪتاب ـ ڪهاڻي چت ۾ لڳل گولي ص ١٣٩ ـ ١٥٥)

حميد سنڌيءَ جي هيءَ ڪهاڻي روايتي ڪاري ڪاري واري مو ضوع کان بلڪل مختلف آهي. هن ۾ سنڌي عورت جي نفسياتي ۽ ذهني دٻاءَ جي باوجود اهڙي نازڪ مسئلي کي ذهانت سان گهر جي چار ديواري اندر سُلجهائڻ جو بي مثال ڪارنامو بيان ڪيل آهي.

مردن جي ذهنيت ۽ وهنوار تي بيزارگي محسوس ڪندي ريٽا شهاڻيءَ ادبي ادائن ڪهاڻيءَ جي رچنا ڪئي. (مشين جو هڪُ پرزو لعل پُشپ جي ڪهاڻي) ڪهڙي بہ عورت ايتري بي ضمير نہ هوندي جو ڪم کان بچڻ لاءِ مُڙس جي نوڪرياڻيءَ سان ناجائز رشتن کي برداشت ڪندي. حقيقت کان پري آهي. خود ان موضوع تي ڪمليشور اظهار ڪيو آهي تہ ان طرح جي ڪهاڻي ڪنهن بہ ڀاشا ۾ مشڪل سان ملندي

سنڌي ڪهاڻين جي ڏي وٺ جي سلسلي ۾ اسان وٽ ڀارت ۾ ٻين ٻولين جي ڪهاڻين جا ترجما نہ جي برا بر ملندا مرڪزي ساهتيہ اڪادمي کي ڇڏي پنهنجي سود ايڪڙ ٻيڪڙ نظر ايندا. جڏهنڪ سنڌ ۾ ٻين ٻولين جي ڪهاڻين جا ترجما وڏي انداز ۾ ملندا ،بلوچي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پنجابي، سرائڪي، اُڙدو، ٻيو تہ ٻيو روسي، چيني، فرانسيسي ۽ ٻين ڪيترين ٻولين جون ڪهاڻيون سنڌي پاٺڪ کي پڙهڻ وٽان ملنديون. ترجمي جي ڏس ۾ سنڌ ۾ وليرام ولڀ جو اهم حصو رهيو آهي هن صاحب ٻن سئون کان بہ مٿي ڪهاڻيون انواد ڪيون آهن سنڌي ادبي بورڊ طرفان وليرام ولڀ جي ترجمي ۽ ترتيب هيٺ ننڍي ڪنڊ جي مختلف ٻولين جي ڪهاڻين جو مجموعو بهشت ۽ دوزخ شائع ڪرايو ويو آهي.

ترقي پسند تہ مورتي دادا مالهي، ڪيرت ٻاٻاڻي ۽ اي.جي. اُتم پنهنجي جاءِ جوڙي آهي .دادا اُتم تہ **نئين دنيا** جي حوالي سان سنڌيت سان سُر لڳي واري اصول تحت ليکڪن ۽ ليکڪائن جي همٿ افضائي ڪئي ۽ ڪهاڻي پرچا بہ شايع ڪري وڏا وڙ ڪيا آهن. سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ روماني دور جو ذڪر ڪرڻ سان موهن ڪلپنا ،گنو سامتاڻي ۽ لال پُشپ جون ڪهاڻيون ازخود زبان تي اچي وڃن ٿيون. ايشور آنچل جي ڪهاڻي ڇُهاءُ وغيره.سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ ترقي پسند دور ڪانپوءِ روماني دور آيو . ٻين ڪن پارتي پاشائن ۾ ان جي برعڪس رهيو پهرين روماني دور پوءِ ترقي پسند ڪهاڻيءَ جاءِ ورتي.

تيلگو جي هڪ ڪهاڻي - **گهر خريد ڪيو** (ليکڪ - ڪوموري ويٽو گوپال انواد واسديو نرمل ساهتيہ اڪادمي. پياج نمبر (٢٣٤) ان ڪهاڻيءَ ۾ گهر خريد ڪرڻ جي خواهش سچي زندگي ستائي تي پراويڊنٽ فنڊ جي رقم مٿان وياج وٺي اجهو ٺاهي ٿو ،ڪٽمب ناراض ٿئي ٿو جو سندس ڌيءُ شادي لائق آهي،نيٺ مجبور ٿي وياج وٺو ڏيئي گهٽ رقم تي گهر وڪڻي ٿو. ان طرح جا موضوع اسان جي سنڌي ڪهاڻين ۾ بہ ملندا ايشور چندر ۽ ٻين جي ڪهاڻين ۾ اهڙا ڪردار ملي ويندا يا تيلگو جي ٺئي ٻي ڪهاڻي ڏسنداسين **پٽر سنتان** (پياج ١٢٧ شري آنند نارائڻ سامي) اُن ۾ بہ پٽ جي آس ۾ چار ڌيئر مائي جڻي ٿي ۽ جڏهن پٽر سنتان ا چي ٿي تڏهن وڏا ٿي اُهي ئي ڏڪارين ٿا .جن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

لاءِ **منس سي ڪانڊي به ڪون ٿيا** ساڳيون ڏيئر پيچا ڙيءَ ۾ مائٽن کي ڪم اچن ٿيون.موضوع جي هڪ جهڙائي صاف نظر اچي ٿي.

مراٺي ڪهاڻيءَ سنڌي ڪهاڻي جي نسبت ڏٺو وڃي ته گهريلو ماحول زال مُڙس جو جيهڙو پهريون جهڳڙو (هري ناراڻ آپٽي پيج نمبر ۱۰) زال مُڙس جي رواجي ڳالهه تي توتو مئن‌مئن‌سندس ناني پنهنجي اڌوري زندگي ۽ جيهڙي جي نقصان جي باري ۾ کيس ٻڌائي ٿي ۽ صلاح‌ڏيئي ٿي - **جو مُڙيو سو جڙيو**.هاڻي ان طرح جا ڪردار ۽موضوع اسان وٽ به ملي ويندا.ڪهاڻيءَ کي مختلف مئغزينسَ ذريعي جهڙوڪ ڪونج (هري‌موٽواڻي) رچنا (لکمي‌کلناڻي) سپون(ٺاڪر چاولا) ،سنڌي گلشن(راڌاڪشن عالمچنداڻي) ۽ اڪادمين جي مئغزينس ادبي چمن(گجرات)، سنڌو معشال (آيم.پي) رهاڻ ،سنڌوجوت(دهلي) انڪانعلاوه ڪهاڻيءَ تي به سنڌو جوت جا پرچا به شائع ٿيا آهن پهريون پرچو مهمان سمپادڪا وينا شرنگي ۽ ٻيو پرچو مهمان سمپادڪ لڪشمڻ ڀاٽيه جي نگرانيءَ ۾ شائع ٿيا آهن. دادا اي.جي.اُتم جي ايڊيٽرشپ ۾ به خاص پرچا هڪ ليکڪائن جي ڪهاڻين جو انڪان علاوه ٺاڪر چاولا جي ايڊيٽرشپ ۾ نڪتل خاص ڪهاڻي پرچو، مرڪزي ساهتيه اڪادميءَ طرفان چونڊ سنڌي ڪهاڻيون - سهيڙيندڙ پروفيسر پوپٽي هيراننداڻي ،پروفيسر هيرو شيوڪاڻي.

مئٿلي‌جي‌ليکڪ (سُريندر جها سُمن جي ڪهاڻي وارث پيج ۱۴۹ انگريزي ۾ ساهتيه‌اڪادميءَ جو ڪهاڻي پرچو)هڪ چڙڻي چانڊ جي موت ڪانپوءِ سندس وارث اچي پيدا ٿين ٿا.ٻاٽيڄا ٻائٽيا دڪانءِ جاءِ جي وارسيءَ لاءِ پهچي وڃن‌ٿا جيڪو غريب چوڪر جيئري هن جي مددلاءِ ايندوهو اُن کي ڌڪي، ڳوٺ جو سرپنچ ۽ مکي ٽپي پون ٿا.**ڪانو کي لوڙ ۾ لالو** اُهيوري پنهنجي لاءِ مندر جي زمين به هٿ ڪري وٺن ٿا.ان طرح جا موضوع سنڌيءَ ڪها ڻيءَ ۾ به ملندا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

گجراتي ۽ سنڌي ۾ ڪافي ڏي وٺ ٿي آهي.جنهن سلسلي ۾ جينت ريلواڻي،ڊاڪٽر هوندراج بلواڻي ،جيٺو لعلواڻي ۽ ٻين ڪيترن اهم ڪردار ادا ڪيو آهي.جينت ريلواڻيءَ جي هڪ ڪهاڻي - جنازو ، فسادن تي آهي ته مُسلم رڪشا وارو هندن کي مسلم علائقي مان وٺي وڃي ٿو، موجوده حالتن ۾ ٻنهي طبقن ۾ جيڪا بدغماني پيدا ٿي آهي اُن جو چِٽر چِٽيل آهي نه چاڻ ته رڪشاواري جي ماءُ گذر ڪري وئي آهي انڪري هو شارٽ ڪٽ وٺي ٿو تمام سُٺي ڪهاڻي آهي.ٻئي طرف اسان وٽ ڪهاڻي ۾ مزاقي ۽ طنزيه موضوع جي کوٽ رهي آهي ،جنهن ۾ ڊاڪٽر هوندراج بلواڻيءَ جون سٽائروريون مني ڪهاڻيون ،چترو ناگپال ۽ وينا شرنگيءَ جون ڪجهه ڪهاڻيون **رن زاتيو رهندو ڪُتي ڪريما،جڏهن چيلڙن چالون ماريون** وغيره ملنديون.

ڊوگريءَ جي (ويد راهيءَ جي ڪهاڻي - بال ڪاڪ ائنڊ نانو-مرڪزي ساهتيه اڪادمي)اُن ۾ ليه لداڪ سري نگر جي سرد ماحول ۾ رهندڙ ڪشميري پنڊت جڏهن دهشتگردن جي آزار کان ڀڄ ڪائي جمون ۾ ڪئمپ سان اچي رهي ٿو ،پئسي جي تنگيءَ ماحول سان نه ٺهڪڻ جون پريشانيون پيو ته پيو سندس ڪُتو به اُتي جي گرميءَ جي ماحول کي برداشت نه ٿو ڪري سگهي، گهر جي ڀاڄيءَ جي رقم مان پري پنڌ وڃي ڪجهه پئسا بچائي ڪتي جي لاءِ ٿڌي پا ٽيءَ لاءِ برف وٺي ٿو اچي ننهه جون چڙهيون برداشت ڪري ٿو،جڏهن ڪتي متان ٿڌو برف جو پاڻي وجهي ٿو ته ننهه چوي ٿي هي مري چڪو آهي. ڊوگري ڪهاڻيءَ ۾ ڪُتو به ڪڙهم سان سُهڻو وارو چِتر چِٽيل آهي. دهشت گردن جي آزار کان اڄ ڪشميري پنڊت در در ڀٽڪي رهيا آهن.ساڳيءَ طرح سنڌي ڪهاڻين ۾ به ٻوڻءِ کان پري رهڻ جو درد نظر ايندو،

سنڌي ۽ ٻين ڀاشائن جي ساهتيه کان واقف ڪرڻ جي سلسلي ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڀوپال مڌيہ پرديش جي پارٽيون طرفان١٩٨٧ع ۾ تيلگو، پنجابي،
ڪشميري، سنڌي، اسامي جي انٽرپارٽي ڪئمپ رکي وئي جنهن ۾
شرڪت ڪرڻ جو مونکي موقعو مليو پين ٻولين جي ڪهاڻين کان واقف ٿيڻ
جو سٺو تجربو رهيو، ان ۾ ڏکڻ پارٽ جي ڪهاڻيڪار انتم سفر جي
مڪرسم تي (ڊيٿ ڊانس) موضوع تي ڪهاڻي پيش ڪئي، پاراجستان
۾ پار ڪيڻ وارين عورتن کي خاص گهرايو ويندو آهي. ان طرح جا
موضوع اسان جي ڪهاڻين ۾ نہ ملندا ساڳيءَ طرح ڪشميري ليکڪ
نباتات ۽ چنار جي وڻن کي موضوع بڻايو. **منسور** ۾ سينٽرل انسٽيٽيوٽ
- آف - انڊين - لئونگيج طرفان **١٩٨٩ع** ۾ ڏي وٺ ۽ ٽرانسليشن جي
مسئلن تي ڪنڙ ۽ سنڌيءَ جو ڊائلاگ رکيو ويو تڏي تي ويهي اسان
پنهي ٻولين جي ليکڪن هڪ ٻئي جي ڪهاڻين جا ترجما ڪيا ۽
ڪنڙ ۾ اُهي ڪهاڻيون ڇپيون. ان طرح جا ورڪشاپ يا ادبي ڪلاس
نہ هئڻ ڪري سنڌي ڪهاڻيءَ کي وڏو ڌڪ لڳو آهي. ان کان علاوه نقاد
بہ جو ابدار آهن جو اِنهن جي تنقيد تي سواليہ (؟) نشان لڳل آهن.
منگهارام ملڪاڻيءَ جي رهنمائيءَ ۾ سٺا ڪهاڻيڪار پيدا
ٿيا. نئين پيڙهيءَ کي پنهنجي جڙڻ سان جوڙي رکڻ ضروري آهي. **ديسي**
ميين ڪاجن ڪهاڻيءَ جي نئين پيڙهيءَ جي ليکڪا شالني ساگر – وڏي
سسُ ننهن کي پنهنجي ٻوليءَ طرح ڪيئن مائل ڪري تي اُهو چٽر
چٽيو آهي.

امي توهان سان گڏ رهي پنهنجي ٻولي سکي آهي پنهنجو پاڻ کي سڀيتا سان جڙيل رکيو آهي، جا سنڌو گهاٽيءَ جي سڀيتا آهي، توهان تہ مون لاءِ هلندڙ چلندڙ ڪمپيوٽر آهيو جنهن مونکي پنهنجي ٻوليءَ ۾ ماهر بڻايو. (تنهائي ڪهاڻين جو مجموعو پيج نمبر ١٠٣)

جيئن تہ انگريزيءَ کي اڄ هند ۾ هنديءَ کانپوءِ هڪ لنڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

لئنوگيئج طور استعمال ڪيو پيو وڃي ،ان سلسلي ۾ سنڌيءَ جي انگريزيءَ ۾ شايع ٿيندڙ معغزينس وڪ اڳتي وڌائي آهي. جيڪي سنڌي ڪهاڻين کي انگريزيءَ ۾ ترجمو ڪري غير سنڌي ۽ سنڌي سماج جي نئين ٽهيءَ کي ان کان واقعف ڪرائي رهيا آهن. ممبئي مان نڪرندڙ اسين سنڌي (شري جئرام روپاڻي) حيدرآباد انتر پرديش مان سنڌيڙ تن (شري جي. ايم. گرگلاڻي)جي پاڻ ڪهاڻيون پڙهي ترجمو ڪن ٿا ،سنڌي انٽر نئشنل ممبئي (شري لال پُشپ) ويڄهڙائيءَ ۾ شروع ٿيل سنڌي شان - ممبئي (شري رنجيت ٻُتاڻي) سنڌي ۽ انگريزيءَ جي ڏي وٺ جي سلسلي ۾ انجو ماکيجا ۽ پرم اپيچنداڻيءَ طرفان لعل پُشپ جي ڪهاڻين جو انگريزيءَ ۾ انواد ۽ پيا بہ مثال ملندا.

اُڙدو ۾ ورهاڱي تي راجيندر سنگهہ بيديءَ جي لاجونتي ڪهاڻي تمام سُٺي آهي جنهن ۾ ورهاڱي وقت پنجاب ۾ ڇوڪرين جي زوريءَ ڪٽي وڃڻ ۽ بعد ۾ اهڙين عورتن جي پنهي ملڪن وچ ۾ متا ستا ڪئي، ان طرح جا مسئلا سنڌ ۾ ڪون ٿيا هئا ،سنڌ صوفين جي ترتي رهي آهي، انڪري اهي ڪهاڻيءَ جا موضوع نہ بڻيا ،ڪرشنچندر جي - پوري چاند ڪي رات ۾ حسين منظر ۽ سچي پيار جي ڪهاڻي آهي پريمي جدا ٿي پنهنجا پنهنجا گهر آباد ڪن ٿا. زندگيءَ جي پڇاڙيءَ واري موڙ تي ملن ٿا پنهنجي ايندڙ پيڙهيءَ ۾ زندگيءَ جي رفتار ڏسن ٿا: —چاند حيرت سي اور حسرت سي ڪهہ رها تا ، انسان مرجاتي هين، ليڪن زندگي نهين مرتي، بهار ختم هو جاتي هئہ ليڪن دوسري بهار آ جاتي هئہ زندگي ڪي بڙي عظيم سچي محبت هميشه قائم رهتي هئہ...... (سرشتيءَ جو چڪر هلندو رهندو ان جي ترجماني آهي)

جيئن مون شروع ۾ چيو تہ داڻو ڪٽي جنس پرڪبي آهي ڪاڄهہ پارتي پاشا ئن جي ڪهاڻين کي ڪٽي پنهنجي سنڌي ڪهاڻي جي پيٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ڪرڻ تي منهنجو اهو تاثر رهندو تہ سنڌي ڪهاڻي ناٽڪ ۽ ناول جي پيٽ ۾ تہ اڃري رهي آهي پر ان ۾ موضوع جي گوناگونيت جي وڏي گنجائش آهي. انساني حقن سياسي مسئلن، وڏشاهي پيشي ۽ اُنهن جي اولاد جي زندگي، سيڪس جنهن تي وشنو ڀاٽيہ آنند کيماڻي ۽ هڪ ٻن ٻين لکيو آهي پر ادبي حلقن جي لحاظ کان توازن نہ آهي.

ڪن جي ذرا ذهني سوچ تہ ڏسو ٺاڪر چاولا جي هڪ ڪهاڻي آئي هئي - **شاديءَ جي پهرين رات** - ڪهاڻي جي موضوع پڙهڻ کان اڳہ ئي ڪي پتڙيءَ تان لهي ويا. زندگيءَ ڪهڙو موڙ اختيار ڪري ٿي. ڪيترا سنجيده مسئلا اُڀرن ٿا اُن طرف ڏيان چڪايل هو. اهڙين حالتن ۾ ليکڪ کي ڪهاڻيءَ جي عنوان لاءِ ڏهہ ڀيرا سوچڻ گهرجي. اصل پاٺيءَ کان اڳہ لتا لاهڻ واري ذهنيت جو ڪن مظاهرو ڪيو، اگر ادبي لڏي جي اها سوچ جي بلوغت رهي پوءِ تہ سنڌي ساهتيہ الله واهي! سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ تصور جي قوت، تمثيلون خيال جي اُڏام عالمي ۽ انسان ذات جي مسئلن تي پڪڙ لاءِ مُشاهدي ۽ مطالعي لاءِ ڪهاڻيڪار کي وقت ڏيڻو پوندو. بيگار پورهيت، دهشتگردي نهتيار بندي، ڪوڙهہ ۽ ايڊس جي موذي مريضن جي ذهني ڪعفيت، سماج جي اهڙن انسانن طرف رخ اُنهن جي خاندان جي زندگي وغيره طرف سنڌي ڪهاڻي جو خبر نہ آهي ڇو ڏيان ڇڪجي نہ سگهيو آهي؟. ان سلسلي ۾ راجستان جي سيرتي اينڊرڙ سيلانين جي جسماني رشتن تي ڊاڪٽر موتي لعل جوتواڻي ڇُهيو آهي. آرمي آفيسرن جي زندگي، وغيره طرف ڏيان ڪون ڏنو ويو آهي، مذهب بدلائڻ يا شادي جي سلسلي ۾ تارا ميرچندڻيءَ جي هڪ، ڊاڪٽر ڇيتي لالواڻيءَ جي هڪ ۽ وينا شرنگيءَ جي - **آخري خواهش**، ان کانسواءِ مذهب بدلائڻ تي - **مزا** - وغيره چند ڪهاڻيون ملنديون.

اسان وٽ دلت مومينٽ جهڙي ڪا شئي ڪان هئي ان طرح ڏڪڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

جي ساهتيہ ۾ تحريڪن جو ذڪر ملندو. موضوع نوان يا پراڻا ڪون ٿيندا آهن ان جو اسڪوپ ۽ جذبن جي شدت ساهتڪار جي قلم مان نڪرندڙ انداز ان کي نواڻ ۽ امرتا بخشيندي آهي. ٽيرٿ بسنت، رام پنجواڻي ايشور ڀارتي، هري همٿاڻي، جهمون ڇهڳاڻي، مايا رهي، اندرا واسواڻي، ڪئي مختلف موضوعن کي ڇُهيو آهي. بورڪ شاعر ڪرشن راهيءَ جو شاعريءَ طرف پوءِ مڪمل لاڙو رهيو شروعاتي دور ۾ ڪهاڻيءَ جي صنعف تي بہ قلم ڪنيو پروفيسر هيرو شيوڪاڻي بنيادي طور تنقيد سان وابستہ رهيو آهي پر ڪهاڻيءَ جي کيتر ۾ بہ ڪانٽريبيوشن ڪئي آهي. هت ڪجهہ ئي نالا ڏنا آهن.

ٻولي جي لحاظ کان تہ سنڌي ڪهاڻيءَ تي مختلف صوبن جو اثر پيو آهي. جيڪو پڙهندڙ جو ذائعقو خراب ڪري ٿو. ڏڻ وار ريتن رسمن ۽ تهذيب ۽ ماحول جي لحاظ کان ڪجهہ حد تائين اثر رهيو آهي. ان لحاظ کان بنگالي ڪهاڻيءَ ۾ اُتي جو رنگ صاف نظر ايندو. اُنهن پنهنجي ڪلچر کي جيءَ سان جوڙي رکيو آهي، جيستائين بنگالي عورت سمهڻ کان اڳ ڪو ڪتاب نہ پڙهندي ۽ رويندر سنگيت نہ ٻڌندي تيستائين اُن کي ننڊ نہ ايندي ، درگا پوڃا جي مهتا يا مهاراشٽر ۾ گنپتي اُتسو، هماچل پرديش ۽ ٻين پهاڙي علائقن ۾ ون - مها اُتسو (پهاڙ ۽ ٻيلن جي ديويءَ جي آستا سان جڙيل موضوع) اسان وٽ چيٽي چنڊ تي فلمي گانن ۽ ٺومڪن جي ڏوم آهي ٻيا ڪهاڻيڪار ان مان کهڙي پريٽا حاصل ڪندو. بناوٽي موضوع ان صنعف کي هيٺو ڪري رهيا آهن. بنگالي ساهتيہ ۽ رنگہ منچ جو ورهاڱي کان اڳہ تہ ڪافي اثر رهيو بنگال جو ساهتيہ يا سنسڪرت جون ڪي رچنائون سنڌ ۾ وڏي چاهہ سان پڙهيون ويندي ون هيون ۽ انهن مان ڪيترا (ترجما) انوادبہ ٿيا.

جيئن تہ ڀارت جون قومي ٻوليون ٻہ چار نہ آهن، انڪري مقالي جي محدودگين جي مدي نظر مون اُتر ڏکڻ اولهہ اُوڀر چئن صوبن جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

پولين جون ڪاجھ ڪهاڻيون ۽ ڪي مثال ۽ ڪن سنڌي ڪهاڻين جي ڳجرات جي موجود هر حالتن، پين جاتين ۾ شادي ڪرڻ جا مسئلا، مذهب بدلائڻ، ليکڪائن طرفان مرد ليکڪن جي ونهوار، بزرگ پيڙهي کان پنهنجو ورثو سنڀالي وٺڻ جهڙن موضوعن کي ڪٽي - **سنڌي ساهت جو درجو - ڪهاڻي اُن تي تاثر ۽ ڏي وٺ** - جو ذڪر ڪيو ته اسين ڪٽي پهتا آهيون. اڪثر اهو سوال پاٺڪن جي ذهنن کي جهنجهوڙيندو آهي ته ڇا سنڌي ڪهاڻي پنجاهه سالن تائين اُنهنئي ٢٠ - ٢٢ ڪهاڻين تائين محدود رهي آهي؟ جي ور ور ذڪر هيٺ رهيون آهن؟ ڇا سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ موضوعن جو ڏڪر آهي؟

دراصل هن مقالي جي موضوع کي پنجاب، سنڌ ۽ بنگال جي دائري تائين رکيو وڃي ها ته بهتر، انهن جاتين پين جي پيٽ ۾ ورهاڱي جي مار وڏيڪ سٺي. انهن کي ترتي جو ڪاجھ حصو پلئہ پيو جڏهنڪ سنڌي زمين کان اُکڙجي ويا، هڪ زمين تان وڻ پٽي ٻئي زمين تي لڳائجي اُهو ڪيترو ترتيءَ سان جڙيل رهندو ۽ وڌندو ويجهندو؟ اُن جي ساهتيہ، ڪلا ۽ ٻوليءَ جي ڪيتري آبياري ٿيندي؟ اهي چند اهم سوال هر باشعور ذهن کي جهنجهوڙيندا. شايد ايندڙ وقت ان جو جواب ڏي. پنهنجي سوچ ،مُشاهدي ۽ مطالعي جي آڌار تي اهو ئي چونديس ته سنڌي ڪهاڻيءَ کي اڃان وڏي منزل طئہ ڪرڻي آهي.

ساٿ سلامت!

(مقالو - دهلي سنڌي اڪدمي سيمينار)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

ليکڪا جو ڇپيل ادب

١.ڪيئن وساريان ويڙيڇن — يادگيريون — ١٩٨٤
٢.مهنجي پيشي جا گل و خار — مضمون — ١٩٨٦
٣.پڪا ۾ پنهوار ڏٺي مون ڏينهن ٿيا — سنڌ جو سفرنامو — ١٩٨٧
٤.زندگي هڪ ناٽڪ — ڪهاڻيون — ١٩٨٨
٥. مهنجا معصوم ساڃڻ — مونو لاگ — ١٩٨٩
٦.اڪ ڪليون اکيون — ڪهاڻيون — ١٩٩٠
٧.ڪاچان تان ڪافر — سنڌ جو سفر نامو — ١٩٩٢
٨.واسنا جو واسينگ — ڪهاڻيون — ١٩٩٦
٩.اجنتا جي مورت — ڪويتا سنگره — ١٩٩٧
١٠.سنڌوءِڪناري.....ليهلداخ تي — سفرنامو — ١٩٩٨
١١.اسان جو ورثو ڏڻ وار — مضمون — ٢٠٠٠
١٢.سنڌو جوت دهلي اڪادمي — مهمان سمپاد ڪا — ١٩٩٧
دهلي سنڌي اڪادمي — ڪهاڻي سنگره
١٢.ساهه سيبا ٽا سپرين — مهمان سمپادڪا — ١٩٩٨
دهلي سنڌي اڪادمي — منگهارم ملڪاڻي ۾ ليکراج
عزيز تي مقالا
١٤.پاڻ ساڃاڻج سُپرين — مهمان سمپادڪا ماريئي پبليڪيشن
آزاديءَ جي هلچل ۾سنڌي پينرن جو يوگدان (مقالا) ٢٠٠٠ع
١٥. وايون وڻجارن جون سفرنامو (اسپين،لنڊن، امريڪا) ٢٠٠٢ع
١٦.سارنگ سار لهياچ — مضمون — ٢٠٠٦ع

اڙدو ۾ ڇپيل رچنائون:-

شاعري — آج ڪل دهلي — جون ١٩٨٩
ماهه نو — لاهور — جنوري ١٩٩١
قومي آواز — دهلي
ايواني اڙدو (شاعري) — اڙدو اڪادمي دهلي
سنگت ڪوئٽيا بلوچستان — شاعري ڊسمبر — ١٩٩٨
فلمي ستاري دهلي — مضمون آگسٽ — ١٩٨٤

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سپ ڪا اخبار (روزانا دهلي) شاعري ۽ ڪهاڻي ١٩٩٠

ترجمو (انواد) هندي ۾:-

سنڌ جون ڪهاڻيون پارتيه شکرڪتاڪوش ١٩٩٩

پاراڻو ادب (ٽي ڪتاب) نيشنل بُڪ ٽرسٽ آ ف آنڊيا نئي دهلي

ڀاشا ڪويتا وشيشانڪ (ڪويتا) جون ١٩٩٠

(ڪيندريه هندي نديشاليه)

سنڌ ۽ هند جي مختلف رسالن ۽ اخبارن ۾ ڇپيل ڪهاڻيون،

ڪويتائون، پاراڻو ادب، **سفرناما، ڪا لم، ملاقاتون ۽ مضمون:-**

سپون، سنڌي گلشن، ڪونج، ڪرنعو، هندواسي، جهولي لعل، نئين دنيا ڪهاڻي پرچو، گرجر سنڌو، سنڌي سمرات (ويڪلي) سنڌين جو سنسار، ورثو، سنگيتا، پوناجي، سنديش پارت، سنڌو سجاوت، سُجاڳ سنڌي، چئلينج، اڄ جي زندگي، هندو يومي، چٽگون، چندر پرڪاش، رهاڻ (راجستان اڪادمي)، ادبي چمن، باغ بهار (گجرات اڪادمي) هندو

سنڌي روزاني (ممبئي، احمدآباد، اجمير)، سنڌو جوت (دهلي اڪادمي)، سنڌو معشال (مڌيه پرديش اڪادمي)، وغيره.

سنڌ:- ناري، عبرت، سهڻي، ساڃهه، پارس، سوجهرو، سنڌو، عوامي آواز، ڪوهستان، هلال پاڪستان وغيره

آمريڪا:- سنگت تماهي سنڌي انسوسئيشن آف نارٿ آمريڪا ١٩٨٨ سيپٽمبر

هندي:- ننڍن، (ٻال ڪهاڻيون) نومبر ١٩٨٣، نومبر ١٩٨٦، ١٩٩٩ پرو تساهن، راج ڀاشا، دهلي درشتي، جي.وي.جي ٽائيمس ٣/١١/١٩٩٦ع پارتيه ڪويتريان (ڪويتا ١٩٩٨) سُريي

انگريزي:- سنڌي ميل، ٽائيمس آف انڊيا، اسين سنڌي (ممبئي)، سنڌو رتن (حيدرآباد آنڌر پرديش) انڊس نيوز سروس ڪراچي وغيره.

گجرات ٽيڪسٽ بوڪ جي درسي ڪتابن ۾ رچنائون:-

ٽئين ۽ ائين درجي جي شاگردن جي درستي ڪتابن لاءِ ٻال ڪهاڻي ۽ مضمون

آڻاڇپيل ڪتاب:.. ڪهاڻين جو مجموعو ۽ مضمون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

Veena Shringi is one of the prominent lady writer, who has produced substantial amount of literature-short story, play, essay, poetic prose, travelogue etc. 11 books are to her credit. She has tried her hand on every branch of literature. She is an activist in the Sindhi Women's movement.

She is general Secretary of "Maruee" an association of women dedicated to the promotion of Socio-cultural activities among the Sindhi women.

Promoters & Preservers of Sindhyat
Initiation Rtn. B. Bhagchandani

سنڌي ساهتيہ جي سوُرمي
وينا جي واقفيت ڏيڻ
وقت اهو ئي چوڻو تو پوي
تہ سنڌي ساهتيہ جي هوءَ
هڪ سٺي شاعرا، پڪي
پائي واري ليکڪا ۽
ڪهاڻيڪار، سماج سيوڪا
۽ آڪاشوائيءَ معرفت هند
۽ سنڌ جي وچ ۾ هڪ پُل
جو ڪم ڪندڙ آهي.
جهمون ڇبَگاڻي
(ص. ۹۲ ڏات ڏٺي)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

سارنگ
سار
لهج

دينا شرنگي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned by CamScanner

Veena Shringi is one of the prominent lady writer, who has produced substantial amount of literature-short story, play, essay, poetic prose, travelogue etc. 11 books are to her credit. She has tried her hand on every branch of literature. She is an activist in the Sindhi Women's movement.

She is general Secretary of "Maruee" an association of women dedicated to the promotion of Socio-cultural activities among the Sindhi women.

Promoters & Preservers of Sindhyat
Initiation Rtn. B. Bhagchandani

سنڌي ساهتيہ جي سوُرمي
وينا جي واقفيت ڏيڻ
وقت اهو نٿي چوڻو تو پوي
تہ سنڌي ساهتيہ جي هوءَ
هڪ سٺي شاعرا، پڪي
پائي واري ليکڪا ۽
ڪهاڻيڪار، سماج سيوڪا
۽ آڪاشوائيءَ معرفت هند
۽ سنڌ جي وچ ۾ هڪ پُل
جو ڪم ڪندڙ آهي.

جهمون ڇُگاڻي
(ص.٩٣ ڏات ڏاٽي)

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو ته تاريخ هميشه انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نه رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي ته سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد ته سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نه صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book